

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ, 1869.

ΤΟΜΟΣ Κ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 471.

ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ.

Τὴν 25 Νοεμβρίου, τελουμένης ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς ἰδρύσεως τῶν νέων ἀρχῶν, ὁ μὲν καθηγητῆς Κ. Γεώργιος Ῥάλλης ἀποτιθέμενος τὴν πρωταεὶαν ἐξέθετο τὴν κατάστασιν αὐτοῦ διὰ λεπτομερειῶν ἀξίων λόγου, ὧν τινὰς θέλομεν δημοσιεύσει καὶ ἡμεῖς, ὁ δὲ νέος πρόταρις Κ. Π. Καλλιγᾶς ἀπήγγειλε λόγον, ὃν χαριζόμενοι τοῖς ἡμετέροις ἀγαθῶσι παραθέτομεν ἐνταῦθα, βέβαιον ὅτι θέλουσιν ἐπεξέλθει αὐτὸν μετὰ τῆς αὐτῆς προσοχῆς καὶ θυμηδίας μεθ' ὧν ἠκούσθη ὑπὸ τῶν πολυπληθῶν ἀκροατῶν.

Κύριοι,

Ἐλάχιστον εἶναι τὸ ἐμὸν μέρος ἐν τῇ σημερινῇ τελετῇ, ἀφ' ἧς ἀρχονται νέαι εὐθύναι. Τὸ ἐλάχιστον τοῦτο, ὑπερ προσφέρω δεῖγμα εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν ἀπονεμηθεῖσάν μοι τιμὴν, ἔστω συνοπτικὴ τις ἀφήγησις ἐκ τοῦ βίου τοῦ Κουϊακίου.

Ἡ πρὸς τοὺς θεμελιωτὰς τῆς ἡμετέρας ἐπιστήμης εὐσέβεια καὶ ἡ ἀνάμνησις τῶν ἔργων καὶ τῶν παθημάτων αὐτῶν ἐν ἡμέραις πανηγυρικαῖς, εἶναι ἡ ἀξιοπρεπεστέρα τῆς πνευματικῆς τελετῆς διακόσμησις.

Ἡ ἐπιστήμη, οἶαν ἔχομεν αὐτὴν σήμερον, ἀρχεται λαμβάνουσα τὸ περιφανὲς αὐτῆς σχῆμα καὶ ἀπεκδυομένη τὴν μεσαιωνικὴν τραχύτητα ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Κουϊακίου. Δι' αὐτοῦ καὶ τῶν συγχρόνων αἴφνης βλέπομεν, ἅμα μετὰ τὴν ἐφεύρεσιν καὶ τὴν διάδοσιν τοῦ τύπου, ἀναλάμπουσιν ἐν Γαλλίᾳ νέαν περίοδον ἀκμῆς.

Ἡ ἐξέτασις τοῦ βίου τοιούτων ἀνδρῶν, οἷος ὁ Κουϊάκιος, ἀποβαίνει περιέργος καὶ διδακτικὴ οὐ μόνον διὰ τοὺς νομικοὺς, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς λοιποὺς ἐπιστήμονας, διότι βλέπομεν τὴν ἐξ οἰκείας δυνάμεως ὀφθαλμοφανῆ πρόοδον τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς. Ὅταν ἀναμνησθῶμεν πόσων ἐφοδίων ἦσαν ἐστερημένοι οἱ θεμελιωταὶ τῆς ἐπιστήμης, πρὶν τῆς ἀνακαλύψεως τῶν πηγῶν, ὅσας ἔχομεν σήμερον καὶ πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ τύπου, ὅταν γνωρίσωμεν πρὸς ποίας ἐπάλαισεν δυσχερείας ὡς ἐκ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως, πειθόμεθα ὅτι ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς δὲν εἶναι στάσιμος, οὔτε ἐμμένει ἀμετακινήτως ἀναπαυόμενος ἐν τῇ ἀμερίμῳ καὶ ἀταράχῳ ἀπολαύσει τῶν ἅπαξ κεκτημένων, ἀλλὰ προβάλλει τελειοποιούμενος, διότι οὐδέποτε ἐγκατακλιμπάνει ἡμᾶς ὁ πόθος τῆς ἐρεύνης.

Ἡ πρὸς νεωτερισμὸν βροπὴ καὶ ἀνακίνησις νέων πραγμάτων εἶναι φυσικῶ τῷ λόγῳ παραίτιος διχοστασίας καὶ διχμάχης μεταξὺ τῶν μεριτοῦδε κρα-

τουσών παραδόσεων και τών νέων θεωριών, μεταξὺ τῆς αὐθεντίας και τῆς ἐλευθέρας κρίσεως. Τοιαύτη διάστασις, ὅσον σφοδρὰ και ἂν παρίσταται, εἶναι σύμπτωμα προόδου, ἅμα δὲν περιστρέφεται εἰς μόνους προσωπικούς διαπληκτισμούς, ἀλλὰ προχωρεῖ μέχρι τῶν πραγμάτων.

Ἐν μέσῳ τοιούτων ἐρίδων διήνυσε τὸν βίον ὁ Κουϊάκιος.

Γεννηθεὶς ἐν Τολώσῃ τῆς Γαλλίας ἐν ἔτει 1522 ἐκ πατρὸς γναφῆως, ἐξεπαιδεύθη ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς οἰκίας πατρίδος. Ἐν τοῖς νομικοῖς διδασκαλαὺς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Φερρίερος, ὅστις ἤθελε μένει εἰς ἡμᾶς ἄγνωστος, ἄνευ τῶν ἐγκωμίων τοῦ ἐνδόξου μαθητοῦ. Οἱ σύγχρονοι εἶχον εἰς αὐτὸν ὑπόληψιν διὰ τὰς παντοίας ἀρετὰς και πρὸ πάντων διὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης ζῆλον. Εἰς πλείστα προαχθεὶς ἀξιώματα και πρέσβυς διατελῶν τῆς Γαλλίας ἐν Οὐνεντία, δὲν ἠδύνατο ν' ἀποσπασθῆ ἀπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς μελέτης, ὥστε μετέβαινε ἐνίοτε εἰς Πατάβιον πρὸς ἐξακολούθησιν ἐν τῷ αὐτόθι πανεπιστημίῳ τῶν ἐγκαταλειφθεισῶν παραδόσεων τῆς νομικῆς. Μεταξὺ τῶν διπλωματῶν βεβαίως οὐδένα θέλει εὑρεῖ σήμερον μιμητὴν.

Οὐδεμίαν πρωτότυπον ἰδέαν μετέδωκεν ὁ Φερρίερος εἰς τὸν Κουϊάκιον, ὅστις, ἀφιερωὼν τὰς ἀπαρχὰς τῶν ἔργων ὡς δείγμα εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν διδάξαντα, σχεδὸν οὐδέποτε ἐμνημόνευσε ἰδίαν ἐκεῖνου γνώμην, πλὴν ἐπὶ ἐρμηνείας ῥήσεώς τινος.

Ἀπὸ βαλβίδος ἐδείχθη ὁ Κουϊάκιος νοῦς πρωτότυπος, ἰδίαν χαράττων αὐλακα, ὥστε ἠμέλησε νὰ λάβῃ σημειώσεις ἐκ τῶν ἀκροάσεων τοῦ τοσοῦτον ἐπινοουμένου Καθηγητοῦ. Ἀπεναντίας ἐπεδόθη εἰς ἰδίαν μελέτην, ἀνταρῆχων πάντοτε εἰς τοὺς ἀρχαίους και εἰς τὰς πηγὰς, και σχεδὸν ἀδιαφορῶν περὶ τῶν νεωτέρων. Λέγεται μάλιστα, ὅτι ἐξ ἰδίας ἀναγνώσεως και μόνος ἐδιδάχθη τὰς ἀρχαίας γλώσσας, και δὴ τὰ Ἑλληνικὰ, ἄκρος γενόμενος ἐν τῇ φιλολογικῇ παιδείῳ και ἐφ' ἀμύλλῳ τῶν ἐξόχων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ μιμητῶν και ἐρμηνευτῶν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, Στεφάνων, Βουδαίων και Σκαλιγέρων, ἐξ ὧν και ὁ Σκαλιγέρος ἐκεῖνος, ὅστις και αὐτοῦ τοῦ θρόνου τῆς Ἀραγωνίας προτιμωτέρων ἔκρινε τὴν δόξαν ποιητοῦ ὧδης, οἷα ἡ τοῦ Ὀρατίου ἐν τετάρτῳ βιβλίῳ: *Qualem ministrum fulminis alitem.*

Μεγάλῃ ἀποκτήσας ἐφόδια, και συναισθανόμενος ὅτι εἶναι κάτοχος τῶν νομικῶν πηγῶν, ὅσον οὐδεὶς ἄλλος, ἐπεχείρησε ὁ Κουϊάκιος κατ' ἰδίαν διδασκαλίαν τῶν εἰσηγήσεων ἐν Τολώσῃ. Τοσαύτη ἦτον ἡ κομψότης τῶν παραδόσεων τοῦ πεντακταεικοσαετοῦς ὑψηλοῦ, ὥστε μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου συνέρρεον εἰς αὐτὰς πανταχόθεν, ἀποκαλοῦντες βραβάρους τὰς τῶν δημοσίων καθηγητῶν.

Ἡ ὁσμῆραι αὐξάνουσα φήμη τοῦ νέου ἐρμηνευτοῦ, ὑπερτερῶντος τοὺς συγχρόνους, ἦτον ἐπόμενον, ὅτι ἐμελλε νὰ ἐξεγείρῃ φθόνον και μάλιστα ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, ἐνθα ἀμέσως προσεβάλλετο ἡ φιλοτιμία τῶν καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου.

Ὅτε ἐζήτησε νὰ καθέξῃ τὴν κενωθεῖσαν καθέδραν (régence en faculté de droit civil), ὑπεβλήθη εἰς τὸν συνήθη τότε διαγωνισμόν. Τὸ ἐπαρχιακὸν δικαστήριον (Parlement) ἐζήτησε τὰ προσόντα τῶν δυναμένων ν' ανταγωνισθῶσι, σὴνεται δὲ ἡ ἀπόφασις τοῦ δικαστηρίου τῆς Τολώσης (29 Μαρτίου 1554), δι' ἧς σὺν τοῖς ἄλλοις ἐγένετο δεκτὸς ὁ Κουϊάκιος. Πέντε ἦσαν οἱ ἀνταθλοὶ, περὶ ὧν ἐμελλε νὰ ἐκφέρῃ ψῆφον συμβούλιον, συγκείμενον ἐκ καθηγητῶν (docteurs régents) και ἐξ ὠρισμένου ἀριθμοῦ φοιτητῶν (écoliers collégiés), ἐπὶ τούτῳ πρὸς τῶν λοιπῶν ἐκλεγομένων.

Κατὰ φυσικὸν λόγον οἱ ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου διατελοῦντες φοιτηταὶ ἦσαν προκατειλημμένοι κατὰ τοῦ Κουϊακίου, μεταξὺ δὲ αὐτῶν φανατικώτερος ἐκηρύχθη ὁ Ἰωάννης Βοδίνος, ἄγων και φέρων τοὺς πολλοὺς και τοσοῦτον κινήσας θόρυβον κατὰ τοῦ Κουϊακίου, ὥστε οὗτος ἀπεχώρησεν.

Ὅπως κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους, οὕτω και τότε, ὁ διαγωνισμὸς δὲν ἦτο τὸ ἀλάνθαστον δοκιμαστήριον ἐπιστημονικῆς ὑπεροχῆς. Ἡ προκατάληψις κατὰ ἑτεροφρόνων ἢ νεωτεριστῶν, ἢ μεροληψία και ἡ προσωπικὴ ἀντιπάθεια ἢ ὁ φθόνος παρέσυρον και τότε τοὺς ἐπιστήμονας ἀγωνοθέτας μέχρι παραγνωρίσεως τῶν ἐξοχωτέρων προτερημάτων.

Σύνθημα κατὰ τοῦ Κουϊακίου ὑπῆρξεν αὐτῇ ἡ ὑπεροχὴ αὐτοῦ. *Δὲν εἶναι νομικός*, ἔλεγον, *ἀλλὰ γραμματικός*, μεμφόμενοι τὸν καθαρεύοντα και γλαφυρὸν λατινισμόν ὡς ἀμάρτημα, πρὸ πάντων δὲ τὴν χρῆσιν παραλληλισμῶν ἐκ τῶν δοκίμων συγγραφέων, οἷον ἐκ τοῦ Κικέρωνος ἢ ἐκ τινος τῶν ποιητῶν. Τοῦτο ἐσκανδαλίζε τοὺς ἐπικαλουμένους μόνην τὴν αὐθεντίαν τῶν γλωσσογράφων και τοῦ Βαρτόλου, ἐν τῷ κακοζήλῳ αὐτῶν λατινισμῶ, ὡς ἀσφαλεστέρων ἐγγυητῶν τῆς νομικῆς ἐννοίας, ὥστε περιττὸν και μάταιον ἐθεώρουν ν' ἀναθῶσι μέχρι τῶν πηγῶν, ὅπως ἐξ αὐτῶν ἀντλήσωσιν.

Ὁ Κουϊάκιος δὲν εἶχεν εἰσέτι δημοσιεύσει πραγματεῖαν τινὰ, ἀλλ' ὅσοι ἐγνώριζον τὰς παραδόσεις αὐτοῦ, εὔρον ἀφορμὴν νὰ θαυμάσωσι τὴν κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς πρωτοτύπου γλώσσης και κατὰ τοὺς κανόνας αὐτῆς ἐξέτασιν τῶν πηγῶν, και τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς σκωρίας ἀκρίτων παρεξηγήσεων και παραμορφώσεων ἀλλοκότων. Αἱ φωτειναὶ ἰδέαι τοῦ νέου νομοδιδασκάλου εἶχον κατασταθῆ τοσοῦτον γνωσταί, ὥστε σπουδαίως τις νομικός, ὁ *Ραιμόνδος*, πρὸ πολλοῦ εἶχεν ἀφιερώσει εἰς αὐτὸν

τὰς ἐπιστολιμαίας διατριβὰς περὶ νομικῶν ζητημάτων (Epistolarium legalium... libri tres, Lyon 1549).

Ἐνδίδων εἰς τὴν ἐγερωθεῖσαν καταφορὰν ὁ Κουϊάκιος, ἐγκατέλειπε τὴν γενέτειραν πόλιν, ἐπὶ τῇ προσκλήσει ἄλλου Πανεπιστημίου, ἐν τῇ πόλει τῶν Καδούρκων (Cahors).

Μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Κουϊακίου κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος τὴν δάφνην τῆς νίκης ἀπέφεραν ἐκ τῶν ἀνταγωνισθέντων Στέφανός τις *Φορκαδέλιος*. Οὗτος εἶχεν ἤδη δημοσιεύσει διαφόρους συγγραφεὺς, ἀλλ' ἀρκεῖ ν' ἀκούσωμεν τὰς ἐπιγραφὰς τινῶν ἐξ αὐτῶν, διὰ νὰ ἐνοήσωμεν ὅποῦς τις ἦτο γελοῖος βρατολιστής, οἷον Νεκρομαντεία τοῦ νομομαθοῦς (Necromantia jurisperiti), Ὄρνιθὸν τοῦ πολιτικοῦ δικαίου (Aviarius juris civilis) κτλ.

Πικρῶς ἠσθάνθη τὴν παραγνώρισιν ὁ Κουϊάκιος, ἢν οὔτε μετὰ 23 ἔτη ἐλησμόνησεν, ὡς ἐξάγεται ἐξ ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἐξοχὸν νομικὸν και μαθητὴν αὐτοῦ Πέτρον *Φάβρον* (Pierre du Faur de Saint Jory), ὅστις, πρόεδρος ὢν τοῦ δικαστηρίου τῆς Τολώσης, προσεκάλει τὸν Κουϊάκιον νὰ δεχθῆ τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς γενεθλίου πόλεως κενὴν καθέδραν.

«Ὡς εἶπεν ὁ σὸς θεῖος, ὅτε ἀπῆλθον τῆς Τολώσης, ἀπκντᾶ ὁ τετραμένος τὴν καρδίαν, παρόντα με περιεφρονήσατε, ἦδη δὲ ἀπόντα με ἀναζητεῖτε» (quem praesentem contempsistis, absentem requiritis.) «Εἶναι δυσεξήγητον, διατί εἰς τὴν πόλιν τῆς Τολώσης κατελογίσθη ἡ πράξις, ἧτις ὡς εἶρηται, ἐγένετο μόνον παρὰ τῶν ἐκεῖ Καθηγητῶν και τινῶν φοιτητῶν. Ἐντοσοῦτῳ ἐνεκολάφη τὸ θνεῖδος εἰς τὴν Τολώσῃν αὐτὴν, και οἱ περὶ Κουϊακίου ἀμέσως μετὰ θάνατον αὐτοῦ γράψαντες θέτουσιν εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, ἀπερχομένου ἐκ Τολώσης, τὰς βραεῖας ἐκεῖνας λέξεις τοῦ Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος, *O Inghata patria, ne ossa quidem mea habes!*

Ἐν αἰῶνα περίπου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κουϊακίου ἡ πόλις τῆς Τολώσης, διὰ ν' ἀποπλύνῃ τὸν ῥύπον, ἀνεστήλωσεν ἐν τῷ δημαρχεῖῳ τὴν προτομὴν τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς, φέρουσαν ἐν ἐπιγραφῇ διάψευσιν τῆς ἀπολακτίσεως αὐτοῦ. Ἡ διάψευσις ὅμως και ἐν μαρμάρῳ ἐγκεχαραγμένη δὲν μεταβάλλει τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ δεικνύει πόσον ἀποτρόπαιος ἐλογίσθη ἡ παραγνώρισις λογίου ἀνδρὸς ὑπὸ πόλεως ἐγκαυχωμένης, ὅτι εἶναι ἡ καθέδρα τῆς Παλλάδος.

Ἐκ τῆς μετὰ τοσαῦτα ἔτη ἀναμνήσεως τοῦ συμβάντος δυνάμει νὰ κρίνωμεν τὰς συγχρόνους ἐντυπώσεις τῶν κατεχομένων ὑπὸ τῆς γοητείας τῶν παραδόσεων τοῦ Κουϊακίου. Εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ *Αμαρίτων*, διὰ νὰ δείξῃ ὅποια ἦσαν τὰ προτερήματα τοῦ διασυρομένου, ἄνευ προηγουμένης ἀδείας τοῦ σο-

φοῦ διδασκάλου ἐξέδωκε τὰς εἰς Οὐλπιανὸν σημειώσεις αὐτοῦ, εἰς ὃν ἀφιερώσε τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔργον. Ἐκτιμῶν τὴν φιλικὴν πρόθεσιν ὁ Κουϊάκιος, ἀντὶ νὰ ὀργισθῆ, ἐπήνεσε τὸν ἐκδότην και ἐν τέλει προσέθηκεν ἀνταπόδοσιν τῆς ἀφιερώσεως πρὸς αὐτὸν τοῦτον. Σὺ, εἶπε, πλέον παντὸς ἄλλου εἰσέδουτος εἰς τὴν ἐνοικίαν τῶν λόγων μου και θρησκευτικῶς ἐτήρησας τὴν μεθόδόν μου. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι μικρὸν, ἀλλ' ἐλπίζω καταβάλλων πλείονα ἐπιμέλειαν, νὰ παρέξω ἄλλα ὠφελιμώτερα και εἰς σὲ και εἰς τὸ κοινόν.

Αἱ σημειώσεις αὗται εἰς Οὐλπιανὸν ἐν συνόψει περιεῖχον τὰς κεφαλαιωδεστέρους ἀρχὰς τῆς νέας ἐρμηνευτικῆς μεθόδου, τοσοῦτον δὲ ἀνύψωσαν τὸν Κουϊάκιον, ὥστε ἀμέσως σχεδὸν (ἐν ἔτει 1555) ἐκλήθη εἰς τὸ περιφανέστερον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκεῖνους Πανεπιστήμιον διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ δικαίου, και διὰ τοῦτο ἐπιλεγόμενον νέα Βηρυτῶς, ἦτοι τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Βιτουρίγων (Bourges).

Τὸν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τούτῳ διορισμὸν ἐχρῆσται πρὸ πάντων ὁ Κουϊάκιος εἰς τὸν περιώνυμον *Λοπιτάλιον*, Καγκελάριον τῆς Δουκίσεως τοῦ Βερβῆ Μαργαρίτας, θυγατρὸς Φραγκίσκου τοῦ Α'.

Ὁ Κουϊάκιος εὔρεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τούτῳ τῶν Βιτουρίγων θαυμαστὴν μὲν τὸν περιδοξὸν Ἀντ-Κόντιον, δὴν δὲ πᾶν σπουδαίους ἀντιπάλους, τὸν Φραγκίσκον *Λουάρερον* και τὸν Οὐγωνα *Λορέλλορ*, οἵτινες ἐκίνησαν πάντα λίθον κατ' αὐτοῦ. Δὲν ἠδυνήθησαν μὲν νὰ ὑπερισχύσωσιν, ὅτε ὑπεβλήθη εἰς τὴν συνήθη δοκιμασίαν διὰ τὴν ἀδειαν τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ δὲν ἔπαυον ἐργαζόμενοι κατ' αὐτοῦ. Ἐν γένει ἀπέφευγον ν' ἀντιπράττωσιν ἀναφανδόν, διὰ νὰ μὴ δυσχεραστήσωσι τὴν Δουκίσεως, κρύφα ὅμως μετείρχοντο πᾶσαν βῆξιουργίαν. Ἐπὶ σκοπῶ νὰ προξενήσωσι δυσθυμίαν εἰς τὸν Κουϊάκιον, ὥστε οἴκοθεν νὰ παραιτηθῆ, ἐξήγειραν φοιτητὰς, οἵτινες δι' ἀναφορὰς πρὸς τὸ Συμβούλιον τῆς πόλεως ἐζήτησαν νὰ μὴ ἐπιτραπῆ εἰς αὐτὸν ἡ ἐπάνοδος πρὸς καιρὸν ἀποδημήσαντα.

Τὸ Συμβούλιον ἐδέχθη μᾶλλον τὴν ἐναντίαν ἀναφορὰν ἄλλων φοιτητῶν, ἀλλὰ τοσαύτη ἐπῆλθε πικρία, ὥστε ὁ Κουϊάκιος ἔκρινε προτιμωτέρων ν' ἀποχωρήσῃ ὑπερμεσοῦντος τοῦ ἔτους 1557.

Ἐνῶ οἱ φθονεροὶ ἀντίπαλοι παρεῖχον πράγματα εἰς τὸν Κουϊάκιον και παρηγόλουν τὰς ἀκροαματικὰς παραδόσεις, αὐτὸς δραστηρίως προέβαινε ἠδὲ εἰς τὴν ἐκδοσιν τῶν συγγραφέων, τῶν σχολίων και τῶν παρατηρήσεων, δι' ὧν και παρὰ τοῖς συγχρόνοις και παρὰ τοῖς μεταγενεστέρους ἔδρεψε δόξας ἀμάρωντος στέφανου.

Πρὸς στιγμὴν ἀπεχώρησεν εἰς Παρισίους ἐργαζόμενος εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τῶν πρώτων αὐτοῦ πονη-

μάτων προσθείς καὶ τὰς σημειώσεις εἰς τὰ ἀρ-
σκοντα τῷ Πάπῳ, πρὶν δὲ παρέλθωσιν ἐξ ἡμε-
ρῶν πρὸς αὐτὸν τὰς ἀγκάλας ἢ πόλιν τῆς Οὐα-
λεντίας (Valence), προσφέρουσα ἐτήσιον μισθὸν 600
λιτρῶν σὺν τοῖς λοιποῖς ὠφελήμασιν.

Ἐἶχεν ἐν Οὐαλεντίᾳ πλήρη ἡσυχίαν νοδὸς ὁ Κου-
άκιος, πρὶν οὐδενὸς ζηλοτυπούμενος. Ἀπεναντίας
πάντες ὑπεχώρουν ἀποδίδοντες τὰ πρωτεία, καὶ
αὐτοὶ οἱ πρεσβύτεροι. Ὁ γάμος αὐτοῦ, ἐκεῖ τελε-
σθεὶς, δακνύει σκοπὸν μονίμου ἐγκαταστάσεως.

Ἀλλὰ μετὰ δύο ἔτη ἀπεβίωσεν ὁ Δουάρενος, ὅστις
ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ Πανεπιστη-
μίου τῶν Βιτουρίγων, ἢ δὲ Δουκίσσα, ἥτις ἐν τῷ
μεταξὺ ἐνομφεῦθη τὸν Δουκά τῆς Σαβαυδίας, Ἐμ-
μμανουὴλ Φιλίππερον, προσέφερε τὴν καθέδραν τοῦ
Δουαρένου εἰς τὸν Κουιάκιον. Δὲν ἀπεποιήθη οὗτος
τὴν δικαίαν ἱκανοποίησιν, διότι τὸ Πανεπιστήμιον
τῶν Βιτουρίγων ὑπερεῖχε πάντων.

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν καθηγεσίαν,
οὐδεμίαν ἔδειξε μνησικακίαν κατὰ τῆς μνήμης τοῦ
φθονεροῦ ἀντιπάλου, ἀλλ' ἀπεναντίας ἐπήνεσε τὰ
ἔργα τοῦ Δουαρένου παρὰ τῆς Δουκίσσης κατὰ τὴν
ἀληθῆ αὐτῶν ἀξίαν.

Μὴ ἐνοχλούμενος πλέον ὑπὸ τοῦ φθόνου, δὲν εἶ-
χεν αἰτίαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν νέαν Βηρυτὸν τῆς
νομικῆς διδασκαλίας.

Ἀλλ' ὁ σύζυγος τῆς Δουκίσσης, ἀνακτῆσας τὴν
πόλιν τῶν Ταυρινῶν (Turin), ἐφιλοτιμήθη νὰ ἐπανα-
φέρῃ τὸ μεταναστεύσαν Πανεπιστήμιον καὶ νὰ κο-
σμήσῃ αὐτὸ διορίζων Καθηγητὰς περιφανεῖς. Πρὸς
τοῦτο ἐκάλεσε τὸν Γόβερν, ὅστις μόλις ἐγκαθιδρυ-
θεὶς ἀπεβίωσεν.

Ὁ Κουιάκιος δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποποιήσῃ τὴν πρόσ-
κλησιν τῆς Δουκίσσης, ἤλπιζε δὲ ἐκ τῶν Ταυρινῶν
νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ βιβλιοθήκας, ἐν αἷς ὑ-
πῆρχον θησαυροὶ χειρογράφων, ὅποια καὶ αὐτὸς δὲν
ἔκλυσε συλλέγειν.

Αἱ περιηγήσεις δὲν ἦσαν τότε εὐχερεῖς ὡς σήμε-
ρον. Ὁ Κουιάκιος προέβη μέχρις Οὐενετίας, ἐνθα συν-
ῆντησε τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Φεβρίερον, τότε πρε-
σβευτὴν, ἀπῆλθε δὲ φέρων μεθ' ἑαυτοῦ πέντε καὶ
εἴκοσι βιβλία τῶν βυζαντινῶν ἀγνωστων, ἀπὸ τοῦ πρώ-
του μέχρι τοῦ πεντακονταεκάτου καὶ ἀπὸ τοῦ εἰκο-
στοῦ μέχρι τοῦ τριακονταεκάτου.

Μὴ δυνήθεις νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Φλωρεντίαν, εἰς
μάτην ἰκέτευσε παρὰ τοῦ ἐκ Μεδίκων Κόσμου Α' τὴν
ἄδειαν νὰ λάβῃ ἐπὶ τινὰς μῆνας τὸ φλωρεντι-
νὸν χειρόγραφον τῶν Πανδεκτῶν πρὸς ἐπεξεργασίαν.
Οὕτε ἡ χρηματικὴ ἐγγύησις, ἢν ὑπεσχέθη χιλίων
χρυσῶν σκούδων (δυναμένον τότε 30 χιλιάδας φράγ-
κιων), οὕτε ἡ προσωπικὴ ἐγγύησις τοῦ Δουκὸς τῆς
Σαβαυδίας, ἔπεισαν τὸν Δουκά τῆς Φλωρεντίας νὰ

δανείσῃ τὸ ἀνεκτίμητον χειρόγραφον. Ὁ ἐκ Μεδί-
κων Κόσμος δὲν ἀμφίβηλεν, ὅτι ἐμελλε νὰ γίνῃ
χρηστὴς πρὸς ὄφελος τῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' ἠρνεῖτο,
ἐπ' ἐλπίδι νὰ ἐλκύσῃ τὸν περιφανῆ ἐρμηνευτὴν εἰς
Φλωρεντίαν.

Ὡς ἐκ τῆς χρήσεως τῆς λατινικῆς γλώσσης πρὸς
ἐπιστημονικὴν διδασκαλίαν κατ' ἐκείνους τοὺς χρό-
νους πᾶς λόγιος ἠδύνατο νὰ διδάξῃ ἐν παντὶ τῆς
Εὐρώπης Πανεπιστημίου. Διότι ὅμως ὑπῆρχε κοινὸν
ὄργανον μεταδόσεως τῶν ἰδεῶν παρὰ τοῖς λογίοις
δὲν ἔπεται ἡ ταυτότης τῶν ἠθῶν καὶ τῆς διαίτης.
Ἀπεναντίας τοσοῦτον διέφερον ὁ ἰδιωτικὸς βίος, ὥστε
ὁ Κουιάκιος δὲν ἠδυνήθη νὰ παρατείνῃ τὴν διαμον-
νὴν ἐν τῇ τῶν Ταυρινῶν πόλει. Οὕτε ἡ εὐνοία τῆς
Δουκίσσης, οὕτε τὸ ἀξίωμα Συμβούλου τοῦ Δουκὸς,
οὕτε ἡ ἐλπίς νὰ συμβουλευθῇ τὸ φλωρεντινὸν χει-
ρόγραφον, ἢ ν' ἀνακαλύψῃ ἄλλα, ἴσχυσαν κατὰ τῆς
νοσταλγίας.

Εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Βιτουρίγων δὲν ἠδύ-
νατο νὰ ἐπανακάμψῃ, διότι τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν
καθέδραν κατεῖχεν ὁ ἐξοχος *Ottomaros*. Ἐν Οὐα-
λεντίᾳ ὅμως καὶ ὁ ἐπίσκοπος Μονλούκιος καὶ ἡ πό-
λις καὶ πάντες οὐδεμιᾶς ἐφείσθησαν θυσίας, ὅπως
ἐπαναφέρωσι τὸν περιπλανώμενον Καθηγητὴν, πα-
ρακολουθούμενον πάντοτε ὑπὸ στίφους πολυαριθμῶν
φοιτητῶν πάσης χώρας. Ἡ ἀπόκτησις τοιοῦτου σο-
φοῦ ἀνδρὸς δὲν προσέθετε μόνον λάμπριν εἰς τὴν πό-
λιν καὶ τὸ Πανεπιστήμιον αὐτῆς, ἀλλ' ἦτον αἰτία
πολλῶν ὠφελειῶν ἕνεκα τῆς συββόης τῶν ἀκρωμέ-
νων. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται, πῶς τοιαύτη πολίχνη τρί-
της ἢ τετάρτης τάξεως, οἷα ἦτο τότε ἡ Οὐαλεντία,
παρέσχεν εἰς τὸν Κουιάκιον πλὴν τῶν 1600 λιτρῶν
κατ' ἔτος καὶ ἄλλας ὠφελείας, ὥστε ὁμοῦ ὑπολογί-
ζεται ἡ ἀμοιβὴ αὐτοῦ ἀντιστοιχοῦσα σήμερον εἰς
δωδεκακισχίλια φράγκα.

Ἄντι τῆς ζητουμένης ἡρεμίας, ἀπαραιτήτου διὰ
τὰς ἐπιστημονικὰς μελέτας, εὗρεν ὁ Κουιάκιος δε-
νότερους σάλους, διότι τότε, ἐν ἔτει 1567 ἐξερ-
ράγη καθ' ὅλην τὴν Γαλλίαν ἡ τῶν διαμαρτυρομέ-
νων ἐπαναστάσις, παρ' ὧν ἡ Οὐαλεντία ἀμέσως κα-
τελήφθη. Ὁ Κουιάκιος δὲν εἰδείχθη ἀδιάφορος, συν-
τελέσας εἰς τὸ ὑπὲρ τῆς πόλεως δάνειον ἀτόκως,
ἐνῶ ἡ πόλις προσέφερε τόκον σπουδαῖον.

Δις ἐματαιώθη ἡ συνομολογηθεῖσα εἰρήνη, ὥστε
ὁ Κουιάκιος, ἀναχωρήσας καὶ ἐπανελθὼν ἐπὶ τέλους
μετὰ τὰ αἱματηρὰ συμβάντα τῆς νυκτὸς τοῦ Ἁγίου
Βαρθολομαίου κατέφυγεν εἰς Παρισίους.

Τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων ἦτον ἀρχικῶς
προωρισμένον διὰ τὰ θεολογικὰ μαθήματα, καὶ ὡς
ἴδρυμα θρησκευτικὸν ὑπέκειτο ἀμέσως εἰς τὸν Πά-
παν καὶ εἰς τὰς διατάξεις αὐτοῦ. Ὡς ἐκ τούτου ἐπε-
κράτει ἡ ἀπαγόρευσις παραδόσεων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ

δικαίου ἀπὸ τοῦ 1220, συνεπεῖξ δόγματος τοῦ
Πάπα Ὀνώριου Γ', οὕτω θεσπίσαντος ἐπὶ προφάσει,
ὅτι τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον δὲν ἴσχυεν ἐν Παρισίοις.
Μεταξὺ κανονικοῦ καὶ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου δὲν ἔπαυ-
σεν ὁ ἀνταγωνισμὸς, οἱ δὲ Πάπαι εἰργάζοντο εἰς
περιστολήν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου. Μόνον λοιπὸν τὸ
κανονικὸν δίκαιον ἐδιδάσκετο ἐν Παρισίοις ὑπὸ τῶν
θεολόγων.

Τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ
δικαίου ἤρε πρὸς χάριν τοῦ Κουιάκιου τὸ κοινὸν δι-
καστήριον ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Βισαγγελέως δι' ἀ-
ποφάσεως 2 Ἀπριλίου 1576, ἐπιτρέψαν εἰς τὸν πα-
ρεπιδημοῦντα Καθηγητὴν, ὑπὸ φοιτητῶν εὐπατρι-
δῶν (*jeunes gens de bonne maison*) παρακολουθού-
μενον, τὸ διδάσκειν καὶ χορηγεῖν διδακτορικοὺς
βαθμούς.

Μετὰ τὴν τελείαν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης,
ἢν ἐπέφερον ὁ κάματος, ὁ Κουιάκιος, μὴ στέργων τὴν
μεταξὺ θεολόγων διατριβὴν, ἐδέχθη τὴν πρόσκλη-
σιν τῶν Βιτουρίγων, παρ' οἷς ἔμεινε μέχρι τέλους
τοῦ βίου. Οἱ πρὸ αὐτοῦ διδάσκοντες, Ὀττόμανος καὶ
Δόνελλος, ὡς ἐκ τοῦ τρόμου τῆς ἀποφάδος νυκτὸς
τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου, εἶχον φύγει λαθραίως, ἐ-
κείνος μὲν εἰς Βασιλείαν τῆς Ἑλβετίας, οὗτος δὲ εἰς
Ἀλτόρφην τῆς Φραγκωνίας, ἐνθα σχεδὸν κατὰ τὸ
αὐτὸ ἔτος (1590 καὶ 1591) κατέλυσαν τὸν βίον,
ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις διδάσκοντες.

Ὁ Κουιάκιος ἐξηκολούθει διδάσκων μετὰ τσαυ-
τῆς ἀφοσιώσεως, ὥστε ἐν ἔτει 1581 ἀπολέσας καὶ
τὴν σύζυγον καὶ τὸν μονογενῆ υἱόν, ὃν ἀνέτρεψε διὰ
πλείστης φροντίδος, ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ δια-
σκεδάσῃ τὸ ἀνήκεστον ἄλγος ἐπαναλαμβάνων ἀμέ-
σως μετὰ τὰς διακοπὰς τὰς παραδόσεις. Ὡχρὸς καὶ
τρέμων ἐφθασεν ἐπὶ τὴν καθέδραν, ἀλλ' ὅτε ἔστρεψε
πéριξ τοὺς ὀφθαλμούς, τὰ δάκρυα ἐπνιξαν τὴν φω-
νὴν τοῦ δυστυχῆ πατρὸς, μὴ εὐρίσκοντος πλέον
μεταξὺ τῶν ὁμιλητῶν τὸν προσφιλέστερον πάντων.

Βαθμηδὸν ἐπανῆλθεν ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς καὶ διὰ
δευτέρου γάμου ἤλπισεν ὁ ὑπερῆκοντέτης ν' ἀνα-
στήσῃ πάλιν ἀπογόνους. Ἐξ αὐτοῦ τοῦ δευτέρου
γάμου ἐγεννήθη τὸ θυγάτριον ἡ Σωσάνα, ἢν ἀφῆκε
τριετῆ, ὅτε ἀπεβίωσε.

Καταβληθεὶς ἐπὶ τέλους ὑπὸ τῶν πνυτοῖων κα-
μάτων μετὰ τεσσαροκονταετῆ καθηγεσίαν, ἐν ἔτει
1588, ἐζήτησεν ἀρόχασιν παρὰ τῷ Βασιλεῖ ἐν Πα-
ρισίοις, ὃν προσεφώνησε λατινιστῶν, ἰκετεύων τὴν ἀπὸ
τῶν ἀξιομάτων καὶ τῆς διδασκαλίας ἀπαλλαγὴν.
Λατινιστῶν ἀπήντησε καὶ ὁ Βασιλεὺς Ἐρρίκος Γ', διὰ
τῆς αὐτῆς γλαφυρότητος ὑποσχόμενος πᾶσαν ἄλλην
χάριν, πλὴν τῆς ζητουμένης ἀπαλλαγῆς.

Μετὰ δύο ἔτη περίπου ἐτελεύτησεν ὁ Κουιάκιος
τὴν 4 Ὀκτωβρίου 1590, πολλὴν δοκιμάσας κατὰ

τὰς τελευταίας ἡμέρας πικρίαν, καὶ κινδυνεύσας ἴσως
ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων ταραχῶν. Μετὰ τὴν δολοφο-
νίαν τοῦ Ἐρρίκου Γ', ἀπήθουν παρὰ τοῦ Κουιάκιου
νὰ συγγράψῃ ὑπὲρ τοῦ θεοῦ τοῦ Ἐρρίκου Δ', τοῦ
Βουρβωνίδου Καρδινάλιου, ὃν ἡ παπῶδος σύστα-
σις (Ligue) ἤθελε ν' ἀναγορεύσῃ βασιλεῖα ὑπὸ τῷ
νομα Καρόλου Ι'. Ἀλλ' ὡς ἄλλος Παπινιανὸς καρτε-
ρικῶς ἀντέστη, ἀνάξιον ἑαυτοῦ θεωρῶν νὰ παραμορ-
φώσῃ τοὺς νόμους καὶ τὸ δίκαιον τῆς πατρίδος. Ἡ
ἀντίστασις τοῦ Κουιάκιου τιμᾶ αὐτὸν μεγάλως,
διότι ἐξῆν ἐν μέσῳ τῶν ὀπαδῶν τῆς παποδόξου συ-
στάσεως, οἵτινες ἐν τῷ φανατισμῷ αὐτῶν καὶ τὴν
ζωὴν τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς ἠπειλοῦν.

Ἦτο τῶντι σκληρὸν θέαμα διὰ τὸν περιόδοξον
νομοδιδάσκαλον, μετὰ τοσοῦτους ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς
ἐπιστήμης τοῦ δικαίου, καὶ τοσαύτας ταλαιπωρίας
πρὸς διαφώτισιν τῶν πηγῶν αὐτοῦ, νὰ βλέπῃ τὴν
πατρίδα σπαραττομένην ἕνεκα τῶν θρησκευτικῶν
ἐρίδων καὶ τὴν βίαν ἀπανταχοῦ ἐπικρατοῦσαν καὶ
περιφρονοῦσαν τοὺς νόμους.

Τοῦτο ἐκφραστικώτατα εἴρηται ἐν ἐπιτυμείοις
ἐπιγράμμασιν, ἐξ ὧν εἶναι καὶ τὸ ἑξῆς:

Quand le docte Cujas vit la France sans Rois,
Qui mettait sous le pied et le droit et les lois,
Dont il fut l'interprète, et la gloire première,
J'ay, dit-il, trop vescu et quitta la lumière (1).

Ἐν μέσῳ τῶν θρησκευτικῶν σπαραγμῶν βιώσας
εἶναι ἀμφίβολον πρὸς ποίαν ἔκλινε μερίδα ὁ νομοδι-
δάσκαλος, πρὸς τὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἢ πρὸς
τὴν τῶν διαμαρτυρομένων. Ὁ Δόνελλος ἐν ἔτει 1576,
δηλ. ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν στυγεράν νύκτα τοῦ Ἁγίου
Βαρθολομαίου, προεκάλεε τὸν Κουιάκιον ν' ἀρνηθῇ
ὅτι ἐπρέσβευε τὰ τῶν διαμαρτυρομένων (*Nega hoc
si potes*), ὁ δὲ Ὀττόμανος ὠνόμαζεν αὐτὸν τρις πα-
ραβάτην (*Tritapostata*), ὡς πολλάκις μεταβαλόντα
θρησκευτικὴν πεποιθήσιν. Δὲν εἶναι ἀμφίβολα, ὅτι
ὁ Κουιάκιος ἀπέσχε πάσης ἀναμιξέως εἰς τὰς θρη-
σκευτικὰς ἐρίδας, τῶν καὶ κηρύττων οὐδετερότητα
(*Nihil hoc ad edictum Prætoris*).

Σπάνιοι ἦσαν οἱ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους φρο-
νοῦντες τὰ τῆς ἀνεξίθρησκείας, *rari nantes in gur-
gite vasto*. Ἀπεναντίας ὅλοι κατεῖχοντο ὑπὸ ἀγρίου
φανατισμοῦ, ὅποιοις ἐξεδηλώθη ἐν τῇ ἀπαισίᾳ ἐκείνῃ
νυκτὶ τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου.

Ἐντεῦθεν ἐξάγομεν εἰς πόσον ὑψηλὴν περιωπὴν
ἀνεβίβασε τὸν Κουιάκιον ἡ ἐπιστημονικὴ περὶ αὐτοῦ
ὑπόληψις, ὥστε οὐ μόνον διωγμὸν δὲν ὑπέστη, ἀλλὰ
καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου ἔσω-

(1) Ἄλλο ἔμμοιον
Cujas voulait mourir, quand il vit les lois mortes,
Meschant siècle de fer, que de maux tu apportes!

σεν άλλους, τὸν Σκαλίγγερν καὶ τὸν Βονεφίδιον. Ὅσα κατ' αὐτοῦ εἶπον καὶ ἔγραψαν, δὲν ἐμπόδισαν τὸν Πάπαν Γρηγόριον γ', ἐν ἔτει 1584 νὰ καλέσῃ αὐτὸν Καθηγητὴν εἰς Βονωνίαν.

Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡ συμπεριφορὰ μετὰ τῶν λογίων δὲν ἦτον, ὅποια ἀρμόζει εἰς τοὺς ἱεροφάντας τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἀντίθεσις τῆς γνώμης καὶ τὸ συνεχέστερον ποταπαὶ ἀντιζηλιαὶ ἔφερον εἰς προσωπικούς διαπληκτισμούς, καθ' οὓς ἐκατέρωθεν οἱ ἐρίζοντες ἐξηυτελιζόντο βανύσως. Συνέπεια τῶν συνεχῶν τούτων λογομαχιῶν ἦτον, ὅτι οὐδεμία ἐδίδετο προσοχὴ εἰς τὰ ἐκατέρωθεν ἐκσφενδονούμενα κατὰ τοῦ ἀντιπάλου, ὡς παροινούντων κερτομαίαι.

Αὐτὸς ὁ Δόνελλος, παραφερόμενος ἐκ τοῦ πάθους ἀπεκάλεσε τὸν Κουϊάκιον ἀνοσιώτατον πάντων τῶν ἀνθρώπων (omnium sceleratissimus ad mentiendum et fallendum natus videris σ. 64, homo omnium qui vivunt ineptissimus σ. 154 καὶ 257.) Ἐστὶ ὑβριστικώτερος ὑπῆρξεν ὁ Ὀττόμανος, ὅστις ὠνόμασε τὸν Κουϊάκιον ἐξομολογητὴν τῶν καλογραιῶν (sanctimonialium confessor.)

Καὶ μετὰ θάνατον ἐπεσώρευσαν κατὰ τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς βαρυτάτας συκοφαντίας, οἷον ὅτι ὡς λωποδύτης εἰσέδυσεν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ ἀποθνήσκοντος Κοντίου, ἔθεν ἀφῆρσε τρεῖς τόμους χειρογράφων τῶν Βασιλικῶν, οὓς οὗτος ἐδανείσθη ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἀπὸ Μεδίκων Αἰκατερίνης. Διὰ τοῦ πλάσματος τούτου ἠμφισβήτησαν τὴν ἀνακάλυψιν τῶν 25 βιβλίων τῶν Βασιλικῶν ἐν Οὐνετιχ παρὰ τοῦ Κουϊάκιου.

Τὸ ψεῦδος εἶναι προφανές, διότι τὴν ἀνακάλυψιν ἀνήγγειλεν ἀμέσως ὁ Κουϊάκιος ἐν ἔτει 1567 εἰς τὸν Φραγκίσκον Πιθαῶν (Franc. Pithou), ὅστις ἐγνώριζε κάλλιστα τὴν βιβλιοθήκην τῆς Βασιλίσσης, ἐν ἣ ἐιργάζετο συντάττων τὸν κατάλογον, καὶ δὲν ἠδύνατο ν' ἀπατηθῆ. Ἀπεναντίας ὁ Φαβρότος τὰ βιβλία 20—30 τῶν Βασιλικῶν ἐξέδωκεν ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Κουϊάκιου, περιελθόντος εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βασιλέως. Ὁ αὐτὸς Φαβρότος ἀποψεύδει καὶ τὴν ἐτέραν δυσφημίαν, ὅτι δῆθεν ὁ Κουϊάκιος, καταχωρίζων τὰς ἐν τῷ χειρογράφῳ τῶν Βασιλικῶν τῆς Βασιλίσσης παραγράφας, τὰς κειμένας ἐν τῇ ἀκροσελίδι, ἀπέκοπτε καὶ ἐξηφάνιζεν αὐτάς. Οὐδὲν τοιοῦτον ἔχνος ἀποκοπῆς φέρει τὸ χειρόγραφον, ἀπεναντίας ὁ Κουϊάκιος κατέλιπε πεντακόσια χειρογραφα ἐν τῇ ἰδίᾳ βιβλιοθήκῃ, οὐ μόνον νομικά, ἀλλὰ παντὸς εἶδους, ἦτο δὲ λίαν μεταδοτικός, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἐκδότης τοῦ Ἀύσονίου (Ἡλίας Βινέτος,) πρὸς τὸν ὁ Κουϊάκιος οἰκοθεν ἔστειλε τὸ χειρόγραφον, ἅμα μαθὼν τὴν ἐπιχείρησιν τῆς ἐκδόσεως.

Ἐξ ὧλων, ὅσοι ἔγραψαν κατὰ Κουϊάκιου, πικρότε-

ρος ὑπῆρξεν ὁ λίαν ἄσημος Ἰω. Ρόβερτος, ὅστις ἐγίνε γνωστὸς μόνον ἐκ τῆς ἀνασκευῆς, ἧς ἀδίκως ἔκρινεν αὐτὸν ἄξιον ὁ Κουϊάκιος, ἀπαντήσας ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον τοῦ Antonius Mercator. Ἐκατέρωθεν ἐγένετο ἄμετρος χρῆσις προσβλητικῶν λόγων καὶ τοι ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν τῆς τοῦ Ἀριστοφάνους ῥήσεως ἐκείνης:

Ἐλεγχ' ἐλέγχου' λοιδορεῖσθαι δ' οὐ πρέπει

Ἄνδρας ποιητὰς, ὡσπερ ἀρτοπώλιδας.

Ταῦτα ἦσαν τότε συνήθη, παριστάνοντα τὴν γελοῖαν ἐκείνην ἀνωμαλίαν ἀνδρῶν πολυμαθῶν, ἐν γλαφυρῷ λόγῳ πεποικιμένῳ διὰ πλείστον ῥήσεων ἀρχαίων ποιητῶν καὶ πεζογράφων, ἱστορικῶν, ῥητόρων καὶ φιλοσόφων, διαμειβόντων ὕβρεις, οἷας ἐκφέρουσιν οἱ ὧλος ἀπαίδευτοι καὶ ἀγοραῖοι.

Ἄλλ' ὅτι ἐπίκρανε τὸν Κουϊάκιον ἐν τῷ τέρατι τοῦ βίου, ἦτον ἡ οἰκτρά τοῦ ἔθνους κατάστασις σπαραττομένου ἐν θρησκευτικαῖς διχονοίαις. Οἱ νόμοι κατεπατοῦντο ἀσυστόλως, καὶ ἐν τῇ φαντατικῇ παραφορᾷ παρ' οὐδενὸς ἐλογίζοντο σεβαστοί. Τοιοῦτον θέαμα ἔπρεπε νὰ ταραττῆ τὴν καρδίαν τοῦ ἐξόχου νομοδιδασκάλου. Ἰδοὺ πῶς ἐξεφράσθη μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου ἐν ἐπιστολῇ, ὑπογεγραμμένη ἐλληνιστῇ, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ποδαποῦ, κατὰ τὴν ἐξελλήνησιν τοῦ λατινικοῦ Cujacius. Ἐν μέσῳ τῆς φαντατικῆς ταύτης χώρας, λέγει, οὐδεμία ἄλλη ὑπολείπεται μοι παρηγορία, πλὴν τῶν ἐκ τῆς μελέτης ἀνακαλύψεων (ægre in hoc solo fanatico trahentis animam, multa tamen ex libris eruentis pro solatione praeclara reperta).

Θέλομεν τάχα καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ ἐγκαταλείψαι τὸν Κουϊάκιον, ἐν ἣ καὶ αὐτὸς κατέληξε τὸν βίον; Αἱ ἄσκητοι μελέται τοιούτων χαλκεντέρων ἀνδρῶν καὶ ἡ μετὰ κόπου ἀποκτηθεῖσα δόξα εἶναι τάχα κενὸς καὶ ἄγονος θόρυβος πρὸς ἰκανοποίησιν φιλαυτίας καὶ οὐδὲν πλέον;

Διότι οἱ καρποὶ τῆς ἐπιστήμης δὲν ἀναδίδουσιν ἐν ἀκαρεῖ, δὲν ἔπεται ὅτι δὲν ὑπάρχουσι. Βραδέως μὲν, ἀλλ' ἀσφαλῶς ὠριμάζουσιν, ἐναποταμειούμενοι ἐν τῇ κοινῇ συνειδήσει.

Τὰ ἔργα τοῦ Κουϊάκιου εὐλαβῶς διετήρησαν αἱ ἐπελθοῦσαι γενεαί, πλείστα δὲ καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ κατὰ πρῶτον ἐδημοσιεύθησαν, καταστάνα τὰ ἡ πρώτη βίασις τῆς νομικῆς σπουδῆς, ἐν ἣ ἀνετράφησαν οἱ νομικοὶ οὐ μόνον τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ καὶ πάσης χώρας, ἐν ἣ ἐκαλλιεργήθη ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου. Ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ παρήλθε μὲν καιρὸς, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐκ τῶν πρώτων καὶ γνησίων πηγῶν ἀντλήσαντες οἱ νομομαθεῖς κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Κουϊάκιου, ἔφθασαν εἰς τὴν ἀξιοθαύμαστον ἀκμὴν, καθ' ἣν ἡ νομικὴ ἐπιστήμη, ἐρεῖδομένη ἐπὶ τῆς πείρας καὶ φωτιζομένη ὑπὸ τῆς ἱστορίας, καθοδηγεῖ τὸν

νομοθέτην αὐτὸν εἰς ἀνεύρεσιν τῆς ἐν τοῖς πράγμασι λογικῆς, πρὸς ἀπλουτέραν καὶ φυσικωτέραν τῶν σχέσεων ῥύθμισιν. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐν ἣ ὁ Κουϊάκιος ἀπέθνησκεν ἐν μέσῳ αἱματηρᾶς ἀναρχίας, θάλλει σήμερον ἡ εὐνομία, ἧτις εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς καθ' ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας διαχυθείσης ιδέας τῆς δικαιοσύνης, ὡς πάντοτε καὶ μόνως ἐπικρατούσης.

Τοιοῦτοι εἶναι οἱ καρποὶ τῆς ἐπιστήμης, διότι, ὡς ἔλεγεν ὁ Πλάτων ἐν νόμοις, — Παιδεία — οὐδεπώποτε γέγονε Καδμεία.

ΠΛΙΝΙΟΣ Ο ΦΥΣΙΟΛΟΓΟΣ.

(Τίτλος. Ἰδε φολ. 469.)

Βεβαίως πάντα τὰ ἀνέκδοτα τοῦ Πλινίου δὲν εἶναι τόσον ὠραία ὅσον τὸ προηγούμενον· ἔχει ὅμως πολλὰ καὶ ποικίλα. Καταγράφας πρῶτον πᾶν ὅ,τι περίεργον περὶ τοῦ ἀνθρώπου, μεταβαίνει ἐπὶ τέλους εἰς φυσιολογικὰς σκέψεις περὶ Νεκρῶν καὶ περὶ τῶν κατὰ τὴν κηδείαν, αἰτινες ἀποδεικνύουσι νοῦν ἄγιστον καὶ σταθερὸν καὶ ἀπηλλαγμένον προλήψεων, ἀλλ' ἐστερημένον θρησκείας. Ἐρμηνεύει δὲ αὐτὰς μετὰ δυνάμειος ἰκανῆς νὰ ὀρίσῃ διὰ παντὸς τὰς τάσεις πνεύματός τινος, καὶ ἂν μετὰ ταῦτα ἐξηγήσῃ ἡ φανῆ παραδεχόμενος ἄλλας. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι περιπλάκησαν εἰς τὰς αὐτὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας τοῦ ἡμετέρου δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος· παρ' αὐτοῖς ὅμως ἐγεννήθησαν πολλὰ ἔνωρις καὶ διήρκεσαν πολὺν χρόνον, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ὑπερξίς τοῦ Πλινίου.

«Ὁ Πλίνιος, λέγει ὁ Βυρῶν, οὐ μόνον ἐγίνωσκε πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ γινώσκῃ τις τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἀλλὰ καὶ εἶχε τὴν εὐκολίαν τὴν πολυπλασιαζούσαν τὴν ἐπιστήμην, τὴν εὐκολίαν, λέγομεν, τοῦ σκέπτεσθαι ὑψηλὰ, εὐγενῆ, μεγάλα. Εἶχε δὲ τοιαύτην λεπτότητα καὶ χάριν καὶ κομψότητα περὶ τὴν σκέψιν, ὥστε καθίστα καὶ τῶν ἀναγνωστῶν αὐτοῦ τὸν νοῦν πλέον ἐλεύθερον περὶ τὰς κρίσεις, καὶ μετέδιδεν εἰς αὐτὸν τὴν τόλμην τῆς σκέψεως ἧτις εἶναι ὁ σπόρος τῆς φιλοσοφίας. . .»

Τὸ καθ' ἡμᾶς νομίζομεν ὅτι ἡ κρίσις αὐτῆ τοῦ Βυρῶνος εἶναι ὑπὲρ τὸ δέον εὐνοῦς. Ἴσως προησθάνθη ὅτι ἐμελλέ ποτε νὰ κατακριθῆ καὶ αὐτὸς διὰ τὰς αὐτὰς ἐλλείψεις δι' ἃς καὶ ὁ Πλίνιος, καὶ διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ συνταυτίσῃ οὕτως εἰπεῖν τὴν ἰδίαν τύχην πρὸς τὴν τοῦ Ῥωμαίου σοφοῦ. Τοῦ Κυβιέρου ὅμως ἡ περὶ Πλινίου κρίσις εἶναι αὐστηρότερα, ἀλλὰ καὶ πολλὸ πλέον ὀρθή. Εἰ καὶ δὲν ἐνδιατρίβει ὅσον καὶ ἐκεῖνος περὶ τὴν ἔρευναν τῆς φιλοσοφικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ἀξίας τοῦ Πλινίου, ὁμο-

λογεῖ ὅμως αὐτὴν καὶ ἀποδίδει τὴν δέουσαν δικαιοσύνην. Ἡ περιγραφή αὐτοῦ εἶναι πιστὴ καὶ χαρακτηριστικὴ. Ζωγραφεῖ τὸν Πλίνιον καὶ τοὺς χαρακτηριστικὰς αὐτοῦ μετὰ μεγίστης ἀκριβείας, ἀλλ' ἐνίοτε αἱ κρίσεις αὐτοῦ υπερβαίνουσαι τὰ ὅρια τῆς αὐστηρότητος καταντῶσι τραχεῖαι. Ἐὰν ὁ Πλίνιος ἠσθάνθη καλῶς καὶ καλῶς ἠρμήνευσε τὸ μεγαλεῖον, τὴν θρησκείαν, ὡς λέγει, τῆς φύσεως, ὁ Κυβιέρου δὲν ἠσθάνθη οὐδὲ συγκάτεβη νὰ ἐνοήσῃ τὸ γενικὸν πνεῦμα τὸ ὅποιον κατεῖχε τὸν Πλίνιον. Παρεῖδε τὴν εὐκολίαν αὐτοῦ περὶ τὸ σκέπτεσθαι ὑψηλὰ, εὐγενῆ καὶ μεγάλα τὴν ὅποιαν κατέδειξεν ὁ Βυρῶν. Σημειωτέον δὲ ὅτι δὲν ὀμιλοῦμεν ἐνταῦθα περὶ τῶν κρίσεων τοῦ Κυβιέρου, αἰτινες ἀφορῶσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην, αὐταὶ πιθανώτατον νὰ ὦσιν ὀρθόταται, ἀλλὰ περὶ τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν φιλολογοίαν καὶ τὴν ἠθικὴν.

Μετὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἀνθρώπου ὁ Ῥωμαῖος φυσιολόγος μεταβαίνει εἰς τὴν τῶν ζώων. Χαρισεστάτη δὲ καὶ ζωηροτάτη εἶναι ἡ περιγραφή ἐκάστου αὐτῶν· αἱ περὶ ἀλέκτορος, φέρον εἰπεῖν, καὶ ἀηδόνος εἶναι ἀστείόταται. Ἀνὰ πᾶσαν σελίδᾳ ἀπαντᾷ ὁ ἀναγνώστης ἀνέκδοτα μᾶλλον ἢ ἦττον βέβαια, πάντοτε ὅμως εὐρυῆ, ἄτινα καὶ ἐσφαλμένα ὄντα διαφωτίζουσι τὰ περὶ τῶν ἐθίμων καὶ τῶν δεισιδαιμονιῶν καὶ τῶν ἰδεῶν τῶν πάλαι χρόνων· ὅτε δὲ ἀπὸ τῶν ζώων ἔρχεται εἰς τὰ προτόντα τῆς γῆς, τὰ δὲν δρᾶ καὶ τὰ λοιπὰ φυτὰ, διηγεῖται πῶς μετεχειρίσθησαν αὐτὰ αἱ τέχναι καὶ ἡ βιομηχανία κατὰ διαφόρους ἐποχάς. Καὶ ἐκ τούτου μανθάνομεν πότε καὶ διὰ τίνος ἐκαστον εἶδος καταναλώσεως ἢ πολυτελείας εἰσῆχθη εἰς τὴν Ῥώμην. Ὁμιλῶν, παραδείγματος χάριν, περὶ παπύρου, λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ διαλάβῃ καὶ περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν κατεσκευάζετο ὁ χάρτης καὶ περὶ τῶν διαφόρων αὐτοῦ ποιότητων. Ὁ μὲν λεπτότερος ἐχρησίμευεν εἰς ἐπιστολογραφίαν, ὁ δὲ στερεώτερος εἰς ἀντιγραφὴν πονημάτων. Ἵπῃρχε χάρτης Ἀγροστος, χάρτης Λίβιος, χάρτης Κλαύδιος, ὅπως καὶ σήμερον λέγομεν carta reale καὶ carta imperiale. «Τοῦ παπύρου, προστίθησιν ὁ Πλίνιος, συμβαίνει ἐνίοτε ἐνδεῖα· ἡ ἐπὶ Τιβερίου ὑπῆρξε τοιαύτη, ὥστε διωρίσθη ἐπιτροπὴ γερουσιαστῶν ἵνα κανονίσῃ τὴν διανομὴν αὐτοῦ· ἄνευ τῆς φροντίδος αὐτῆς αἱ σχέσεις τοῦ βίου ἤθελον διαταραχθῆ.» Ὡ! πόσον εὐκαταῖον ἅμα δὲ καὶ ὠφέλιμον θὰ ἦτο ἂν τοιαύτη χαρτοδεῖα συνέβαινε καὶ σήμερον ἐν Ἑλλάδι, ὅπου, ὡς εἶδομεν ἐν τῷ 467 ἀριθμῷ τῆς Παρθώρας, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐφημερίδων ὑπερέβη πάντα ὄρον! Τοιαῦτα ὅμως χαρτικὰ εὐτυχήματα δὲν συμβαίνουσι πλέον ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Ἐξαντλήσας τὸν κατάλογον τῆς φύσεως, τὸν κα-

τάλογον παντός, ὅτι προάγει καὶ παντός, ὅτι περιέχει ἐν τοῖς κόλοις αὐτῆς, καταλήγει τὸν λόγον διὰ τοῦ μικροῦ τούτου ὕμνου: «Χαῖρε, φύσις, μη-τερ παντός πράγματος! καὶ πρὸς ἡμᾶς τοὺς μεταξὺ πάντων τῶν Ῥωμαίων ἐξυμνήσαντάς σε ἐντελῶς, ἔσο βοηθός!»

Ἐπιθυμῶν νὰ προσθέσῃ εἰς τὸ μέγα αὐτοῦ σύγγραμμα καὶ νέαν παρατήρησιν, ἀπῆλθεν εἰς Οὐεσούβιον ὅτε ἦρχε τοῦ περὶ Μισέναν στόλου. Τοῦ Οὐεσούβιου οἱ κρατῆρες ἐξηκόντιζον τότε μύδρους καὶ φλόγας, καὶ ὁ Πλίνιος ἐπλησίασεν εἰς αὐτοὺς ὅπως ἐξετάσῃ τὰ αἷτια τοῦ μυστηρίου ἐκείνου· ἀλλ' ὡς ὁ Ἐμπεδοκλῆς κατεπόθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ χαίνοντος βαράθρου, τυχῶν τέλους τὸ ὅποιον ἀνέκαθεν ἐπεθύμησε λέγων· «ὅτι ὁ αἰφνίδιος θάνατος εἶναι ἡ τελευταία εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου.» Οὕτω πῶς ἀτρομήτως θνήσκοντα ἐφκντάσθησαν αὐτὸν πάντοτε αἱ ἐπελθοῦσαι γενεαί. Τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Πλίνιου ἔγραψε Θεωμασίως ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ ἐν τῇ περιωνύμῳ πρὸς τὸν Τάκιτον ἐπιστολῇ.

Ὁ ἀνεψιὸς οὗτος, τὸν ὅποιον εἶχεν υἱοθετήσῃ καὶ ἀναθρέψῃ ἐκεῖνος, εἶναι ἀντάξιός τοῦ θεοῦ αὐτοῦ. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ μανθάνομεν πάσας τὰς λεπτομερείας τοῦ δημοσίου, τοῦ οἰκιακοῦ καὶ τοῦ φιλολογικῆ βίου τῶν ἐπὶ Τραϊανῷ ἐντίμων καὶ πεπαιδευμένων Ῥωμαίων, ἐπὶ τοῦ τέλους δηλαδὴ τῶν ὠραιωτέρων χρόνων τῆς Ῥωμαϊκῆς αυτοκρατορίας. Ποτὲ ἄλλος δὲν ἐκαλλιέργησεν ὅσον αὐτὸς τὸ κυρίως λεγόμενον αἴσθημα, τὸ πρὸς τὰς μελέτας καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν τιμὴν πάθος, τὸν ἔρωτα τοῦ σεμνοῦ ἐπαίνου, τὴν λατρείαν τῆς δόξης καὶ τῆς ὑστεροφημίας. Μετὰ μεγίστης ἀφειλείας καὶ παρρησίας δημολογεῖ τὰς ὀρέξεις καὶ τὴν κοσμίαν αὐτοῦ φιλοδοξίαν. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ θέλγει. Πλήρεις εὐφυίας, κοψιμότητος καὶ χάριτος λάμπουσιν ὡς ἡ λευκὴ χιὼν περὶ ἧς ὀμιλεῖ αὐτὸς οὗτος περιγράφων τὰ διαυγῆ καὶ λαμπυρίζοντα ὕδατα τῶν καλλιπέδων αὐτοῦ κρηνῶν. Ὀλίγιστοι Ῥωμαῖοι εἶχον τὴν σεμνότητα, τὴν αἰδῶ, τὴν μετριοπροσύνην τοῦ Πλίνιου.

Ἄγνωστον ποίας ἡλικίας ἦτο ὁ Πλίνιος οὗτος ὅτε ἀπέθανε· φανταζόμεθα ὅμως πάντοτε αὐτὸν ἡμεῖς οἱ μεταγενέστεροι νέον, φιλομειδῆ καὶ τὸ ἐρύθημα τῆς αἰδοῦς ἔχοντα εἰς τὰς παρειάς. Ὀμιλεῖ εἰς ἡμᾶς περὶ πάντων τῶν ὀνομαστῶν λογίων τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ, καὶ ἀλληλογραφεῖ μετ' αὐτοῦ τοῦ Κουίντιλιανῶ, τοῦ Σουετωνίου, τοῦ Τακίτου, μετὰ τούτου μάλιστα μεθ' οὗ ἔμεινε συνδεδεμένον ἀδιαρρήκτως καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ τότε ἡ κοινὴ γνώμη δὲν διεχώριζεν αὐτούς. Ὄταν πεπαιδευμένους τις ἦ Ῥωμαῖος ἱππότης εὐρισκόμενος εἰς τὸ στάδιον, ἐκάθητο κατὰ τύχην πλησίον τοῦ Τακίτου ὃν ἠγγόνει

ἐντελῶς, μετὰ τινῶν λεπτῶν συνδιάλεξιν ἐννοῶν ὅτι συνωμίλει μετὰ γνωστοῦ λογίου· «Εἶσαι ὁ Πλίνιος, ἔλεγεν αὐτῷ, ἢ τοῦλάχιστον ὁ Τάκιτος.» Οὕτω πῶς θεωροῦμεν καὶ ἡμεῖς αὐτούς· ἡ οἰκειότης αὐτῶν περιεσώθη. Καὶ μὴ εἶπη τις ὅτι μόνος ὁ Πλίνιος ὠφελείται ἀπὸ τοῦ συνδέσμου τούτου· ἐξ ἐναντίας ὠφελείται καὶ ὁ Τάκιτος. Κρίνοντες ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Τακίτου τὸ πρόσωπον αὐτοῦ θὰ ἐφαινετο σύνοφρον καὶ τὰ μάλιστα ζοφερόν, ἐὰν δὲν εἶχε πλησίον αὐτοῦ τὴν ἰλαρότητα καὶ τὸ μειδίαμα τοῦ Τακίτου.

Ὁ Πλίνιος καθὼς καὶ ὁ θεῖος αὐτοῦ ἔχουσιν αἰσθήματα φιλόανθρωπα, γενναῖα, γαλήνια καὶ φιλοικτίρμονα. Τοὺς δούλους καὶ τοὺς ἄλλους τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ περιποιεῖτο ἀσθενοῦντας ὡς πατῆρ, καὶ ἐκκλιεν ἀποθανόντας. Εἶναι κατὰ πάντα ἄνθρωπος καὶ καυχᾶται διὰ τοῦτο· ἀναγινώσκοντες ἐπιστολάς τινὰς αὐτοῦ ὑπολαμβάνομεν αὐτὸν σχεδὸν χριστιανόν. Ὅτε ὠνομάσθη ἀνθύπατος εἰς Βιθυνίαν, εὐρέθη ἀπέναντι χριστιανῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς κῦζανε τὰ μέγιστα καθ' ἑκάστην, ὑποχρεωμένοι νὰ ἐνεργῆ τὰ κατ' αὐτῶν ψηφίσματα. Καὶ ὑπῆκουε μὲν εἰς τὰ προστεταγμένα, ἢ φιλοανθρωπία ὅμως ἐβασάνιζεν αὐτόν. «Διστάζω πολὺ, ἔγραφε πρὸς τὸν Τραϊανόν, ὡς πρὸς τὴν διαφορὰν τῶν ἡλικιῶν. Πρέπει νὰ τιμωρῶ πάντας χωρὶς διακρίσεως ἡλικίας; Πρέπει νὰ συγχωρῶ τὸν μετανοοῦντα; ἢ εἶναι περιττὸν νὰ ἀπαρνητῆται τὸν χριστιανισμὸν ὅστις ἄπαξ ἐνηγκαλίσθη αὐτόν; τὸ ὄνομα μόνον πρέπει νὰ τιμωρῶμεν, ἢ τὰ ἐγκλήματα τὰ συνδεόμενα μετ' αὐτοῦ;»

Ὀμιλῶν περὶ τῶν ὑποβληθέντων εἰς ἀνάκρισιν, καὶ μάλιστα περὶ δύο δούλων νεανίδων, τὰς ὁποίας παρῆδωκεν εἰς τὰ βραχνιστήρια, προστίθησιν ὅτι ἄλλο ἔγκλημα δὲν ἀνεκάλυπεν εἰμὴ δεισιδαιμονίαν καὶ μωρίαν. «Βεβαίως, λέγει, ὅτι ὅλον τὸ σφάλμα ἢ ἡ πλάνη αὐτῶν συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι συνεργόμενοι καθ' ἡμέρας ὠρισμένως πρὸς τῆς ἀντολῆς τοῦ ἡλίου, ψάλλουσι στιχὰ πρὸς ὕμνον τοῦ Χριστοῦ, τὸν ὅποιον θεωροῦσι Θεόν· ὅτι ὀρκίζονται οὐχὶ νὰ ἐκτελέσωσιν ἔγκλημά τι, ἀλλὰ νὰ μὴ κλέψωσι, νὰ μὴ μοιχεύσωσι, νὰ τηρῶσι τὸν λόγον αὐτῶν καὶ νὰ μὴ ἀρνῶνται ποτὲ τὴν εἰς χεῖρας αὐτῶν παρακαταθήκην, ὅτι μετὰ ταῦτα ἐπανέρχονται εἰς τὰ ἴδια, καὶ ὅτι γέγονται πάντες ὁμοῦ ἀθῶα ἐδέσματα. . . .»

Ἀμφότεροι οἱ Πλίνιοι ἦσαν μετριοπαθεῖς, φιλόανθρωποι καὶ πεφωτισμένοι· ἀλλ' αἱ ἀρεταὶ αὐταί, ὅπως εἶχε καταστήσει τότε ὁ κόσμος, δὲν ἤρκουσαν εἰς ἀναμόρφωσιν αὐτοῦ. Ἀπρτοῦντο δραστηριώτερα φάρμακα· ἀπῆτειτο ἢ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἐνθουμανῆς ἐκείνη ἀγάπη, τὴν ὁποίαν ἀπῆντησεν ἄπαξ καὶ ὁ Πλίνιος κατὰ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ὀδοιπορίαν αὐτοῦ, ἀμνηχανεῖ δὲ πῶς νὰ ὀνομάσῃ. Οὐ-

δὲ ὁ θεῖος ἐμνημόνευσεν αὐτῆς ἐν τῇ ἀπεράντῳ Ἐγκυκλοπαιδίᾳ τῶν κατὰ τὴν φύσιν. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ἔρχονται καιροὶ καθ' οὓς οὔτε ἡ φρόνησις, οὔτε ἡ ἀρετὴ τῶν μετριοπαθῶν καὶ τῶν σοφῶν ἰσχύουσι, καὶ ὅτι ὁ ἀσθενὴς, ὅπως σωθῆ, ἔχει ἀνάγκη θαύματος ἢ νέας τινὲς δημιουργικῆς δυνάμεως. Παράδειγμα ἢ κατάστασις τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος.

ΜΙΣ ΧΟΛΙΓΚΦΟΡΘ.

(Συνέχ. Ἰδε φουλ. 467.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ.

Πολλὰ ἐβδομάδες παρήλθον καὶ δὲν εἶδον πλέον τὴν Μαργαρίταν Λεονάρδ, ἐκτὸς τῆς στιγμιαίας συναντήσεώς μου ἐπὶ τῆς χιόνος τὴν πρωτὴν τῆς ἀφίξεώς της. Ἡ Κ. Χολιγκφορθ, ἥτις οὐδέποτε ἐπισκέπτετο ἄλλας οἰκίας ἐκτὸς τῶν πτωχικῶν τοῦ κτήματος, ἦλθε μετ' ἐμοῦ κατὰ πρόσκλησιν τῆς Κ. Χίλλ, νὰ κάμῃ πρωτὴν ἐπίσκεψιν εἰς τὸν πύργον. Ἀλλὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην οὐδεμίαν Μίς Λεονάρδ εἶδομεν· ἡ ὑπηρετίς τὴν ὁποίαν ἐστειλαν νὰ τὴν ζητήσῃ εἰς τὸ δωμάτιόν της, ἐπανῆλθε λέγουσα ὅτι θὰ ὑπῆγεν εἰς τὸν περίπατον διότι δὲν ἦτο ἐκεῖ· ὅθεν ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν ἔπαυλιν μὴ ἰδοῦσαι αὐτήν.

Ὅτε πάλιν ἡ Κ. Χίλλ ἦλθεν ὅπως ἀνταποδώσῃ τὴν ἐπίσκεψιν, ἡ Κ. Λεονάρδ δὲν ἐσυντρόφευεν αὐτήν, διότι ἦτο κληνὴρὸς πάσχουσα ἀπὸ κρουαλόγημα. Τὰ κοράσια τὰ ὁποία ἤλπιζον νὰ ἴδωσι τέλος τὴν ἡρωίδα τῶν κατελυπήθησαν.

Οὕτω παρήρχοντο αἱ ἡμέραι ἕως ὅτου ἔτυχεν νὰ ὑπάγω νὰ διαμείνω εἰς τὸν πύργον ἐπὶ τινα καιρὸν. Εἶχον λάθει δύο ἢ τρεῖς προσκλήσεις τὰς ὁποίας ἀπέφυγα πάντοτε εὐρίσκουσα διαφόρους αἰτίας διὰ νὰ μὴ τὰς δεχθῶ. Ἐπειδὴ ὅμως θὰ ἐφαινετο ἀγενὲς νὰ τὰς ἀποποιῶμαι πλέον, ὑπῆγα.

Πόσον ὁ πύργος εἶχε μεταβληθῆ ἀπὸ τὰς ἡμέρας τῶν ἀναγνώσεών μου, ὅτε ὁ μονήρης καπνὸς ἀνῆρχετο ἀπὸ τὴν ἐστίαν τῆς Κ. Βεατύ. Τὰ βήματά μου ἐπὶ τῆς λιθίνης κλίμακος ἀντήχουν εἰς ὅλην τὴν ὑπεράνω στοάν. Ἡ αἰθουσα, ἥτις συνήθως ἐφαινετο ἄλλοτε τόσο ἀπεράντος καὶ ψυχρὰ μετὰ τὰ ξηρὰ στολισματά της τῶν προτομῶν καὶ τῶν συγγραμμάτων, ἐστολίζετο τώρα μετ' ἄνθη ἐκ τοῦ κήπου καὶ ἐζωογονεῖτο ὑπὸ τοῦ λάμποντος πυρός. Ὁ γλυκὺς ψιθυρισμὸς τῆς εὐδαιμονίας ἠκούετο καθ' ὅλον τὸν οἶκον ὡς ἂν ἡ πολυτέλεια περιήρχετο αὐτὸν μετὰ βελούδινα σενδάλιά της, δίδουσα διαταγὰς διὰ τῆς ἀρμονικῆς φωνῆς της καὶ διαχέουσα ἀρωματικὴν πνοὴν εἰς ὅλας τὰς γωνίας. Ἡ παρουσία τῆς

ζωῆς ἐπενήργησεν ἐπὶ τῶν ὠρτίων ζύλων καὶ λίθων τῶν δωματίων καὶ μετέβλεπε αὐτοὺς εἰς οἰκιακοὺς θεοὺς. Τὸ πῦρ ἔλαμπεν εἰς ἅπαντας τοὺς θαλάμους ἀναδεικνύον τῶν πολυελαίων τοὺς χρωματισμένους ὑέλους καὶ τὰ πολύτιμα περαπετάσματα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὠχροῦ φωτός τῆς χειμερινῆς μοσημβρίας. Ἄγνω πῶς ἐφθασα τὴν ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς μου εἰς τὸν πύργον ἐνωρίτερον τῆς ὥρας καθ' ἣν μὲ περιέμενον. Ἐμαθα μετὰ ταῦτα, κατὰ τύχην, ὅτι μὲ περιέμενον εἰς τὴν ὥραν τοῦ γαύματος, ἐνῶ ἐγὼ εἶχον ἐννοήσει ὅτι ἐπεθύμουν νὰ ὑπάγω τὸ πρωτὶ, εἰς τρόπον ὅσο ἡ Μαργαρίτα καὶ ἐγὼ νὰ διέλθωμεν ὁμοῦ ὥρας τινὰς ἡσυχούς ὅπως ἀνανεώσωμεν τὴν παλαιάν μας γνωριμίαν, πρὶν ἀναμιχθῶμεν μετὰ τοὺς ἄλλους προσκεκλημένους τοὺς διαμένοντας εἰς τὸν πύργον.

Ἡ Κ. Χίλλ ἦτο ἐξ ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων ὁ τρόπος σὲ κάμνει νὰ πιστεύσῃς ὅτι ἂν τοῖς ἀρνηθῆς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν τῆς ὥρας ἐκείνης θὰ καταστρέψῃς ἀναμφιβόλως τὴν εἰρήνην τῶν, ἀλλ' οἵτινες πιθανῶς λησμονοῦσι τὴν αἴτησιν τῶν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐνόσφ ἀκόμη σὺ σκέπτεσαι αὐτὴν καὶ ἀναγκάζεις τὸν ἑαυτὸν σου νὰ συμμορφωθῇ μετ' αὐτήν. Τὸ λάθος τῆς ὥρας τῆς ἀφίξεώς μου ἦτο ἐξ ἐκείνων τῶν μικρῶν συγχύσεων αἵτινες φαίνονται τοσοῦτον μηδαμιναί, ὥστε δὲν ἀξίζουσι τὸν κόπον νὰ τὰς ἐξετάσῃ τις. Ἀλλ' ἦτο λάθος τὸ ὅποιον μὲ ἐπροξένητε μνηῶν ἀπερίγραπτον ὀδύνην.

Ἡ ἰδέα τῆς ἐπισκέψεως ταύτης ὑπῆρξε πάντοτε εἰς ἐμὲ δυσάρεστος· ἀλλ' ἀποφασίσασα νὰ ὑπάγω, ἔκρινα καλλίτερον νὰ φανῶ φιλικὴ χάριν τοῦ Ἰωάννου. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἀπεχαιρέτισα τὰς τρεῖς ἐκείνας αἵτινες ἦσαν ἡδὴ μήτηρ καὶ ἀδελφαί μου καὶ ὑπῆγα διὰ τοῦ δάσους εἰς τὸν πύργον. Ὁ Ἰωάννης ἔμελλε νὰ γευθῆ μετὰ τοὺς Χίλλ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὥστε θὰ τὸν ἔβλεπα τὸ ἑσπέρας. Τὰ φορέματά μου ἐστάλησαν πρὸ ἐμοῦ τὴν πρωτὴν. Ἦτο πολὺ ἀνόητον νὰ λυπῶμαι τόσο διότι ἐγκατέλειπα τὴν ἔπαυλιν διὰ νὰ ὑπάγω νὰ διατρίψω ἡμέρας τινὰς εἰς λαμπρὸν οἶκον, ὅπου ὁ καιρὸς θὰ παρήρχετο εἰς ἐορτὰς καὶ διασκεδάσεις. Ἄλλοτε θὰ ἦτο διαφορετικὰ. Ἀλλ' ἡ ἔπαυλις μετὰ τοὺς ἐργατικούς κατοίκους της, μετὰ τὰς πεπαλαιωμένας γωνίας της, μετὰ τὰς ἀγροίκους θέας της καὶ μετὰ τοὺς ἀπλοὺς ἤχους, πρᾶξιδόξως καὶ γλυκύτατα ἤρκει εἰς ὅλας τὰς ἐπιθυμίας τῆς ζωῆς μου.

Ἐφθασα εἰς τὸν πύργον διὰ τῶν κήπων· ἡ Κ. Χίλλ ἦτο εἰς περίπατον ἐφ' ἀμάξης μετὰ τινὰς τῶν προσκεκλημένων καθὼς καὶ ὁ Κ. Χίλλ· ὑπῆρξεν δὲ ὑπῆγε νὰ εὕρῃ τὴν Μίς Λεονάρδ, ἐνῶ μὲ ὠδήγησεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου.

Ὅποιον δωμάτιον! Ἐμειδίασα κατ' ἑμαυτὴν εὐροῦσα αὐτὸ τόσο μεγαλοπρεπές, διότι βεβαίως εἶ-

χον κοιμηθῆ ἄλλοτε εἰς ἐπίσην ὥρᾳ. Ἀλλὰ τελευταῖον εἶχον λησμονῆσαι πόσον μέγας εἶναι ὁ κατάλογος τῶν ἀναγκῶν τοῦ πλοῦτου, καὶ εἶχον μάθει νὰ ζῆ ἄνευ βελουδίνου ἀνακλίντρον πλησίον τῆς ἐστίας τοῦ θαλάμου τοῦ ὕπνου μου, ἄνευ λυχνίων ἐπὶ τῆς ἐστίας καὶ μεγάλων κατόπτρων πανταχόθεν τοῦ δωματίου, τὰ ὅποια μὲ ἔκαμναν νὰ νομίζω ὅτι ἡμιδωδεκάς αὐθαδῶν νεανίδων μὲ παρετήρει ἀδικόπως καὶ περιεγέλα τὰς κινήσεις μου. Εἶχον συνηθίσει νὰ ἀκούω τὰ βήματά μου ἀντηχοῦντα ἐπὶ τῶν καλῶς κηρωμένων στανίδων τοῦ ἀπλοῦ δωματίου μου, καὶ νὰ βλέπω τὸ δάσος καὶ τοὺς ἀγρούς διὰ τοῦ λεπτοῦ ἐκ λευκοῦ διμήτου παραπετάσματος τοῦ παραθύρου μου. Εἰς τὸν πύργον εἶχον μεγαλοπρεπῆ παραπετάσματα καὶ τάπητας ἐμποδίζοντας τὸν ἦχον καὶ ἀφαιροῦντας τὸ φῶς. Ἡ ἔπαυλις ἦτο ἡ ἰδανικὴ μου οἰκία ὅθεν τὸ δωματίον μου τῆς ἐπαύλειος ἦτο τὸ ἰδανικόν μου δωματίον, καὶ ὅλαι αἱ ἀναπαύσεις τὰς ὁποίας εὔρον εἰς τὸν θάλαμόν μου τοῦ πύργου μοὶ ἦσαν πληκτικαὶ καὶ γελοῖαι.

Ἡ Μίς Λεονάρδ δὲν ἤλθεν εἰς συνάντησίν μου ἵσως εἶχεν ἐξέλθει. Ἐνόησα ὅτι εἶχε συμβῆ παρεξήγησις περὶ τῆς ὥρας καὶ ἡσύχασα. Ἀπεποιήθην τὰς ὑπηρεσίας τῆς θαλαμηπόλου, ἤνοιξα τὰ κιβώτιά μου καὶ ἐκβαλοῦσα τὸ φέρεμα μου τοῦ γεύματος τὸ ἔθεσα ἐπὶ τῆς κλίνης. Μετὰ ταῦτα μὴ ἔχουσα τί νὰ κάμω ἐκάθησα ὅπως ἀναπαυθῶ.

Βλέπουσα δὲ τὸ παχὺ ἀνάκλιντρον, ἐπὶ τῶν προσκεφάλων τοῦ ὁποίου ἐλαμπύριζεν ἡ λάμψις τοῦ πυρός, ἐσυλλογίσθην·

— Ἐπειδὴ δὲν εἶναι πιθανόν νὰ ἔχωμεν βελουδῖνα ἀνάκλιντρα εἰς τὴν ἔπαυλιν, εἶναι καλλίτερον νὰ περιφρονῆσω τοιαύτας περιττὰς πολυτελείας.

Λαβοῦσα δὲ ξηρὸν κάθισμα ἐκάθησα βεμβάζουσα πρὸ τοῦ πυρός. Πλὴν μετὰ μικρὸν ἐβαρύνθην, διότι δὲν ἠδυνάμην νὰ συλλογίζωμαι καὶ νὰ μὴν ἔχω πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου τὰς συνήθεις μου ἀπορίας καὶ τὰ προαισθητά, τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ λησμονῶ διὰ νὰ φερθῶ εὐπρεπῶς ἐν τῷ πύργῳ. Ἡνοῖξα λοιπὸν τὴν θύραν μου καὶ παρετήρησα περὶ ἐμέ. Ἐγνώριζα κάλλιστα τὸν πύργον ἐκεῖνον, ἀλλὰ δὲν ἤθελα νὰ μὲ συναντήσωσι πλανωμένην πρὶν ἢ μὲ ὑποδεχθῶσιν οἱ ξενίζοντές με. Τὴν δυσκολίαν ταύτην ὅμως ὑπερέβην ἡ πλῆξις μου, καὶ μετ' ὀλίγον εὐρέθην εἰς τὴν στοάν, ὅπου ἐκρέμαντο αἱ εἰκόνες καὶ ἦσαν τοποθετημένα τὰ ἀξιοπεριεργα, ὅπου καθίσματα ἦσαν παρατεταγμένα διὰ νὰ κάθηται τις, καὶ παραπετάσματα ἐμπόδιζον τὰ βεῦματα τοῦ ἀέρος, καὶ ὅπου τὸ φῶς τὸ καταβαίνειν ἐκ τῆς ὀροφῆς ἔπιπτε γλυκὺ ἐπὶ τοῦ ἰππότου τοῦ φέροντος πανοπλίαν, ὅστις ἴστατο εἰς τὴν ἄκραν τῆς στοᾶς πλησίον στενῆς κλίμακας ἀγούσης εἰς

τὸ ὄπισθεν μέρος τῆς οἰκίας. Ὁ ἰππότης οὗτος ἦτο παλαιὸς μου φίλος. Ἡ Μόψι ἠγάπα πολὺ τὴν γωνίαν ἧτις ἐσχηματίζετο ὑπὸ τοῦ τοίχου ὄπισθεν του, καὶ τὰς ἡμέρας τῶν ἀναγνώσεών μας εἰς τὸν πύργον εἶχε σύρει ἐκεῖ μέγα καὶ ἀναπαυτικὸν θρανίον καὶ τὸ ἔθεσε πλησίον τῆς κλίμακας.

Ἐκάθησα εἰς τὸ θρανίον τῆς Μόψι καὶ ἐξέβαλα μικρὸν βιβλίον ἀπὸ τοῦ θαλάκιόν μου. Ἐντὸς αὐτοῦ ὁ Ἰωάννης εἶχεν ἀντιγράψει δι' ἐμέ γλυκεῖς τινὰς στίχους τοὺς ὁποίους ἠγάπων καὶ ἐγὼ καὶ ἐκεῖνος· ἐπειδὴ δὲ μοὶ ἐφάνετο ὅτι οὐδέποτε θὰ ἐδοξάζοντο ἀρκούντως τὸ γράψιμον καὶ ὁ γράψας αὐτοὺς, ἐζωγράφισα εἰς τὸ περιθώριον τῶν ἀραβικῶν σχεδίων τῆς φαντασίας μου μὲ χρώματα καὶ χρυσόν. Ἐστρεψα τὰ φύλλα ἀλλοφρονούσα. Μετὰ μικρὸν δὲ ἤκουσα βήματα κατερχόμενα τὴν στοάν καὶ φωνὰς πλησιαζούσας με.

Ἠλπίζα ὅτι ὁποῖοι δὴποτε καὶ ἂν ἦσαν οἱ συνομιλοῦντες θὰ διήρχοντο χωρὶς νὰ μὲ ἴδωσι· δὲν ἐπαθύμουν νὰ μὲ συναντήσωσι ξένοι ὄπισθεν τοῦ παραπετάσματος καὶ νὰ μὲ βλέπωσι περιέργως ἀποροῦντες ποία ἤμην. Πλὴν οἱ περιδιαβάζοντες ἐπλησίασαν συνομιλοῦντες πάντοτε χαμηλῆ τῆ φωνῆ καὶ μετὰ ζέσεως, ὁ δὲ ἦχος τῶν φωνῶν τῶν μὲ ἔκαμε νὰ ἀνακηδήσω μετ' ἀπορίας. Φθάσαντες εἰς τὴν ἄκραν τῆς στοᾶς ἐσταμάτησαν ὡς ἄνθρωποι σταματοῦντες εἰς τὸν περίπατόν των πρὶν ἐπιστρέψωσι. Μοὶ ἐφάνη δὲ ὅτι ἡ καρδία μου ἐσταμάτησε μετ' αὐτῶν καὶ ὅτι τὸ αἷμά μου ἐπάγωσε, διότι οἱ συνομιλοῦντες ἦσαν ἡ Μαργαρίτα Λεονάρδ καὶ ὁ Ἰωάννης Χόλιγκφορθ' ἡ δὲ συνομιλία τῶν ἦτο ἡ ἐξῆς·

— Νομίζω ὅτι δὲν εἶσαι ἐπιεικής, Ἰωάννη, ἔλεγεν ἡ Μαργαρίτα ὀμιλοῦσα περιλύπως ὡς ἂν ἔκλαιε. Σὲ παρακαλῶ μόνον νὰ μὴ μὲ βιάσης, νὰ μὲ δώσης καιρόν· καὶ σὺ παραπονεῖσαι ὡς ἂν σὲ ἠρνήθην τί.

— Δὲν ἐννοῶ διατί ζητεῖς καιρόν, ἀπεκρίθη ὁ Ἰωάννης· ἂν ἐκεῖνο τὸ ὅποιον μὲ εἶπες εἶναι ἀληθές, ἂν ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ὑπεσχέθης τὸ ὑπεσχέθης εἰλικρινῶς, δὲν ἠξέσω διατί ἀργοπορεῖς νὰ γνωστοποιήσης τὰ πάντα.

— Οὐδὲ ἐγὼ ἐννοῶ διατί ἐπιθυμεῖς νὰ βικισθῶ, εἶπεν ἡ Μαργαρίτα. Ἡ ἀγγελία θὰ εἶναι ἀρκετὰ ὀδυνηρὰ ὅταν θὰ γίνῃ. Ἐσυλλογίσθης ποτέ σου τί θὰ εἶπῃ ἡ Σοφία;

— Ἡ Σοφία! Ὁ Θεὸς νὰ τὴν εὐλογῆσῃ! ἀπεκρίθη ὁ Ἰωάννης ἐνθέρμως. Γλυκεῖα ψυχὴ ἄνευ ἐγώσμου! Ὅσα τὴν κάμη μεγίστην ἐντύπωσιν, ἀλλὰ θὰ τὸ λησμονῆσῃ. Ἐνόσω ὅμως τὸ μυστηριώδες τοῦτο ἐξακολουθεῖ, οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς μὲ ἐλέγχουν ἀδικόπως. Ἡ θέσις μου εἶναι ἀφόρητος. Ἄν δὲν ὀμιλήσης γρήγορα θὰ ἀθετήσω τὴν ὑπόσχεσίν μου καὶ θὰ τὴν φωτίσω περὶ πάντων.

— Ὄχι, ὄχι, ὄχι! ἀνέκραξεν ἡ Μαργαρίτα μετὰ πάθους. Δὲν ὑποπτεύεται τίποτε καὶ δύνασαι νὰ τὴν ἀφήτης νὰ ἀναπαυθῆ ὀλίγον ἀκόμη. Δὲν θὰ τὸ πάρῃ τόσον ἡσυχὰ ὅσον νομίζεις. Ὅλοι θὰ μὲ κατακρίνουν καὶ γνωρίζω ὅτι τὸ ἀξίζω. Λυπήσου με, Ἰωάννη, ἐπρόσθεσε μὲ φωνὴν περίλυπον, πλὴν πρὸς Θεοῦ ἄφες νὰ σκερθῶ μόνη μου ὀλίγον ἀκόμη καιρόν.

— Ἄς εἶναι λοιπὸν σὲ δίδω ἀκόμη ὀλίγον καιρόν, ἀπεκρίθη μετὰ λύπης ὁ Ἰωάννης. Πρέπει ὅμως νὰ σὲ εἶπω ὅτι λυποῦμαι πολὺ βλέπων πόσον δύσκολος σὲ εἶναι ἡ ἀπόφασίς αὕτη. Μεθ' ὅλα ὅσα συνέβησαν, μεθ' ὅλα τὰ ὅποια μὲ εἶπες, δὲν περιέμενα νὰ σὲ εὔρω τόσον ἀδύνατον καὶ ἐγώσστην.

— Εἶμαι καὶ ἀδύνατος καὶ ἐγώσστης, εἶπεν ἡ Μαργαρίτα θαρρόνως, μὴ περιμένῃς νὰ μὲ εὔρης διαφορητικὴν. Προσπαθῶ νὰ γίνω καλλιτέρα· ἀλλ' ὅ,τι καὶ ἂν εἶμαι, Ἰωάννη, βεβαιώσου ὅτι σὲ ἀγαπῶ ὡς καὶ σὲ ἠγάπων ὅλους αὐτοὺς τοὺς χρόνους. Ἄφες με ὀλίγον καιρόν καὶ θὰ κάμω ὅ,τι ἐπιθυμεῖς.

— Ἄς εἶναι λοιπὸν, ἀπεκρίθη ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' ὀλίγον καιρόν, ἐνθυμοῦ. Τελείωσον, φίλτατόν μου κοράσιον! ἀπολεσθεῖς Μαργαρίτα μου, τὴν ὁποίαν τόσον ἀπροσδοκῆτως ἀνεύρισκα.

Καὶ ἀμφοτέροι ἀπῆλθον ἀπὸ τὴν στοάν συνομιλοῦντες ἕως ὅτου καὶ αἱ φωναὶ καὶ τὰ βήματά των δὲν ἠκούοντο πλέον. Τὸ πυκνὸν καὶ ὠχρὸν φῶς τῆς ἡμέρας ἐσθέβη ἐντοσοῦτω εἰς τὴν στοάν, καὶ ἦτο σχεδὸν ἐντελὲς σκότος ὄπισθεν τοῦ παραπετάσματος ὅπου εὐρίσκοντο. Τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ἐνύκτωνεν εἰς τὰς τέσσαρας, μόλις δὲ ἀφ' οὗ ὁ κώδων ὅπως ἐνδοθῶμεν διὰ τὸ γεῦμα ἐκρούσθη, περὶ τὴν ἐβδόμην ὥραν, διέβην ψηλαφοῦσα τὴν στοάν καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὸ δωματίον μου. Ἄγνωστί ἔκαμα κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο. Χορὸς φωνῶν ἐψιθύριζεν εἰς τὴν κλίμακα προερχόμενος ἀπὸ πλῆθος φαιδρῶν κυριῶν πορευομένων εἰς τὰ δωματῖά των.

Ἡ Μίς Λεονάρδ ἔλθοῦσα εἰς τὸ πλοῦσιον καὶ θερμὸν δωματίον μου μὲ ἐβοήθησε νὰ ἐνδυσθῶ. Τῆ εἶπον, νομίζω, ὅτι ἐφθασα πολὺ ἐνωρίς καὶ ὅτι περιεπλανώμην εἰς τὸν πύργον. Διῶρθωσε τὴν ζώνην μου καὶ ἔθεσε τὰ σανδάλιά μου διότι τὰ δάκτυλά μου ἔτρεμον. Ἐκυψεν ἐπὶ τῶν ποδῶν μου μὲ τὸ λαμπρὸν πρόσωπον καὶ τὰς λευκὰς χεῖράς της. Νομίζω ὅτι ἐφόρει μαῦρον βελουδῖνον φέρεμα καὶ ἀδαμάντινον πόρπην, πλὴν δὲν εἶμαι βεβίαια. Ἡ γοητεία τῆς ὠραιότητος ὑπερέβαινε πάντα ταῦτα. Ἐνόσω κατεγίνετο μὲ τὸν εὐτρεπισμὸν μου εἶδον καὶ τὰς δύο μας εἰς τὸν καθρέπτην, ἐκεῖνην τὴν ὁποίαν ὁ Ἰωάννης ἠγάπα ὀλόκληρα ἔτη, καὶ ἐμὲ ἡ ὁποία τὸν ἐγνώρισα πρὸ ὀλίγων μόνον μηνῶν.

Ἐνόσω κατέβηκον τὴν κλίμακα μὲ τὴν Μαργα-

ρίταν ἔλεγον καθ' ἑαυτὴν ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον εἶπεν ὁ Ἰωάννης ἦτο ἀληθές, ὅτι θὰ ἐλησμονῶν ἐπὶ τέλους. Ἡ αἰθουσα ἦτο πλήρης εὐθύμων ἀνθρώπων, καὶ ἡ πρώτη μου ιδέα ὑπῆρξεν ὅτε εἶδον περὶ ἐμὲ, ὅτι δὲν ἦτο ἄλλος ὅμοιος μὲ τὸν Ἰωάννην, καὶ οὐδεμία γυνὴ ὅμοια μὲ τὴν Μαργαρίταν. Διὰ τὴν ἐβρίψα ἐμαυτὴν μεταξὺ των;

Ὅτε ὁ Ἰωάννης ἔλαβε τὴν χεῖρά μου μὲ τὸν αὐτὸν ἀρχαῖον ἐρωτικὸν τρόπον του, ἠσθάνθην τὸ πρῶτον κύμα τῆς ἀπελπισίας μου. «Ὅσα λησμονῆσω;» ἠρώτησα ἐμαυτὴν, πλὴν τοῦτο μόνον εἶπον. Ἰπέθεσα ὅτι ὁ Ἰωάννης ἐκάθητο πλησίον τῆς Μαργαρίτας, ἀλλὰ δὲν εἶδον τὴν τράπεζαν τοῦ γεύματος οὐδὲ τοὺς παρακαθημένους εἰς αὐτήν. Οἱ προσκεκλημένοι ἐφκντάσθησαν ὅτι ἤμην συνεσταλαμένη ἢ ὑπερήφανος καὶ δὲν μὲ ἐτάραζεν μὲ ὀμιλίαις. Θόρυβος ἀντήχει εἰς τὰ ὠτά μου, τὸν ὅποιον παρωμοίαιζα μὲ θύλλαν εἰς ἰνδικὸν δάσος. Ὅλη μου ἡ ζωὴ ἐκεῖτο πρὸ ἐμοῦ ὡς στιγμὴ μελάνης ἐπὶ λευκῆς σελίδος. Διὰ τί νὰ γίνω αἰτία ταραχῆς καὶ νὰ φέρω καρδίαν πληγωμένην; Διὰ τί ἔμεινα ὀπίσω διὰ νὰ ἔλθω εἰς Χιλιθρό; Διὰ τί ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ μου δὲν μὲ ἔλαβον μετ' αὐτῶν νὰ ἀποθάνω καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸν αὐτὸν πυρετὸν καὶ ταφῶ εἰς τὸν ἰνδικὸν τάφον των; Πλὴν πῶς ἡ Μαργαρίτα ἐγέλα! Ὅλην τὴν ἐσπέραν ἦτο τὸ λαμπρότερον, τὸ ὠραιότερον, τὸ πνευματωδέστερον πλάσμα τὸ ὅποιον διέδιδε τὴν εὐθυμίαν εἰς τὴν συναναστροφὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΘΝ.

Τέκνα μου, ὅτε ἐκάθησα τὴν ἐσπέραν ἐκεῖνην πλησίον τοῦ θνήσκοντος πυρός τῆς ἐστίας μου εἰς τὸ δωματίον μου τοῦ πύργου τοῦ Χιλιθρό ἐνῶ πάντες ἐκοιμῶντο, δὲν ὑπῆρχε πλάσμα δυστυχέστερον ἐμοῦ εἰς τὸν κόσμον. Ἐφέρθην ὄλην τὴν ἐσπέραν πολλὰ εὐπρεπῶς καὶ ἡσύχως, ἀποφεύγουσα τὸν Ἰωάννην, δεχομένη τὰς περιποιήσεις τῆς Μαργαρίτας, παρατηροῦσα καὶ ὀχυμάζουσα αὐτὴν μὲ εἶδος μελαγχολικῆς γοητείας. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι παρετήρησα ἀλλοφρονούσα ἐντὸς καθρέπτου κειμένου εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τοῦ δωματίου, τὸ λευκὸν καὶ σύννου πρόσωπον νέας κόρης καθημένης πολλὰ ἡσύχως εἰς γωνίαν καὶ βυθισμένης εἰς λογισμοὺς καὶ θλίψιν. Ἀμφίβηλα ἂν ἦτο ἀσθενὴς ἢ δυστυχὴς· πλὴν μετὰ ταῦτα ἀνεκάλυφα κατὰ τύχην ὅτι ἐσκεπτόμην περὶ ἐμαυτῆς. Μικρὸν, ψυχρὸν μειδίαμα ἤλθεν εἰς τὰ χεῖλη μου ὅτε ἀνεκάλυφα τοῦτο, ἀλλὰ καθόλου σχεδὸν δὲν ἠπόρησα ἰδοῦσα ἐμαυτὴν τοσοῦτον διαφορητικὴν ἀφ' ὅ,τι ὑπῆρξεν ποτέ. Ὁ κόσμος μετεβλήθη, καὶ ἐγὼ μετ' αὐτοῦ, ἀπὸ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἐγένετο σκότος εἰς τὴν στοάν. Ἡ Μαργαρίτα ἔψαλλεν καὶ οἱ ἐν τῇ αἰθούρῃ ἐχειροκρότουσαν αὐτήν,

ἡ νεολαία ἐχάρησε καθὼς καὶ ἐκείνη· νέοι εὐγενεῖς παρυσιάσθησαν καὶ εἰς ἐμὲ, ἐγὼ δὲ εἶπον μὲ τὰ ψυχρά μου χεῖλη «δὲν χορεύω.» Ἡσθάνομην ἀγωνιώδη πίεσιν ἐπὶ τῶν αἰσθήσεών μου, προσερχομένην ἀπὸ τὸν ἤχον, τὸ φῶς, τὰ μῦρα. Ἐνόμιζα ὅτι ταῦτα μὲ ἔκαμαν νὰ ὑποφέρω, ἐνῶ ἀπὸ τοῦ βάρους τῆς καρδίας μου, ἥτις ἐφαίνετο ἡσυχωτάτη, ἀνῆρχετο ἐκ διαλειμμάτων ἢ ἐπικνάλψις «θὰ τὸ λησμονήσω, θὰ τὸ λησμονήσω». Ὁ Ἰωάννης ἐλθὼν πρὸς ἐμὲ μὲ ἠρώτησεν ἔντρομος·

— Τί ἔχεις, Σοφία;

Ἐγὼ δὲ ἐψιθύρισα «ἡ κεφαλὴ μου πονεῖ» καὶ ἀπεσύρθη ὀπισθεν παραπετάσματος.

— Σοφία, φιλάττη μου, εἶσαι ἀσθενής; ἐξηκολούθησεν ὁ Ἰωάννης. Καὶ τότε ὁ καταρράκτης τῆς πικρίας ἤνοιξεν ἐν τῇ καρδίᾳ μου. Ἔως πότε ἐσκόπευε νὰ ψεύδεται μαζί μου τόσον σκληρῶς;

— Εἶμαι ἀσθενής, ἀπεκρίθη, πρέπει νὰ ὑπάγω νὰ κοιμηθῶ.

Ἐκεῖνος δὲ μὲ ἠκολούθησεν ἔξω τοῦ δωματίου, μὲ ἠρώτησεν ἀνησυχῶς τί εἶχον, μὲ ἐσκέπασε μὲ τὸ σάλιον, ἐσταμάτησεν εἰς τοὺς πόδας τῆς κλιμακῆς παρατηρῶν με ἕως ὅτου ἐγενόμην ἀφαντος· καὶ ταῦτα πάντα ὡς ἂν μὲ ἠγάπα ἀκόμη. Ὅτε εἰσηλθὼν εἰς τὸν θάλαμόν μου ἔσθεσα τὰ κηρία ἢ ἐστία ἦτο τὸ μόνον φωτισμένον μέρος τοῦ μεγάλου σκοτεινοῦ δωματίου. Ἐβάδιζα δὲ ἄνω κάτω, συλλογιζομένη περὶ ὅλης τῆς υποθέσεως αὐτῆς. Ἐφαντάσθη ὅτι ὁ Ἰωάννης καὶ ἡ Μαργαρίτα συνητηθήσαν ἐνόσφ ἡμῶν ἀκόμη εἰς τὸ σχολεῖον, ὅτι συνέβη φιλονεικία μεταξύ των, ὅτι μετὰ ταῦτα ἐπῆλθον αἱ δυστυχίαι τοῦ Ἰωάννου καὶ ὅτι δὲν εἶχον συναντηθῆ πλέον ἢ τὴν πρῶταν ἐκείνην ἐπὶ τῆς χιόνης. Ἐγνώριζα τὴν ἱστορίαν τόσον καλῶς ὡς ἂν ἐτυπώθη ἐπίτηδες ὑπὸ τοῦ πυρὸς εἰς τὸν τοῖχον ὅπως τὴν ἀναγνώσω. Παρῆνέπεσα λοιπὸν ἐγὼ μεταξύ αὐτῶν καὶ ἐγενόμην ἐμπόδιον, ἐνῶ ὅλα τὰ παρελθόντα σφάλματά των ἐσυγχωρήθησαν καὶ ὅλα τὰ παλαιά των αἰσθήματα ἀνενοώθησαν. Ἦστε ἀπεφάσις νὰ μὴ ἐμποδίζω πλέον αὐτοὺς, ἀλλὰ νὰ ἀναχωρήσω ἀπὸ Χιλσθρό.

Πλησιάζασα εἰς τὸ πῦρ, ἐπεσώρευσα τὰ τελευταῖα ξύλα τῆς ἐστίας καὶ παρετήρουν αὐτὰ καιόμενα καὶ θνήσκοντα ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Δὲν ἔλεγα πλέον κατ' ἑμαυτὴν ὅτι θὰ παρηγορούμην. Ἐγνώριζα ὅτι δὲν θὰ ἀπέθνηκα ἐξ αἰτίας τούτου, οὔτε ὅτι θὰ παρεφρόνουν, οὐδὲ ὅτι θὰ ἐπραττόν τι ἐπιτηδεῖον νὰ δώσῃ ὕλην ὀμιλίας εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐγνώριζα ὅμως ὅτι καὶ ὑπῆρχεν εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας μου θλίψις ἥτις θὰ κατέβαινε μετ' ἐμοῦ εἰς τὸν τάφον. Ἡσθάνομην ὅτι δὲν ἦμην νέα δυναμένη νὰ καταπνίξῃ τὴν ἀνάμνησιν ταύτην καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς

τὴν κοινωνίαν ὅπως ἀγαπηθῆ καὶ ἀγαπήσῃ ἐκ νέου. Ἐγνώριζα ὅτι ἡ ἀνοιξίς τῆς ζωῆς μου ἔμελλε νὰ τελειώσῃ εἰς χεῖμωνά. Ἀνεμνήσθη τότε πῶς ἔστρεψα τὰ νῶτα εἰς ὄλον τὸν κόσμον τὸν ὅποιον ἐγνώριζα, μόνον καὶ μόνον διὰ τὸ ἀκολουθήσω τὴν φίλην τῆς μητρὸς μου εἰς Χιλσθρό· πόσον ἠγάπησα ὅλους ἐκείνους, πῶς παρέδωκα ὅλην μου τὴν καρδίαν καὶ ὅλην μου τὴν πίστιν εἰς τὸν Ἰωάννην· πόσον ἐμπιστοσύνην τῷ ἔδειξα, πόσον εὐχαριστημένη, πόσον εὐτυχῆς ὑπῆρξα! Ἐπὶ τέλους ἡ καρδία μου ἐπληρώθη γλυκυτέρας θλίψεως καὶ ἔκλαυσα, ἔχουσα τὸ πρόσωπον ἐντὸς τῶν χειρῶν μου, ἐκεῖ, πρὸ τῆς ἐστίας. Οὕτω δὲ κλαίουσα καὶ στενάζουσα ἀπεκοιμήθη καὶ ἐξύπνησα εἰς τὸ σκότος, περὶ τὴν πρῶταν, τρέμουσα ἀπὸ τὸ ψῦχος ὑπὸ τὸ λευκὸν φόρεμά μου.

Τὴν ἐπαύριον ἤμην ἀσθενής μὲ πυρετὸν ἢ δὲ Μαργαρίτα μὲ περιποιήθη. Οὐδέποτε ὑπῆρξε νοσοκόμος τρυφερωτέρα, καρτερικωτέρα καὶ πλέον προσεκτικῆ. Δὲν ἤμην τοσοῦτον ἀσθενής ὥστε νὰ ἔχω ἀνάγκην διαρκοῦς ἐπαγρυπνήσεως, ἀλλ' ἐκείνη εὕρισκετο πάντοτε πλησίον τῆς κλίνης μου, δίδουσα με ἰατρικὰ, προσφέρουσα με ὀρεκτικὰ ἐδέσματα, μετατοπιζούσα τὰ προσκέφαλά μου, ἀνεγείρουσα τὰ παραπετάσματα τόσον μόνον ὅσον νὰ φωτίζεται φαιδρῶς τὸ δωμάτιον, νὰ μὴ ὑποφέρωσι δὲ ὑπὸ τοῦ φωτὸς οἱ καταφλεγόμενοι ὀφθαλμοί μου. Οὐδὲ μίαν ὥραν συγκατετίθη ποτὲ ν' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ πλησίον μου. Ἡ Κ. Χίλλ, ἂν καὶ ἦτο καλὴ καὶ συμπαιθητικῆ, νομίζω ὅμως ὅτι δυσηρεστήθη διὰ τὴν ἐπιμονὴν τῆς Μαργαρίτας· ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι προσκεκλημένοι, ἦτο δὲ κυρία αἰσθανομένη εἰς ἄκρον τὰ χρέη τῆς φιλοξενίας. Πλὴν ἡ Μαργαρίτα ζωηρὰ καὶ νοστιμωτάτη, ἔσω καὶ παροργίζουσα αὐτὴν, ἐγνώριζε κάλλιστα πῶς νὰ μεταχειρισθῆ τὴν θετὴν μητέρα τῆς. Συνέβησαν μὲν φιλονεικίαι χαμηλῆ τῆ φωνῆ μεταξύ των ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, τὰς ὁποίας ἐγὼ, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχουσα κλειστοὺς καὶ κειμένη ἐπὶ τῆς κλίνης ἐφαινόμην ὅτι δὲν ἤκουα, ἀλλ' ἡ Μαργαρίτα μετ' αὐτὰς ἐνηγκάλιζετο τὴν Κ. Χίλλ, τὴν ἐφίλει καὶ τὴν ἀπέστειλεν ἔξω τοῦ δωματίου. Καὶ ἡ Κ. Χίλλ ἦτο καλλίστη πρὸς ἐμὲ καὶ ἄφινε πάντοτε τὸ κυνάρειόν τῆς ἐπὶ τῆς ψιάθου ἔξω τοῦ δωματίου μου ὁπότε μὲ ἐπισκέπτετο, ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἦτο πλασμένη διὰ νὰ περιποιηθῆται ἀσθενεῖς.

Ἡ Μαργαρίτα, μὲ τὴν γλυκειάν τῆς φωνὴν καὶ μὲ τὸ ἐλαφρὸν βράδισμά τῆς, ὡς ἀδελφὴ τοῦ ἐλέους, ἐκινεῖτο ἐντὸς τοῦ δωματίου μου φοροῦσα στακτερὸν μάλλινον φόρεμα· τὸ δὲ πρόσωπόν τῆς ἦτο κατηφές καὶ τεθλιμμένον ἀλλὰ γλυκύτερον εἶπερ ποτέ. Εἶχε πλησίον τῆς κἀνιστράν μὲ ἐργόχειρα καὶ βιβλίον ἐνόσφ ἐκάθητο πρὸς τὸ προσκέφαλον τῆς κλί-

νης μου, ἀλλ' ἔβλεπον ὅτι κατεγίνετο μόνον μὲ τοὺς λογιζομένους τῆς, τὰς χεῖρας ἔχουσα ἐσταυρωμένας ἀφελῶς ἐπὶ τῶν γονάτων τῆς, καὶ βλέπουσα διὰ μακροσμένου παραθύρου κειμένου εἰς τὴν ἄκραν τοῦ δωματίου ὅθεν ἐφαίνετο μέρος τοῦ γυμνοῦ δόσους ὀπισθεν, τοῦ ὁποίου ἐκρύπτοντο αἱ ἐστίαί τῆς ἐπαύλειος ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν κατοικούντων τὸν πύργον.

Δὲν ἦτο ἀνάγκη μαγείας ὅπως μαντεύσω τοὺς λογιζομένους τῆς. Ἐσυλλογιζέτο τὸν Ἰωάννην καὶ πιθανῶς ὅσα συνέβησαν ἐκεῖ μεταξύ αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ. Ἐλυπεῖτο μὲν, ἀλλὰ μοὶ ἐφαίνετο ὅτι εἶχε μεγίστην ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν, διότι οἱ ἀνήσυχτοι ὀφθαλμοί τῆς οὐδεμίαν δυσἀρέσκειαν ἐξέφραζον· οὐδεμίαν πικρίαν ζηλοτυπίας ἐφαίνετο περὶ τὰ γλυκύτατα χεῖλη τῆς. Ἀνεγίνωσκα ὅλην τῆς τὴν διαγωγὴν ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς ὡς ἂν ἦτο τυπωμένη, ἔβλεπον τὴν ἀναλλοίωτον ἀγαθότητα, τὴν ἀδελφικὴν περιποίησιν, τὴν λύπην τῆς. Ἡ γυναικεῖα καρδία τῆς ἠσθάνετο τὸ ἀναπόφευκτον κακὸν τὸ ὅποιον ἔμελλε νὰ μὲ κάμη, ζυγίζουσα τὴν ἀγάπην μου πρὸς τὴν δύναμιν καὶ σταθερότητα τῆς ἰδικῆς τῆς, καὶ λυπούμενη με μὲ λύπην μεγίστην, παραβλαλλομένη πρὸς τὴν εὐτυχίαν τὴν ὁποῖαν ἔμελλε ν' ἀπολαύσῃ διὰ παντὸς εἰς τὴν ζωὴν τῆς.

Ἠκολούθουν πᾶσαν κίνησιν τῆς μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Ἰωάννου καὶ μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ἀνεκάλυπτον νέας καλλονὰς ἐπ' αὐτῆς, καὶ ἠσθάνομην πόσον θὰ τὴν ἠγάπα. Ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ τῆς ἀπελπισίας μου ἐπεθύμουν νὰ ἀποθάνω, ὅπως διαφύγω τῆς ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς ἀγαθῆς μου ἀντιπάλου, ἀφίνουσα ἐλευθέραν εἰς αὐτὴν τὴν θέσιν ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔμελλε νὰ μὲ ἀποδιώξῃ. Πλὴν ἔνεκα τῶν περιποιήσεών τῆς ἴαθην ἐντελῶς.

Οὐδέποτε ὑπῆρξε τοιαύτη νοσοκόμος, τοσοῦτον καλὴ, τρυφερὰ, ἀγαπητὸς φύλαξ κακῶς διατεθειμένης, νευρικῆς, ἀχαρίστου ἀσθενοῦς. Μετὰ πόσης ἀγάπης μὲ ἔσυρε πλησίον τῆς ἐστίας, πόσον ἀκαμάτως προσεπάθει νὰ μὲ διασκεδάσῃ μὲ τὸ φαιδρὸν πνεῦμα τῆς, πόσον ἐλαφρῶς ἐπήγαινον καὶ ἤρχοντο οἱ πόδες τῆς, πόσον χαριέντως καὶ ἐπιδεξίως μὲ ὑπῆρξον αἱ χεῖρες τῆς, εἶναι ἀδύνατον νὰ σᾶς περιγράψω τὸ ἡμῖς αὐτῶν, φίλτατά μου! Ἄν τὸ πρόσωπόν τῆς συνωφροῦσθαι ἐνόσφ εἶχα τοὺς ὀφθαλμοὺς κλειστοὺς, μόλις ἐφαινόμην ἐξυπνοῦσα καὶ αἰσθανομένη, καὶ εὐθὺς ἔλαμπεν ἐκ νέου ζωηρὸν καὶ ἐξυπνον. Ἄπαξ ἢ δις μοὶ ἐφάνη ὅτι ἠπόρει διὰ τὴν κατῆφειάν μου, ὅτι ἠπόρει ἀγνοοῦσα ὅτι ἡ ὥρα μου εἶχεν ἤδη φθάσει καὶ ὅτι τὸ φορτίον τῆς θλίψεως τὸ ὅποιον αὐτὴ μὲ εἶχε βρῦνει ἐκαίτο ἤδη ἐπὶ τῶν ὤμων μου.

— Πάσχεις, φιλάττη μου; μὲ ἠρώτα ἀμυχα-

νοῦσα. Φοβοῦμαι μήπως ἦσαι χειρότερα ἢ ὅσον νομίζομεν.

Ἐγὼ δὲ ἀπεκρινόμην ψυχρῶς·

— Σὲ εὐχαριστῶ ὑποφέρω ὀλίγον, ἀλλὰ θὰ παρῆλθῃ. Εἶναι μόνον ἀδυναμία. Σὲ παρακαλῶ μὴ ταράττεσαι τόσον δι' ἐμέ.

Ἡ μόνη μου ἀπολογία ἦτο ὅτι ἡ καρδία μου συνετριβέτο, πλὴν τοῦτο δὲν ἠδυνάμην νὰ τὸ ἐξηγήσω. Καὶ ὅμως ἦτο πάντοτε πιστὴ καὶ θελκτικῆ, δὲν προσεβάλλετο οὐδ' ἐψυχραίνετο. Ἦτο δύσκολος ἐργασία ἢ προσπάθειά μου νὰ τὴν μισήσω, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐγκατέλειπα ἐπὶ τέλους.

Μίαν φορὰν ἐνῶ ἡ χεῖρ τῆς ἐπλανᾶτο πλησίον ἤρπασα αὐτὴν, τὴν κατεφίλησα καὶ ἤρχισα νὰ κλαίω·

— Συγχώρησόν με, εἶσαι ἄγγελος, καὶ ἐγώ...

Ἐγὼ, ἠσθάνομην ὅτι ὑπῆρξα πολὺ κατωτέρα ἀγγέλου τὰς προλαβοῦσας ἡμέρας.

— Ταλαίπωρόν μου, μικρόν μου, φίλτατον κοράσιον! μὲ εἶπε, γονυπετήσασα πλησίον μου καὶ ἐναγκαλισθεῖσα με· τί πρέπει νὰ κάμωμεν διὰ νὰ σὲ δυναμώσωμεν;

«Μικρὸν» μὲ ἀπεκάλει, ἂν καὶ ἤμην τόσον ὑψηλὴ ὅσον καὶ ἐκείνη. Ἀνεγνώριζον τὴν ὑπεροχὴν τῆς εἰς τὸ νὰ βιάζῃ τὴν ἀγάπην μου καὶ νὰ ἀποβάλλῃ πρὸς καιρὸν ἀπὸ τῆς καρδίας μου τὴν πικρίαν ἥτις ἦτο ὡς ὑπέρογκον βᾶρος. Στηρίζασα τὴν κεφαλὴν μου ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς ἔκλαυσα πικρῶς ἐπὶ πολλὴν ὥραν καὶ ἐν τῇ παραφορᾷ μου ἐφεύρηκα διακαιολογίας διὰ τὰ δάκρυά μου, ἀλλ' ἐντοσοῦτῳ ἔχονα αὐτὰ καὶ ἠσθάνομην ὅτι μὲ ἀνεκούφιζον. Ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης δὲν ἐπάλαια πλέον πρὸς τὸ θέλητρον τῆς. Τὴν ἠγάπουν ἂν καὶ ἦτο αἰτία τῆς αἰωνίου δυστυχίας μου.

Αὐτὴ δὲ ἰδοῦσα ὅτι ἤρχισα νὰ τὴν ἀγαπῶ ὑπερευχαριστήθη, καὶ ἐγὼ ὡπισθοχώρησα παρατηρήσασα τὴν χαρὰν τῆς. Ἐσκέπτετο βεβαίως ὅτι μετ' ὀλίγον ὅτε «θὰ παρηγορούμην» θὰ ἐγενόμεθα φίλοι. Καὶ ἀνετριχιάσα μὲν σιωπῶσα, ἀλλ' ἐμειδιάσα. Δὲν ἤθελα νὰ φαίνωμαι κλαίουσα ὡς ἐγκαταλελειμένη νέα. Ἀπεφάσις λοιπὸν νὰ φανῶ δυνατὴ καὶ γενναία, καὶ νὰ πνίξω ἐντὸς ἑμαυτῆς ὅλην μου τὴν θλίψιν.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀσθενείας μου, ἥτις διήρκεσε περὶ τὴν μίαν ἐβδομάδα, ὁ Ἰωάννης ἤρχετο συχνὰ εἰς τὸν πύργον ὅπως μάθη πῶς ἤμην. Ἡ καλὴ μικρὰ Κ. Χίλλ ἤρχετο μειδιῶσα εἰς τὸ δωμάτιόν μου καὶ ἔλεγε·

— Μαργαρίτα, πρέπει νὰ καταβῆς νὰ ἴδῃς τὸν Χόλιγκφορθ. Ἐπιθυμῶ νὰ ἀκούσῃ ἀπὸ τὸ στόμα σου περὶ τῆς ἀσθενείας.

Καὶ ἐκάθητο πλησίον μου ὀμιλοῦσα περὶ τῶν κυναρίων τῆς καὶ τῶν οἰκογενειῶν τῆς ἐπαρχίας, ἕως ὅτου ἐπανήρχετο ἡ Μαργαρίτα φέρουσα με φιλικὰς

προσθήσεις εκ μέρους του και φαινομένη ότι επεθύμει να με τὰς διαβίβασθαι πιστῶς.

Παρτήρησα δὲ ὅτι πάντοτε ἐπανήρχετο μὲ δειγμάτα ταραχῆς ἐπὶ τοῦ προσώπου της, εἴτε πολλὰ ὠχρὰ, εἴτε κατακόκκινος. Μίαν ἡμέραν μάλιστα ἐφαίνετο ὡς ἂν εἶχε κλαύσει καὶ ἄμα ὡς εἰσηλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν μου ἔκλεισεν εὐθύς τὰ παράθυρα καὶ ἐκάθησε ἔχουσα ἔμπροσθέν της τὸ φῶς.

— Σοφία, μὲ εἶπε μετὰ μικρὸν, ἡ Κ. Χόλιγκφορθ θὰ ἔλθῃ νὰ σὲ ἰδῇ αὐρίον.

— Ἀληθινά; ἀπεκρίθη, καὶ ἠσθάνθη μεγίστην ἀγωνίαν ἐν τῇ καρδίᾳ μου.

Δὲν ἠδυνάμην νὰ εἶπω «χαίρομαι» διότι τὸ φίλτατον καὶ εἰλικρινὲς πρόσωπον τῆς γράϊας κυρίας ἀνηγέρθη πρὸ ἐμοῦ ὡς ἠσαστοὺς τὸν ὅποιον ἀπώλεσα, καὶ ἐνῶ ἐκοιτώμην μεταξὺ τοῦ προσκεφάλου μου ἐσυλλογίσθη ὅτι θὰ ἦτο καλὸν ἂν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποθάνω.

Τὴν ἐπαύριον τὴν πρωτὴν ἡ Μαργαρίτα ἦτο ἀνήσυχος καὶ ἀλλόφρων. Ἀφῆσα με δὲ αἶφνης τὴν ἡμέραν ἐπανήλθε μετὰ μικρὸν φέρουσα τὴν ἵπποτικὴν στολὴν της.

— Θὰ ἐξέλθω ἔφιππος, φιλιτάτη μου, μὲ εἶπεν ἐσπευσμένως. Δὲν εἶμαι τόσον καλὰ ἔχω ἀνάγκην δροσεροῦ ἀέρος. Δύνασαι, πιστεύω, νὰ μείνης ἄνευ ἐμοῦ ὀλίγας ὥρας.

Ἰπῆρχέ τι εἰς τὸν τρόπον της τὸ ὅποιον μὲ ἔκαμε νὰ ἀπορήσω. Ἦκουσα τὰ θήματα ἵππων καὶ ἐσύρθη μετὰ τοῦ παραθύρου ὅπως ἰδῶ ἂν ὁ Ἰωάννης Χόλιγκφορθ θὰ ἐλάμβανε μέρος εἰς τὸν περίπατον αὐτόν. Ἀλλὰ δὲν ἦτο ἐκεῖ. Ὅτε μετὰ ταῦτα ἐξηπλώθη εἰς τὸ ἀνάκλιτρόν μου ἐθυμήθη ὅτι περιέμενα τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Κ. Χόλιγκφορθ, καὶ ἐθεοαἰόθη ὅτι ἡ Μαργαρίτα ἀπῆλθε διὰ νὰ μὴ τὴν συναντήσῃ. Ἀνεμήθη ὅτι δὲν εἶχον ἀκόμη συναντηθῆ καὶ εὐκόλως ἐνόησα ὅτι ἡ Μαργαρίτα ἐφοβείτο νὰ ἰδῇ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς Κ. Χόλιγκφορθ πρὸς τὸ παρόν. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν διαλογισμῶν αὐτῶν ἐφθασεν ἡ φιλιτάτη μου δευτέρα μήτηρ, ὀδηγουμένη ὑπὸ τῆς Κ. Χίλλ. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο ἀντίθεσις ἦτο ἀξιοπαράκλητος. Ἡ μὲν Κ. Χίλλ ἦτο μικροῦ ἀναστήματος, παχέια, ἄσχημος, μύλις κατωρθώσασα νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς φύσεως ἄνευ τῆς σφραγίδος μικρᾶς χυδαίας γυναικὸς ἐπ' αὐτῆς. Ἡ Κ. Χόλιγκφορθ ἀπ' ἐναντίας ἦτο ὑψηλὴ καὶ λεπτή, μὲ ἀφανισμένον ἀλλ' εὐγενὲς πρόσωπον, καὶ μετ' ὅλα τὰ δυστυχήματα αὐτῆς ἐφαίνετο τὸ ἰδανικὸν τῆς «μεγαλογεννημένης γυναικός».

Ὅτε εἶδον αὐτὴν ἠσθάνθη ὅτι θὰ μὲ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπανεέλθω πλέον εἰς τὴν ἐπαυλιν. Ἐνόμιζα ὅτι ὅταν θὰ εὐρισκόμην μόνη μετ' αὐτῆς θὰ τῇ ἔλεγα ὅλα ὅσα εἶχα μάθει καὶ ὅτι τὴν παρεκάλουν νὰ

μὲ ἐπιτρέψῃ νὰ ὑπάγω κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸν πύργον εἰς τὸ Λονδίνον, ὅθεν ἐσκόπευα νὰ γράψω εἰς τὸν Ἰωάννην ἐπιστολὴν ἀπαλλάσσουσαν αὐτὸν ἀπ' ἐμοῦ. Ἀλλ' ἡ Κ. Χίλλ ἔμεινε μαζὶ με, ἐπὶ τινὰ χρόνον, καὶ ἡ γενναϊότης μου ἐντοσοῦτῳ κατέπεσεν. Ὅτε εὐρέθη μόνη ἀπέναντι αὐτῆς, καὶ οὐδεὶς ἄλλος μεταξὺ ἡμῶν, μὲ ἦτο ἀδύνατον νὰ προφέρω κἂν λέξιν τῆς ἐξομολογήσεώς μου. Ἐφαντάσθη πόσον θὰ ἠπόρει, πόσον θὰ παρωργίζετο, καὶ τὸ χειρότερον πάντων ἐφοβήθη μήπως ἐδείκνυε δυσπιστίαν. Βεβαίως ἐπανερχομένη εἰς τὴν οἰκίαν της θὰ ὠμίλει εἰς τὸν Ἰωάννην, καὶ ὅλη μου ἡ ὑπερηφάνεια διηγέρθη μόνον μὲ τὴν ἰδέαν αὐτῆν. Οὕτω λοιπὸν ἀφῆκα τὴν εὐκαιρίαν ταύτην νὰ παρέλθῃ.

Εἶπα εἰς τὴν Κ. Χόλιγκφορθ πόσον καλὴ ἦτο ἡ Μίς Λεονάρδ' νομίζω μὲν ὅτι εἶχε προσβληθῆ ὀλίγον διὰ τὴν ἀπουσίαν της, ἀλλὰ ποτὲ δὲν συνείθιζε νὰ παρατηρῇ τὰς προσβολὰς, καὶ ἡ μαρτυρία μου ἀπεδίωξε πᾶσαν ἰδέαν προσβλητικὴν. Μετ' ὀλίγον ἔμαθα ὅτι τὰ κοράσια εἰς τὴν ἐπαυλιν ἦσαν παρωργισμένα διὰ τὴν ὑπερηφάνειαν τῆς Μαργαρίτας· περιέμενον διαφορετικὸν τρόπον ἐκ μέρους της καὶ ἡ ἡρώς· τῶν διέψευσε τὰς ἐλπίδας τῶν. Ἡ Κ. Χίλλ ἦτο εὐγενής, ὁ Κ. Χίλλ καλὸς, ἀλλ' ἡ Μίς Μαργαρίτα Λεονάρδ' περιεφρόνει τὴν φιλιτάτην γράϊαν μῆτέρα τῶν.

— Τοῦτο συμβαίνει πάντοτε μὲ τοὺς νεοπλοῦτους, εἶπεν ἡ Ἰωάννα, καὶ αἱ νέαι ζωηραὶ καρδίαι τῶν ἐξήφθησαν.

— Εἰπέ μοι, φιλιτάτη μου, εἶπεν ἡ Κ. Χόλιγκφορθ ἐναγκαλισθεῖσά με, μήπως ὑπάρχει δυσἀρεσκεία τις μεταξὺ σοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου;

— Ποία δυσἀρεσκεία ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ; ἀπεκρίθη ἀσπαζομένη τὴν χεῖρά της καὶ ἀποφεύγουσα τὰ βλέμματά της. Δὲν τὸν εἶδα ἀπὸ τὴν ἡμέραν ὅπου ἦλθα εἰδῶ. Ἦρχετο καθ' ἐκάστην νὰ μάθῃ πῶς ἦμην.

— Μὲ ἐφάνη ὅτι εἶχετε τι πρὶν ἀκόμη ἀνχωρήσῃς, εἶπε περιλύπως, καὶ καθ' ἡμέραν τὸ φοβοῦμαι περισσώτερον. Ἐκεῖνος εἶναι . . . καὶ οἱ δύο σας μετεβλήθητε παραδόξως. Μαργαρίτα, μὴν ἀπατήσῃς τὸν υἱόν μου. Δὲν εἶναι κομψὸς εὐγενὴς ὡς ἄλλοι τοὺς ὁποίους δύνασαι νὰ ἰδῆς, ἀλλὰ ποτέ σου δὲν θὰ συναντήσῃς τὸν ὅμοιον του.

Ἐστρέψα τὴν κεφαλὴν μου καὶ δὲν ἐπρόφερα λέξιν. Τί νὰ εἶπω; Ἡ καρδία μου ἦτο πλήρης πολλῶν πραγμάτων τὰ ὅποια δὲν ἠδυνάμην νὰ ἐξηγήσω καὶ διὰ τοῦτο ἐσιώπων. Καὶ οὕτω ἡ εὐκαιρία παρελήθη. Ἡ Κ. Χόλιγκφορθ μὲ ἀπεχαιρέτισε μὲ πικρὰν ἀμφιβολίαν ἐν τῇ καρδίᾳ της, καὶ ὅλη ἡ ἀμφιβολία ἦτο δι' ἐμέ.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησίν της ἔλθοῦσα ἡ Κ. Χίλλ ἐ-

κάθησε πλησίον μου καὶ προσεπάθει νὰ μὲ διασκεδάσῃ. Ἦτο καλὴ γυνὴ, πλὴν ἡ φλυαρία της ἦτο ὀχληρὰ καὶ τὰ ἀνέκδοτά της ὅπως οὐδ' ἄνιστα. Διὸ εὐχαριστήθη ὅτε τὰ πρὸς τοὺς λοιποὺς προσκεκλημένους χρέη τὴν ἠνάγκασαν νὰ μὲ ἀφήσῃ.

Δυσκόλως θὰ ἐνοήσετε, φίλιτάτά μου τέκνα, ἀπὸ τὴν διήγησίν μου τῶν χρόνων ἐκείνων ὅτι διέμενα εἰς ὠραίαν ἐξοχικὴν οἰκίαν πλήρη ζωηρῶν καὶ εὐθύμων ἀνθρώπων. Πλὴν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἦσαν σκιαὶ δι' ἐμέ καὶ ὁ καιρὸς ἐκεῖνος ἐνοχλητικὸς. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δὲν ἦτο τότε πραγματικὸν δι' ἐμέ, δὲν δύναμαι νὰ σᾶς τὸ παραστήσω σήμερον τοιοῦτον.

Ἐπειδὴ ἡ μεσημβρία ἦτο ὑγρὰ καὶ ἔπνεεν ἀνεμὸς δυνατός, ὅλοι οἱ ἐλθόντες εἰς περίπατον ἔφιπποι ἐπανήλθον ἑνωρῖς, ἐκτὸς τῆς Μαργαρίτας καὶ τινος ἄλλης κυρίας καὶ ἐνὸς κυρίου, οἵτινες ἐπέστρεψαν ἀργότερα. Ἐγὼ δὲ ἐκαθήμην μόνη εἰς τὸ δωμάτιόν μου πλησίον τῆς ἐστίας, ὅτε εἰσηλθεν ἡ Μαργαρίτα γελωσά, φέρουσα ἔνδυμα τῆς ἵππασίας κάθυγον καὶ λέγουσα ὅτι ἀρκούντως ἐδροσίθη ἀπὸ τὸν καιρὸν.

Ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην·

— Ναι, λυποῦμαι ὅτι ἐξήλθες.

— Ὁχι, ὄχι, μὴ λυπῆσαι, ἀπήντησεν. Ἡ Κ. Χόλιγκφορθ δὲν ἦλθεν εἰδῶ;

— Ναι, ἀπεκρίθην.

— Ἐδῶ, εἰς τὸ δωμάτιον τοῦτο, μαζὶ σας;

— Μάλιστα, ἐκάθησεν εἰς τὸ θρανίον ἐκεῖνο.

Καὶ στραφεῖσα εἶδε τὸ θρανίον μὲ παράδοξον βλέμμα, ἀξιοπεριέργον μὲν ἀλλ' ἀπερίγραπτον.

Πλησιάζασα δὲ αὐτὸ εἰς τὴν ἐστίαν ἐκάθησεν ἀνεγείραςα τὸ ὑγρὸν φόρεμά της καὶ κύπτουσα ἐπὶ τοῦ πυρός. Τότε παρετήρησα ὅτι ἦτο ὠχρὰ καὶ κατακοπος ὡς ἂν ἐβλάβη ἀπὸ τὴν ἵππασίαν.

— Τὴν ἀγαπᾷς αὐτὴν τὴν Κ. Χόλιγκφορθ; μὲ ἠρώτησε.

— Περιπαθῶς, ἀπεκρίθην.

— Θέλεις νὰ μὲ τὴν περιγράψῃς; εἶπεν ἡ Μαργαρίτα.

— Εἶναι ὑψηλὴ καὶ ὠραία, ἤρχισα νὰ λέγω.

— Ναι, ὑπέλαβεν ἡ Μαργαρίτα, τὸ ἤκουσα.

— Ἐχει μεγαλοπρέπειαν, ἂν καὶ ἐνδύεται τόσον ἀπλῶς καὶ πενιχρῶς ὡς ἂν ἦτο μοναχὴ. Τὸ πρόσωπόν της εἶναι γλυκὸ καὶ περίλυπον, γίνεται δὲ καὶ αὐστηρόν. Ἡ κόμη της εἶναι ἀργυρόλευκος . . .

— Ὁχι, ὑπέλαβε μετὰ σπουδῆς, καστανή. Ἦκουσα ὅτι εἶναι ὠραιότατη καστανή.

— Εἶναι σχεδὸν κατάλευκος τώρα, ἐπανέλαβον.

Ἡ Μαργαρίτα δὲν ἐπρόφερε λέξιν πλέον ἐπὶ τινὰ λεπτά. Ἀτεινίζουσα δὲ αὐτὴν μετ' ἀπορίας παρετήρησα ὅτι τὸ πρόσωπόν της ἔτρεμε καὶ ὅτι μεγάλα

λάμποντα δάκρυα ἐπίπτον τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰς παρειὰς της καὶ ἀπὸ τὰς παρειὰς εἰς τὰ γόνατά της.

— Μὴ σὲ φαίνεται παράξενον, μοὶ εἶπεν. Ἰπῆγα νὰ ἰδῶ πτωχὴν νέαν τοῦ κτήματος ἡ ὁποία ἀποθνήσκει. Ἡ μήτηρ της ἐκάθητο παρὰ τὸ προσκεφάλόν της. Μὲ εἶπεν ὅτι ποτὲ ἡ κόρη της δὲν τὴν ἐλύπησεν εἰς ὅλην τὴν ζωὴν της.

— Καὶ τοῦτο λοιπὸν σὲ ἐλύπησεν; ἠρώτησα, συλλογιζομένη ὅτι τῆς νέας ἐκείνης ἡ τύχη ἦτο ἀξιοζήλωτος.

— Ναι, ἐλυπήθη πολλὴ, ἀπεκρίθη ἡ Μαργαρίτα· πολλὸν περισσώτερον ἢ ὅσον δύναμαι νὰ τὸ ἐκφράσω.

Ἐσιωπήσαμεν καὶ αἱ δύο ἐπὶ τινὰ καιρὸν· μετὰ ταῦτα δὲ ἡ Μαργαρίτα εἶπε·

— Θὰ ἐγήρασε πρὸ τοῦ καιροῦ της ὡς ἐκ τῆς δυστυχίας ἐκείνης.

— Ἐνοεῖς τὴν Κ. Χόλιγκφορθ; ἠρώτησα.

— Ναι, ἀπεκρίθη. Ἡ λύπη, ἡ καταισχύνῃ καὶ ἡ κηλις τὴν ἐγήρασαν παρακαίρως.

— Δὲν ὑπάρχει καταισχύνῃ καὶ κηλις διὰ τοὺς ἀθώους, εἶπον ἐγὼ.

— Ὁ κόσμος δὲν σκέπτεται οὕτω, ἀπεκρίθη ἡ Μαργαρίτα ἔχουσα αὐστηρότητα ἐπὶ τοῦ προσώπου.

— Ὁ κόσμος! ἀπεκρίθη περιφρονητικῶς.

Ἐκεῖνη δὲ ἀνεγείραςα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τοῦ πυρός καὶ ἀτεινίσασά με·

— Ναι, εἶπεν, ἤξεύρω ὅτι ἔχεις γενναίαν καρδίαν· ἀλλὰ θὰ ἀπαντήσῃς εἰλικρινῶς εἰς μίαν ἐρώτησιν τὴν ὁποίαν θὰ σὲ ἀποτεινῶ; Δὲν ἠσθάνθης διόλου συστολὴν ἢ λύπην ὅτε ὑπεσχέθης νὰ νυμφευθῆς τὸν Ἰωάννην Χόλιγκφορθ;

— Διόλου, ἀπεκρίθη πικρῶς. Τὸν ἐδέχθη ὅπως ἐπίστευα ἐγὼ ὅτι ἦτον, ὄχι ὅπως ὁ κόσμος ἠδύνατο νὰ σκέπτεται περὶ αὐτοῦ.

— Ἐπεθύμουν νὰ μὲ ἐπλαττεν ὡς σὲ ὁ Θεὸς, εἶπεν ἡ Μαργαρίτα σοβαρῶς. Ἀνεγερθεῖσα δὲ μὲ αὐστηρὸν καὶ περίλυπον ἦθος ἐπὶ τοῦ προσώπου της μὲ ἀφῆκε χωρὶς νὰ προσθέσῃ ἄλλην λέξιν, λησμονήσασα νὰ ἀνασπῆσῃ τὴν οὐρὰν τοῦ ὑγροῦ φορέματος της, ἥτις ἐκυλύετο κατὰ γῆς ἐνώσω ἐκεῖνη ἐβάδιζεν.

Ἀφ' οὗ δὲ ἀνεχώρησεν ἐκάθησα μόνη ὠργισμένη, ἀπορούσα καὶ καρδιαλυγούσα. Ἐσυλλογίσθη ὅτι δικαίως εἶπεν εἰς τὸν Ἰωάννην· «Εἶμαι ἐγωῖστῆς καὶ ἀδύνατος.» Καὶ ἐνῶ ἐγὼ ποτὲ δὲν τὴν ἀνέφερα περὶ τοῦ γάμου μου, αὐτὴ μὲ ὠμίλησεν ἀνευθιρίαστως περὶ αὐτοῦ. Ἀναλογιζομένη τὴν ἰδίαν της θυσίαν ἐλησμόνησεν ἐντελῶς τὴν πρὸς ἐμὲ ἀδικίαν καὶ τὴν θλίψιν μου. Ἀνέγνωσα τὰς σκέψεις της ἠδύνατο μὲν νὰ ἀγαπᾷ τὸν Ἰωάννην καὶ νὰ μὲ προσβάλλῃ, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο καὶ νὰ εὐχαριστηθῇ ἄνευ τῆς ἐ-

πιδόκιμασίας τοῦ κόσμου. Ὁ νέος κύριος τῆς ἐπαύλεως ἦτο μὲν ἀξιαγάπητος ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀρκούντως πλούσιος, οὐδ' ἀρκούντως μεγαλογεννημένος, οὐδὲ τὸ κηλιδωμένον αὐτοῦ ὄνομα ἦτο ἄξιον διὰ τὸ χαϊδεμένον τέκνον τοῦ πλούτου. Ἡδύνατο νὰ μὲ ἀρπάσῃ τὸν θησαυρόν μου χωρὶς νὰ πλουτίσῃ τὸν ἑαυτὸν τῆς. . . ἠδύνατο νὰ καταστρέψῃ τὴν εἰρήνην δύο ψυχῶν, χωρὶς νὰ πλάσῃ εὐτυχίαν ἀρκοῦσαν εἰς αὐτὴν ἀπὸ τῆς δυστυχίας τῶν. «Ταλαίπωρε Ἰωάννη!» εἶπον κατ' ἑμαυτὴν, «αἱ πιθανότητες τῆς εὐτυχίας σου δὲν εἶναι καλλίτεροι τῶν ἰδικῶν μου, ἂν καὶ ἐπλήρωσες δι' αὐτὰς ἄξιμον τιμὴν.» Μετὰ τὰς σκέψεις ταύτας ἠσθάνθη ὅτι ἐμίσησεν αὐτήν.

(Ἔπεται συνέχεια.)

Η ΔΙΩΡΥΞ ΤΟΥ ΣΟΥΕΖ.

Τὴν 5/17 Νοεμβρίου ἐν. ἔτους ἐγκαινίσθη μετὰ μεγάλης ἐπισημότητος ἡ ναυτικὴ τῆς Ἀρσινόης ἡ τοῦ Σουεζ διώρυξ, παρόντων εἰς τὰ ἐγκαίνια πολλῶν καὶ διαφόρων ἐπισήμων ξένων, τῆς αυτοκρατείας Εὐγενείας, τοῦ αυτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, πλείστων πριγκήπων τῶν βασιλευουσῶν ἐν Εὐρώπῃ οἰκογενειῶν καὶ ἀπείρων ἄλλων ἐκλεκτῶν προσώπων, τὰ ὅποια εἴτε ἐξ εὐγενείας τοῦ Κεδίβη προσεκληθήσαν εἰς τὴν μεγάλην ταύτην πανήγυριν, εἴτε αὐθόρμητα καὶ ἐκ περιεργείας προσήλθον.

Τὸ γιγάντιον ἔργον τῆς ναυτικῆς διώρυχος τοῦ Σουεζ, τὸ ὁποῖον ὁ κύριος Φερδινάνδος Λεσέψ ἐπεβάτωσεν ἐν διαστήματι ἐτῶν δέκα, καὶ τὸ ὁποῖον θέλει καταγραφῆ μετὰ τῶν καταπληκτικωτέρων ἐπιχειρήσεων τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, τὸ ἔργον τοῦτο, λέγομεν, ἐστέφθη ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας. Ἡδὴ ἡ Μεσόγειος θάλασσα ἐνοῦται μετὰ τῆς Ἐρυθρᾶς, καὶ ἡ νέα πρὸς τὴν Ἀσίαν ὁδὸς ἠνοίχθη εἰς τὴν ἐμπορίαν τῆς Εὐρώπης.

Ἀπὸ τοῦ ἄκρου τῶν προκυμαίων τῆς Ἰσμαηλίας ἐπὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης, μέχρι τοῦ λιμένος τῆς Ἀρσινόης ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς, τὸ διάστημα τῆς ναυτικῆς διώρυχος ἔχει μῆκος 160 χιλιομέτρων, τὸ δὲ πλάτος 100 μέτρων, πνυταχοῦ ὅπου τὸ ἔδαφος τῆς γῆς ἐπέστρεψε τοῦτο. Εἰς τινὰ δὲ μέρη ἠναγκάσθησαν νὰ συσφιγῶσιν εἰς 60 μόνον μέτρα τὴν ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην ἀπόστασιν. Τὸ βάθος πανταχοῦ τὸ αὐτὸ ὠρίσθη εἰς 8 μέτρα.

Ἐπὶ δέκα ὅλα ἔτη χιλιάδες ἐργατῶν ἐνησχολήθησαν εἰς τὰ ἔργα τῆς ἀναχώσεως, Δαλματοὶ, Ἑλληνας, Κροᾶται, Αἰθίοπες τῆς Νουβίας καὶ Φελλάχοι Αἰγύπτιοι, ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν Γάλλων μηχανικῶν. Ἡ ποσότης τῶν ἀναχωσθειῶν ἐφ' ὅλην τὴν

σειρὰν τῆς διώρυχος γαιῶν ἀνέρχεται εἰς τὸν μυθώδη ἀριθμὸν 74 ἑκατομμυρίων κυβικῶν μέτρων.

Μέγιστον ἐκ σιδήρου κατασκευάσμα, χρησιμεῦον εἰς ἀπόκρουσιν τῶν κυμάτων ἠγέρθη πρὸ τῆς πύλεως τοῦ Πόρτ-Σαῖδ, εἰς τὴν πρὸς τὴν Μεσόγειον ἐκβολὴν τῆς διώρυχος. Ἡ πόλις Πόρτ-Σαῖδ ὠκοδομήθη ἀπέναντι τῆς Μεσογείου, ἐκατέρωθεν τῶν πλευρῶν τοῦ ἐκ σιδήρου κατασκευάσματος. Ὁ ἐμπορικὸς λιμὴν ἀνοίγεται ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τῆς διώρυχος ὄχθης τῷ εἰσπλέοντι ἐκ τῆς Μεσογείου. Ἡ πόλις Ἰσμαηλία, ἡ πρωτεύουσα τῆς διώρυχος, ἔχουσα σήμερον 5,000 κατοίκων, κεῖται ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ὄχθης τῆς λίμνης Τιμσάχ, κατὰ μέσον τῆς μεταξὺ Πόρτ-Σαῖδ καὶ Ἀρσινόης ὁδοῦ.

Ἡ διώρυξ τοῦ γλυκέος ὕδατος, τὴν ὁποίαν ἡ ἑταιρεία τοῦ Ἰσθμοῦ ἀνέσκαψε πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ἐργασιῶν τῆς, συννοῦται ἐπὶ μιᾶς τῶν διακλαδώσεων τοῦ Νείλου, φερούσης εἰσέτι τὸ ὄνομα Μωῆς ἢ Μωϋσῆς. Τὰ περίξ τῆς Ἰσμαηλίας ὄφειλουν τὴν μεταμόρφωσιν τῶν εἰς τὴν διώρυχα τοῦ γλυκέος ὕδατος. Τὸ πρὶν καταζήτρον καὶ χέρσον ἔδαφος, σήμερον καταστολίζεται ὑπὸ θαλαρωτάτων κήπων. Ἡ νέα πόλις, ἣτις ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ἀντιβασιλέως Ἰσμαήλ, ἰδρύθη τῷ 1862, ἐν αὐτῇ δὲ εὐρίσκειται ἡ ἔδρα τῆς διευθύνσεως τῆς ἑταιρείας. Μεταξὺ τῶν κατοίκων τὸ ἐν τρίτον τοῦλάχιστον εἰσὶν εὐρωπαῖοι. Εἰς τὸ παραλληλόγραμμον, ὅπερ αὕτη σχηματίζει μετὰ τῆς διώρυχος τοῦ γλυκέος ὕδατος καὶ τῆς λίμνης Τιμσάχ, εὐρίσκονται νῦν πολυάριθμα ἐργοστάσια, δύο ξενοδοχεῖα, τέσσαρα ἢ πέντε καφενεῖα, σχολεῖον, καθολικὴ ἐκκλησία, τέμενος, τηλεγραφικὸν γραφεῖον, δημόσιος κήπος καὶ νοσοκομεῖον. Ἐκτὸς τούτων εὐρίσκονται καὶ αἱ κατοικίαι τοῦ Κ. Λεσέψ, τοῦ ἀρχιμηχανικοῦ τῶν ἐργασιῶν καὶ τοῦ Αἰγυπτίου διοικητοῦ.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων μηνῶν, ἡ Ἀρσινόη προώριστα νὰ κατασταθῇ πόλις ὅπως εὐρωπαϊκῆ, χάρις τῇ διώρυγι. Ἄκαμπτος τῆς προόδου νόμος! Ἡ φύσις ἐξοφανίζεται ἀπέναντι τῶν ἀπαραιτήτων ἀξιώσεων τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Ἡ ζωοπάροχος τῆς Εὐρώπης πνοὴ διήλθε τὴν Ἀρσινόην ἐνῶ δὲ αὕτη πρὸ δέκα ἐτῶν μόλις εἶχε 12,000 κατοίκων, σήμερον ἔχει 25,000 καὶ τίς οἶδε μετ' οὗ πολὺ πόνον μεῖζονα ἀριθμὸν θέλει ἔχει! Ἐν αὐτῇ ὑπάρχουσι καὶ ξενοδοχεῖα, καὶ ἐμπορικὸι οἶκοι δεχόμενοι καὶ πέμποντες παραγγελίας, καὶ ἀγοραὶ, καὶ καφενεῖα, καὶ ἄπειρον περιηγητῶν πλῆθος, ἐξ ἀπάντων τῶν μερῶν τῆς σφαίρας σεσωρευμένων ἐν αὐτῇ.

ΔΙΚ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Ἐγκύλιον τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ ἢ συμβουλαὶ πρὸς τοὺς χειρῶνακτας, ὑπὸ Ν. Δραγοῦμη. Ἐν Ἀθήναις 1869.

Ἐπιστολαὶ ἐκ Γερμανίας περὶ πιστωτικῶν τραπεζῶν, ὑπὸ Δημ. Μαυροκορδάτου. Ἐν Λειψία 1869.

Στοιχεῖα πολιτικῆς οἰκονομίας ἢ κοινωνικῆς ἢ βιομηχανικῆς κλ. καὶ ἐφαρμογὴ τῆς ἀριθμητικῆς εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς καὶ τραπεζιτικοὺς λογαριασμοὺς, παρὰ Δημ. Δεσποτοπούλου. Ἐν Ἀθήναις 1869.

Καὶ τὰ τρία ταῦτα βιβλία ἐγράφησαν διὰ τὸν λαόν. Ἐπειδὴ δὲ εὐτελεστάτη ὑπῆρξεν ἡ μέχρι τοῦδε περὶ τῆς ἀγωγῆς αὐτοῦ καταβληθεῖσα μέριμνα, ὑπολαμβάνομεν αἴσιον τὸ σύμπτωμα. Ὁ λαὸς, ὡς πολλάκις ἐρρέθη πρὸ ἡμῶν, εἶναι παιδίον ἀνάγκη ἔχον χειραγωγίας. Ἀποτίνων φόρους, πειθόμενοι, τοῖς νόμοις, βοηθῶν τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, ἐν τι ζητεῖ εἰς ἀμοιβὴν πρὸς τὸν κυβερνώντων, διδασκαλίαν τοῦ καθήκοντος ὅπως μάθη πῶς ὀρθῶς διάγων καὶ τί ἐντίμως ἐπαγγελλόμενος εὐδαιμονήσῃ. Καὶ σημειωτέον ὅτι μανθάνων ταῦτα δὲν ὠφελεῖ ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν πάλιν τὴν πολιτείαν· διότι ἐκτιμῶν κάλλιον τὰ ἐκ τῆς τάξεως ἀγαθῆς, καὶ ἐπιμελούμενος, καὶ βελτιῶν τοὺς τρόπους τῆς ἰδίας ἐργασίας, συντρέχει προθυμότερον εἰς τὴν διατήρησιν ἐκείνης, καὶ εἰς τὴν ἐκ ταύτης αὐξήσιν τῶν δημοσίων πόρων. Ὁ λαὸς προαιρεῖται καὶ τὰ δύο ταῦτα νὰ πράξῃ, ἀλλ' ὡς μὴ διδραχθεὶς μὴτ' ἐν σχολείοις μὴδ' ἐν βιβλίοις ἀγνοεῖ τὸ πῶς. Ναὶ μὲν ἡ ἐκπαίδευσίς αὐτοῦ ὠρίσθη σοφῶς ὑποχρεωτικὴ πρὸς ἑτῶν πέντε καὶ τριάκοντα, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐνηργήθη ὁ νόμος, ποτὲ μετὰ τὴν κατάργησιν μάλιστα τοῦ διδασκαλείου ὡς ἀχρήστου, δὲν ἀνεκρίθη δεόντως τὸ ἦθος, οὐδ' αὐτὴ ἡ περὶ τὸ διδάσκειν ἱκανότης τῶν διδασκάλων, ποτὲ δὲν ἐξεδόθησαν ἱκανὰ τοῦλάχιστον βιβλία πρόποντα ἰδίως εἰς τὸν λαόν. Ὁ λαὸς δὲν ἀναγινώσκει, διότι τί προσιτὸν εἰς τὴν διάνοιαν καὶ τί ἀρμόδιον εἰς τὴν διαμόρφωσιν αὐτοῦ ἔχει νὰ ἀναγνώσῃ; Πότε ἐφρόντισαν οἱ ἐν τοῖς πράγμασιν ἡ καὶ οἱ εὐποροὶ ἰδιώται περὶ ἐκδόσεως τοιούτων βιβλίων;

Καὶ μὴ νομίση τις ὅτι ἀδικῶς ἀναμιμνησκόμεθα καὶ τῶν εὐπόρων· διότι τινὲς τούτων, ὡς γνωστὸν, τὴν προαγωγὴν τῆς παιδείας ἐπιθυμοῦντες, ἰδρύσαντο ἀξιεπαίνως ἀγῶνας διανοητικοὺς, μὴ ἐνθυμηθέντες ὅμως καὶ τὸ σοφὸν ἐκεῖνο λόγιον καθ' ὃ «τὸ καλὸν οὐκ ἔστι καλὸν ἐὰν μὴ καλῶς γένηται.» Τί πρὸς τὸ ἔθνος ὁποῖος φέρ' εἶπεν ὁ καθ' Ὀμηρον βίος, ἐνῶ ὁ σημερινὸς αὐτοῦ βίος, ἕνεκα ἐλλείψεως ἀγωγῆς, εἶναι τεταλαιπωρημένος καὶ ἐλεινός; Τί πρὸς τὸν λαόν ὁποῖος θεοῦ; ἐλάτρευον οἱ ἀρχαῖοι, ἐνῶ ἀγνοῶν τὸ ἀναγινώσκειν ἀγνοεῖ ποῖον θεὸν αὐτὸς λατρεύει, ἀγνοεῖ καὶ αὐτὸ τὸ Πάτερ ἡμῶν;

Ὁ δαπανῶν εἰς ἐρεῦνας προκινωίων γλωσσικῶν ζητημάτων καὶ μυθολογικῶν ἀντικειμένων ἢ καὶ εἰς ποιητικὰ προγυμνάσματα, ὁμοίως ἔστι τῷ θαψιλεύοντι χρυσοῦφαντον ἔνδυμα πρὸς ἀνθρώπον ἀποθνήσκοντα δι' ἑλλειψιν οὐχὶ στολῆς ἀλλὰ ἄρτου. Ἄρτος δὲ καὶ ἄρτος ἐπιούσιος τοῦ λαοῦ εἶναι ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσίς, ἣτοι ἡ καθοδηγία τῶν πολλῶν πρὸς ἣν χρησιάζονται, πρὸς ἐκλογὴν ἐπαγγέλματος, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀργίας, πρὸς διάγνωσιν ἐνὶ λόγῳ τῶν πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὴν πατρίδα καθηκόντων. Καλὰ μὲν καὶ ἄγρια καὶ ἐκεῖνα, τὰ δημηρικὰ λέγομεν καὶ γλωσσολογικὰ καὶ πινδαρικὰ φιλοπονήματα, καλὰ καὶ τὰ Ἀευκάθθημα, καὶ αἱ Σταγόνες, καὶ ὁ Γρηγόριος μετὰ τῶν οὐριδῶν, ὑπὲρ ὧν οἱ ἀργυρεῖται ἀγῶνες καὶ τὰ ἔπαθλα· συμφωνότερον ὅμως καὶ πρὸς τὸ φιλοσοφικὸν ἀξίωμα θὰ ἐπράττομεν ἂν ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν γνωστῶν ἐχωροῦμεν πρὸς τὰ ἄγνωστα· γνωστὸς πασιγνωστὸς ἢ ἠθικὴ ἡμῶν ἔνδεια, ἀγνωστὰ δὲ τὰ καθ' Ὀμηρον.

Θέλετε δὲ νὰ πληροφορηθῆτε ὅποια καὶ ὅπως ἡ ἔνδεια αὕτη; μὴ ἀναζητήσετε τὴν ἀλήθειαν εἰς τὰς ἐφημερίδας ἐν αἷ; ἐνδέχεται νὰ ὑπάρχῃ ὑπερβολή, ἀλλὰ παράστητε εἰς ὀρθωτικὸν δικαστήριον, ἐν ᾧ κατοπτρίζεται ἡ κατάστασις τῆς κοινωνίας. Καὶ θέλετε ἀναφρίξει βλέποντες νέους τὴν ἡλικίαν, τριάκοντα, εἰκοσιοκτῶ, εἰκοσιπέντε, εἰκοσιδύο ἐτῶν, ἐνίοτε δὲ, δεινὸν τὸ ἄκουσμα, καὶ ἐφήβους ἀπώγωνας, οὐδὲ τὸ ἀλφάβητον εἰδότες, κατηγορουμένους διὰ κλοπῆν, ληστείαν, ἀναίρεσιν, φόνον! Θέλετε ἀπορήσει βλέποντες αὐτοὺς ὑπὸ μὲν τοῦ δημιουργοῦ πλασθέντας ἀρτίους τὰ μέλη, εὐρώστους, ὠρτίους, εὐφρεῖς, ἱλαροὺς τὸ ἦθος, ἕνεκα δὲ τῆς μυριάκις ἀξιοκατακρίτου ἀναληθείας καὶ ἰδιοτελείας τῶν ἀνθρώπων ἐμπεσόντας εἰς τὸν βόθρον τῆς κακουργίας! Θέλετε δακρύσει ἀναλογιζόμενοι ὁποῖους ἀνδρας ἀπόλλυσιν ἡ πικρία, διότι οἱ ταχθέντες ὅπως προνοῶσιν ὑπὲρ τῆς ἀγωγῆς τοῦ λαοῦ, ἐξαχρεῖουσι μᾶλλον αὐτὸν προστατεύοντες, χάριν συμφερόντων ἢ χάριν τῆς ἐπικληθείσης πολιτικῆς μὲν, ἀποτροπαίου ὅμως καὶ μυσαρᾶς, ἀνάγκης τὴν πονηρίαν.

Ἀνάγκη λοιπὸν ἀπαραίτητος, ἂν θέλωμεν νὰ ὑπάρξῃ καὶ νὰ ὑπάρξῃ εὐδαίμων καὶ τιμωμένη ἡ πατρίς, νὰ καταπολεμήσωσι πάντες, καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, τὸ ἔγκλημα. Ἀνάγκη καὶ διὰ διδασκαλίας καὶ ἐξοικειώσεως διὰ βιβλίων, διότι «ὄργανον τῆς παιδείας τὸ βιβλίον ἔστι», νὰ στηλιτεύσωμεν αὐτὸ καὶ στηλιτεύοντες νὰ καταδείξωμεν τοὺς τρόπους τῆς σωτηρίας. Καθὼς αὐριον θέλωμεν φέρει εἰς τὰ Ὀλύμπια βόας, αἴγας, ἵππους καὶ ἄλλα κτήνη κελῶς τεθραμμένα ἵνα ζητήσωμεν ἀμοιβὴν, τὸν αὐτὸν τρόπον ἂς φροντίσωμεν νὰ ἀναθρέψωμεν προσηκόντως τὴν τε καρδίαν καὶ τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων,

πολλῶν ἐκείνων τιμιωτέρων, καὶ θέλομεν ἀνταμειθῆθαι παρὰ τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως καὶ παρὰ τῆς ἄλλης Εὐρώπης, ἥτις δὲν παύεται καταγινώσκουσα ἡμῖν διαφθοράν.

Εἰς τοῦτο ἀποβλέπει τὸ *Ἐγκόλιον* τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ. Καὶ δὲν ἀξιοὶ μὲν ὅτι θέλει κατορθώσῃ, ὅτι πολλῶν ὁμοῦ ἀγῶνες ἰσχύουσι νὰ κατορθώσῃ:

πολλῶν χαλινῶν ἔργον οἰάκων θ' αἶμα

ἐπειδὴ ὁμοῦ ἐγράφη μετὰ μελέτην ἐμβριθῆ τῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ, καὶ δακτυλοδεικτεῖ τὰ ἐκ τῆς κκῆς ἐπιβλαβῆ καὶ τὰ ἐκ τῆς ἀρετῆς ὠφέλιμα, ἢ πρέπει ν' ἀποκορῆ καὶ τί νὰ προτιμᾷ κατὰ πάσας τοῦ βίου τὰς περιστάσεις ὁ ἀνὴρ εἰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις, πρόδηλον ὅτι θέλει ἀποφέρει ἀξίους πολλοῦ λόγου καρπούς, καθόσον μάλιστα ἔχει εὐμέθοδον τὴν ὕψην. Παρὰ τὸ ἐλάττωμα τίθησι τὸ πρότερον, παρὰ τὴν ἐξ ἐκείνου ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν ζημίαν, τὸ ἐκ τούτου ἠθικὸν καὶ ὕλικόν κέρδος. Εἴσαι ἄσωτος καὶ ὀκνηρὸς; φθίρεις καὶ ὑγιάν καὶ καρδίαν καὶ νοῦν, καὶ παρὰ πάντων μισεῖσαι καὶ ἀποθνήσκεις πρὸ τῆς ὥρας, ἐλεγχόμενος παρὰ τῆς συνειδήσεως, οἰκφὸς καὶ πενόμενος. Εἴσαι ὁμοῦ ἐπιμελὴς καὶ οἰκονόμος; τηρεῖς καὶ τὰς σωματικὰς καὶ τὰς ψυχικὰς σου δυνάμεις, καὶ πάντες σὲ τιμῶσι, καὶ διὰ τῆς ἐγκρατείας καὶ τῆς τάξεως παρατείνεις τὰς ἡμέρας σου, καὶ ὅταν ἔλθῃ τοῦ θανάτου ἡ ὥρα ἀποθνήσκεις γαλήνιος, καταλείπων πολλὰς καὶ περιουσίαν εἰς τὰ τέκνα σου. Λαμβάνεις μετοχὴν εἰς πολιτικὰς παραφορὰς; κατεργάζεσαι ἰδίαις χερσὶ τὴν δυστυχίαν σου καὶ τῆς οἰκογενείας σου, συντρέχων εἰς τὴν διατάραξιν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀσφαλείας, τῶν ὁποίων ὁ ἐργαζόμενος ἔχει ἀναπόφευκτον χρεῖαν, καὶ ἐγκολποῦσαι ξένας ἰδέας καὶ θεωρίας ἅς οὔτε ἐννοεῖς. Ἀπ' ἐναντίας, ἀποφεύγεις τὰς στάσεις καὶ συνεργεῖς εἰς τὴν καταστολὴν αὐτῶν; δεικνύεις σέβας πρὸς τοὺς νόμους, καὶ ἐνισχύεις τὴν ἡσυχίαν, τῆς ὁποίας ἐπικρατούσης ἐργάζεσαι καὶ κερδαίνεις.

Οὕτω πως προβαίνει τὸ *Ἐγκόλιον* διδάσκει καὶ τοὺς τρόπους τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης τοῦ χειρῶν κακτος, καὶ τί νὰ μανθάνῃ, καὶ πῶς νὰ μεταχειρίζεται τὸν χρόνον, καὶ ὁποίας σχέσεις νὰ ἔχῃ πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ πῶς νὰ ἐκπληρῆ τὰ πρὸς τὸ δημόσιον, τὸν Θεόν, τὸν πλησίον καὶ τὴν οἰκογενεῖαν καθήκοντα, καὶ πῶς νὰ τρέφεται, καὶ πῶς νὰ κατοικῆ, καὶ πόσα νὰ δαπανᾷ, καὶ πόσα ν' ἀποταμιεύῃ. Ἐνὶ λόγῳ «παραλαμβάνει ἀπὸ τῆς χειρὸς, ὡς δρθῶς ἀποφαινεται προλογίζων ὁ συγγραφεὺς, τὸν πρωτόπειρον ἐργάτην, καὶ διατρέχων μετ' αὐτοῦ ὀλόκληρον τὸ στάδιον τοῦ βίου, βάλλει τὸν δάκτυλον εἰς τὰ ἄνθη καὶ τὰς ἀκάνθους, τὰ ὠφέλιμα καὶ τὰ ἐπιβλαβῆ, καὶ διδάσκει αὐτὸν τί ν' ἀποφεύγῃ καὶ τί

νὰ ἐνστερνίζεταί ὅπως εὐδαιμονήσῃ ἠθικῶς τε καὶ ὕλικῶς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.»

«Ὁ ἀ ἐπίσθης, λέγει σὺν τοῖς ἄλλοις ἐν συμπεράσματι πρὸς τὸν ἄνθρωπον τοῦ λαοῦ, θὰ ἐπίσθης ἐκ τῶν βηθέντων ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ζήσης εὐτυχῶς ἐὰν δὲν συνειθίσῃς ἐκ νεότητος νὰ ὑποτάσῃς τὰς ἐρμὰς τῆς καρδίας εἰς τὰς συμβουλάς τοῦ νοῦς, καὶ νὰ θεωρῆς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς συνειδήσεώς σου ὡς τὸν ἀνώτατον νόμον τοῦ βίου σου.

«Ὁ ἀ ἐπίσθης ὅτι διὰ φιλοπονίας καὶ ἐντίμου διαγωγῆς ἐπιτυγχάνομεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸν σκοπὸν ἡμῶν καὶ φθάνομεν εἰς τὴν εὐζωίαν.

«Ἀπαραίτητος ἄρα, προστίθηναι, ἡ καλὴ διαγωγή· διότι καθὼς ἡ ψυχὴ εἶναι ἀνωτέρα τοῦ σώματος, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ τοσοῦτον εἶναι ἀνώτερα τῶν ὕλικῶν, ὥστε ταῦτα ἄνευ ἐκείνων κατακτῶσιν ἀφεύκτως ὄργανα διαφθορᾶς.

«Τὸ ἠθικὸν αἶσθημα εἶναι ὡς εἶπεν ἄρωμα, τὸ ὄπαῖον καθὼς ἐμποδίζει τὸ ἐνδύμα νὰ γίνῃ σκωλήκων βρῶμα, οὕτως ἐμποδίζει καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πτωχεῖαν νὰ γίνωσι σπυροῦροι, νὰ φθαρῶσιν.

«Ἐκεῖνος μόνος εἶναι εὐτυχῆς καὶ ἄξιος νὰ εὐτυχῆ, ὅστις φροντίζει νὰ ἐνισχύῃ καθ' ἑκάστην διὰ νέων δυνάμεων τὸ ἠθικὸν αὐτὸ αἶσθημα. . .

«Ἄλλ' εἴτε ἐπιτύχωσιν εἴτε ἀποτύχωσιν οἱ ὑπὲρ εὐδαιμονίας κόποι σου, εἴτε νύφῃ σκοτίσωσιν, εἴτε ἥλιος φωτίσῃ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βίου σου, μὴ παραβῆς ποτὲ μῆτε κεραίαν τῶν ἐντολῶν τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Τίμα τὸ ἐπάγγελμά σου ἐξευγενίζων τὸν χαρακτήρα καὶ ἔχων ἀγαθὴν τὴν συνείδησιν· φυλάττων δὲ πιστῶς τὰς συμβουλάς τὰς περιεχομένας ἐν τῷ ἀνὰ χεῖρας βιβλίῳ, μὴ παύσης μὴδὲ στιγμὴν ἀγαπῶν ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου τὸν ΘΕΟΝ, τὴν ΑΡΕΤΗΝ καὶ τὴν ΠΑΤΡΙΔΑ.»

Τοιοῦτο ἐν γένει τὸ *Ἐγκόλιον*, ἀληθὴς κώδικὴς πρακτικῶν ὁδηγιῶν, ὃν τινα πρέπει νὰ συμβουλευῶνται ἀδιακόπως οἱ ἐκ τῆς ἐργατικῆς τάξεως, ὅπως οἱ δικηγόροι καὶ οἱ λοιποὶ τῆς δικαιοσύνης θεράποντες τοὺς κώδικας τῶν νόμων.

Μεῖζων ὁμοῦ χάρις ὀφείλεται πρὸς τοὺς ἐκδόντας ἢ πρὸς τὸν ἐκπονήσαντα αὐτό· διότι ἄνευ τῆς φιλοτίμου καὶ εὐεργετικῆς δαπάνης τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ κυρίων Μ. Σπάρταλη, γενικοῦ τῆς Ἑλλάδος προξένου, καὶ Αὐγερινοῦ, οὐδέποτε ἔβλεπε τὸ φῶς τὸ χρησιμώτατον αὐτὸ πῶμα (1).

Καὶ αἱ *Περὶ πιστωτικῶν τραπεζῶν ἐπιστολαὶ* εἰς τὰ περὶ τῆς εὐδαιμονίας τοῦ λαοῦ καταγίνονται.

(*) Πρὸς ταχύτεραν διᾶδοσιν τῶν ἐν τῷ «Ἐγκόλιῳ» σωτηρίων συμβουλῶν, οἱ προθύμως ὑπὲρ τῆς δημοσιεύσεως αὐτοῦ δαπανήσαντες ἐδωρήσαντο πάντα τὰ ἐκδοθέντα ἀντίτυπα τῇ ἐν Ἀθήναις Ἑταιρίᾳ τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ ἕως δι' αὐτῆς γίνεταί ἡ διανομή.

ὡς ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγνώσται τῆς *Πανδώρας* (1) ὑπὲρ τῶν ἐργατικῶν τάξεων μυρία εὐκολία ἐπεινοήθησαν κατὰ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, πρὸς τὴν ἀγορὰν τῆς πρώτης ὕλης, χορηγίαν ἐδωδύμων, νοσήλειον ἀσθενῶν, καταβολὴν δανείων ἀντὶ μικροῦ τόκου, ἐνὶ λόγῳ πρὸς θεραπείαν τῶν παντοίων ἀναγκῶν τῶν τάξεων τούτων. Ὁ συγγραφεὺς ὁμοῦ τῶν *Ἐπιστολῶν*, ὡς καὶ ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς φαίνεται, πραγματεύεται περὶ πιστωτικῶν τραπεζῶν μόνον, ἐξιστορῶν τὴν ἀρχὴν, τὰς βάσεις, τὴν πρόοδον καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν ἀξιοσημείωτον ὄφελος, οὗ ἕνεκα ἐπολυπλασιάσθησαν κατ' ἐξαιρέτον ἐν Γερμανίᾳ, ὅπου πρῶτον εἶδον τὸ φῶς, καὶ εὐχόμενος ὁμοίων καταστημάτων ἴδρυσιν καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι.

Καὶ μὲν δὲν ἔχομεν τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ δὲν ἔχομεν εὐτυχῶς οὔτε τὰς αὐτὰς στενοχωρίας, οὔτε τὸν θητικὸν τῆς ἄλλης Εὐρώπης ὄχλον, οὐ τινοὺς τὸν ἀριθμὸν ἀυξάνουσι καθ' ἑκάστην ἐκεῖ αἱ νέαι μηχανικαὶ ἐφευρέσεις, ὡς ἀπαιτοῦσαι ὀλιγωτέρων χειρῶν συνδρομῆν· ὁμοῦ, ἐπειδὴ αἱ τράπεζαι σκοποῦσι τὴν ἐνίσχυσιν καὶ τὴν προαγωγὴν τῶν ἔργων τοῦ λαοῦ, τὴν τε κατασκευὴν νέων πόρων διὰ προχειρῶν καὶ εὐθηνῶν δανείων, ἐννοεῖται οἰκοθεῖν ὁποίας καὶ ὀπόσης εὐεργεσίας πρόξενον ἤθελον ἀποβῆ καὶ παρ' ἡμῖν. Καὶ ἡ εὐεργεσία θὰ ἦτο πολλαπλῆ, διότι οὐ μόνον τὰ ἔργα θ' ἀνεπτύσσοντο καὶ νέα εἶδη βιομηχανίας θὰ ἐδημιουργοῦντο, ἀλλὰ, τὸ σπουδαιότατον, καὶ τὰ ἦθη θὰ ἐβελτιοῦντο, τοῦ ἀπὸ τῶν ἰδίων κόπων πορισμοῦ τῶν πρὸς τὸ ζῆν καθισθῶντος ἐδραϊότερον τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ χαρακτήρος, ἐνθερμότερον τὸν πρὸς τὴν τάξιν ἔρωτα καὶ βεβαιότερον τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τοῦ ψεύδους καὶ τῶν ἄλλων παρεκτροπῶν, εἰς ἃς ἐνίοτε καταδικάζει καὶ ἄκοντα τὸν ἄνθρωπον ἡ ἀδυσώπητος ἀνάγκη.

Τῆς ἐκ τῶν πιστωτικῶν τραπεζῶν παμμεγίστης ὠφελείας διδίδει ὁ κ. Μαυροκορδάτος τὸ ἐξῆς παράδειγμα. Τὸ 1859 ἔτος ὑπῆρχον ἐν Γερμανίᾳ ἑκατὸν πεντήκοντα τράπεζαι, τὸ δὲ 1867, ἦτοι μετὰ παρέλευσιν ὀκτὼ μόλις ἐτῶν, χίλιαι τριακόσαι τέσσαρες, ἔχουσαι τριακοσίας ἐξήκοντα τέσσαρας χιλιάδας μελῶν, ἑκατὸν ὀγδοήκοντα περίπου ἑκατομμυρίων δραχμῶν κεφάλαιον καὶ δανείσασαι εἰς τοὺς ἐταίρους, διότι μόνον εἰς αὐτοὺς δίδονται δάνεια, ἐξακόσια τρία ὡς ἔγγιστα ἑκατομμύρια. Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἡ μεταξὺ κεφαλαίου καὶ δανείων διαφορά εἶναι μεγάλη, διότι ταῦτα χορηγοῦνται κατὰ μικρὰς προθεσμίας. Μικρὰ δὲ εἶναι καὶ ἡ ποσότης τῶν δανείων διότι «αἱ πιστωτικαὶ τοῦ λαοῦ τρά-

πεζαι οὐδαμῶς προωρισμένα εἰσι νὰ παρέξωσι νέας καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ περιττὰς εὐκολίας εἰς τὴν μεγάλην βιομηχανίαν καὶ εἰς τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις. Γεννηθεῖσαι ἕνεκα τῶν χρηματικῶν ἀναγκῶν τῶν μεσαίων καὶ κατωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ, περὶ αὐτῶν καὶ μόνων ὀφείλουσι νὰ μεριμνήσωσιν. Οἱ δὲ εἰς τὰς τάξεις ταύτας τοῦ λαοῦ ἀνήκοντες οὔτε ἔχουσιν οὔτε πρέπει νὰ ἔχωσιν ἀνάγκας ἀπαιτούσας μεγάλων ποσοτήτων δάνεια. Μικρὰ δάνεια ἐγκαίρως διδόμενα ἐξάγουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς προσκαίρου ἀπορίας ἢ γίνονται αὐτοῖς ὠφελιμάτων τινῶν πρόξενον.» (Σελ. 107.)

Τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα ἀρκεῖ νὰ πείσῃ πάντα περὶ τῶν ἐκ τῶν τραπεζῶν πλεονεκτημάτων, οὐ μόνον τῶν ὕλικῶν ἀλλὰ καὶ τῶν ἠθικῶν, ἃ τινα καὶ ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς ἀπαριθμεῖ κεφαλαιωδῶς ἐν συμπεράσματι.

α. «Ἰπὸ μὲν τὴν ὕλικὴν ἐποψίν, λέγει, αἱ πιστωτικαὶ τοῦ λαοῦ τράπεζαι παρέχουσιν εἰς πάντα τίμιον καὶ φιλόπονον πολίτην τὸ μέσον τοῦ νὰ δανείζηται εὐκόλως καὶ ἐν μετρίῳ τόκῳ, ὅταν ἔχῃ χρεῖαν καὶ μόνον ἐφ' ὅσον χρόνον ἔχει χρεῖαν, τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὴν ἐργασίαν του, εἰς τὰς ὑποθέσεις του, εἰς τὸν οἶκόν του χρήματα.

β. «Τὸ ἀνωτέρω εὐεργετικὸν ἐπεκτείνεται εἰς ὅλας τὰς τάξεις τοῦ λαοῦ, κατ' ἐξοχὴν τὰς μὴ εὐπορούσας· ἐπεκτείνεται δὲ καὶ εἰς τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων καὶ εἰς τοὺς κατοίκους τῶν χωριῶν. Οὕτω αἱ πιστωτικαὶ τράπεζαι δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τοὺς γεωργοὺς κάλλιον καὶ αὐτῶν τῶν λεγομένων γεωργικῶν τραπεζῶν, ὧν αἱ ὑποσχέσεις ἔμειναν μέχρι τοῦδε κατὰ μέγα μέρος ἀπραγματοποιηταί.

γ. «Συνέπεια τοῦ εὐεργετικῆτος τῶν τραπεζῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος μὲν εἶναι ὁ περιορισμὸς τῆς τοκογλυφίας, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ἔσται ἡ δι' ἑλληψιν τροφῆς παντελῆς ταύτης καταστροφὴ κλ.

δ. «Παρασκευάζουσι βαθμηδὸν καὶ ἐντὸς ὀλίγου χρόνου καὶ τοῖς πτωχοτέροις τῶν ἐταίρων ἰδιαίτερον χρηματικὸν κεφάλαιον, πολλαπλασιάζουσαι τὰς μικρὰς αὐτῶν οἰκονομίας.

ε. «Συγκεντροῦσι τὰ ἐπιτόπια μικρὰ καὶ ἀργὰ κεφάλαια, καὶ αἱ ἀποταμιεύσεις τῶν ἐργατικῶν τάξεων καὶ διὰ τῶν πιστωτικῶν τραπεζῶν πάλιν τὸν λαὸν ὠφελούσιν.

ς. «Εἰς τὴν διοίκησιν αὐτῶν εὐρίσκει ἔμμισθον λειτουργίαν οὐ σμικρὸς ἀριθμὸς νέων νοσημόνων καὶ περὶ τὰ λογιστικὰ ἱκανῶν.

«Ἰπὸ δὲ τὴν ἠθικὴν ἐποψίν, προστίθηναι ὁ Κ. Μαυροκορδάτος, αἱ πιστωτικαὶ τράπεζαι συντελοῦσι μεγάλως εἰς τὴν ἠθικὴν βελτιώσιν τοῦ λαοῦ. Ὅταν ὁ ἐργάτης πειθῆται διὰ τῶν πραγμάτων ὅτι ἡ ἐν τῇ

(1) Ἴδε Πανδώρας τόμ. ΙΒ', σελ. 348, 424, 475, τόμ. ΙΓ', σελ. 395, 439, καὶ τόμ. ΙΖ' σελ. 90, ἔπου ὁ Κ. Δλ. Α. Σουτσοῦς ἔγραψε πολλὰ περὶ τῶν ἀγαθοεργῶν καταστημάτων καὶ περὶ τῶν πιστωτικῶν τραπεζῶν τοῦ λαοῦ.

τέχνη αὐτοῦ ἐπιδειξίτης, ἡ φιλοπονία, ἡ ἀκρίβεια καὶ πρὸ πάντων ἡ χρηστότης τοῦ εἰσεὶ κεφάλαια ἔχοντα καὶ χρηματικὴν ἀξίαν, ἀπαρλλάκτως ὡς τὰ ὑποθηκευόμενα κτήματα, ὅταν βλέπη ὅτι ἐκ τῶν κεφαλαίων αὐτῶν, οὐ μόνον ἑαυτὸν νὰ βοηθήσῃ ἀλλὰ καὶ ἑτέροις νὰ ᾖναι χρήσιμος δύναται, ὅταν ἐννοῇ ὅτι χάρις εἰς μόνον τὰ κεφάλαια ταῦτα ἀνήκει καὶ αὐτὸς μεταξὺ τῶν τοσούτων ἄλλων καὶ πλοῦτων καὶ παιδείας ὑπερτέρων αὐτοῦ εἰς σπουδαίαν ἐταιρίαν, . . . τότε ἐκτιμῶν καὶ αὐτὸς τὰ κεφάλαιά του, συναισθάνεται τὴν ἀξίαν του ὡς μέλους ἐνεργοῦ καὶ χρησίμου ἐν τῇ κοινῶν καὶ παντὶ σθένει προσπαθεῖ νὰ γίνῃ κρείττων ἑαυτοῦ, νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς γνώσεις του, νὰ τελειοποιήσῃ τὰ τῆς τέχνης του, νὰ κατασταθῇ ἀξίος τῆς θέσεως ἣν δίδωσιν αὐτῷ ὁ συνεταιρισμὸς, κλ. κλ.» (σελ. 128—133)

Μεταξὺ δὲ τούτων παρενέριων ὡς ἐν παρῶν ὁ συγγραφεὺς τῶν *Ἐπιστολῶν* καὶ τινὰ περὶ τοῦ γνωστοῦ *libre-échange* ἢ τῆς ἐλευθέρως ἀνταλλαγῆς τῶν προϊόντων, καταδεικνύει τὴν ἐξ αὐτῆς ὠφέλειαν, καὶ καταφέρεται κατὰ τοῦ λεγομένου ἀπαγορευτικοῦ συστήματος τοῦ κατὰ τινὰς ἐπικρατείας ἰσχύοντος χάριν προστασίας τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας. (σελ. 28—31.) Τὸ σύστημα τοῦτο στιγματοῖσι ὁ Κ. Μυροκορδάτος, σύμφωνα πρὸς ὅσα καὶ ἡμεῖς πρὸ ἐτῶν ἐπανελάβομεν, ὡς ἐπιβλαβέστατον ἢ *Πανδώρα* μάλιστα, συνταχθεῖσα μετὰ τῶν ἐν Σὺρξ, ἀξιούντων καὶ αὐτῶν τῶν τελωνείων τὴν κατάργησιν, εἶχε προῖη καὶ περαιτέρω. Τὸ παράδειγμα τῆς Γαλλίας, παραδεχθείσης διὰ συνθήκης τὸ 1860 ἔτος τὴν ἐλευθέρω ἀνταλλαγὴν, καὶ τῶν πρὸ τῆς Γαλλίας καθιερωσάντων αὐτὴν ἄλλων κρατῶν, οἷα τῆς Ἀγγλίας, τοῦ Πεδεμοντίου, τῆς Βελγικῆς, εἶχε χρησιμεύσει ὡς ἀφετηρία τῶν ἡμετέρων σκέψεων. Εἰς ταῦτα καὶ σήμερον ἐμμένομεν, διότι τὴν ἐλευθερίαν ἀσπαζόμεθα κατὰ πάντα. Ἀλλ' οἱ μέλλοντες νὰ νομοθετήσωσι τὰ περὶ τούτου ἀνάγκη πᾶσα νὰ προσέξωσι μὴ τι νομοθετηθῇ ἀκαίρως. Ἡ ἐλευθερία ἀνταλλαγῆς καθιερώθη ὅτε ἡ ἐγχώριος βιομηχανία ἀνδρωθεῖσα δὲν ἐφοβεῖτο τὴν ξένην ἀντίπαλον καὶ ὁμοῦ πολλῶν πόλεων τῆς Γαλλίας, οἷον τῆς Δίλλης, τοῦ Ρουβὰι, τοῦ Ροθομάγου, ἢ τῶν μαλλωτῶν καὶ βαμβυκίνων ὑφασμάτων βιομηχανία σχεδὸν κατεστράφη. Δὲν ἀγνοοῦμεν ὅτι καὶ τῶν κοινωφελεστάτων συστημάτων ἡ πρώτη εἰσαγωγή προσβάλλει πάντοτε μερικὰ συμφέροντα, οἷα μάλιστα τὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἡ βιομηχανία κείται ἐτι ἐν σπαργάνοις· ἀλλὰ τὰ γινόμενα σήμερον ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἐξεγείρουσι τοὺς δισταγμοὺς καὶ αὐτῶν τῶν διακκῶν φίλων τῆς ἐλευθέρως ἀνταλλαγῆς. Ἡ Ἀμερικῇ, μετὰ τὸν γιγάντιον ἐκείνον ἐμφύλιον πόλεμον, ἐφαρμόζουσα αὐστηρότατα ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῆς

τὸ προστατευτικὸν σύστημα, ἀποβάλλει τὰ προϊόντα τῆς εὐρωπαϊκῆς τέχνης. Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν Γαλλίαν προαναγγέλλονται σπουδαῖαι συστάσεις κατὰ τῆς μετὰ τῆς Ἀγγλίας δεκαετοῦς συνθήκης, ἧς τὸ τέλος ἐπίκειται.

Τὸν αὐτὸν σκοπὸν τῆς ἠθικῆς καὶ ὕλικῆς ἐπιδόσεως τοῦ λαοῦ ἐπιδιώκουσι καὶ τὰ *Στοιχεῖα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας*. Καὶ αὐτῶν ὁ συγγραφεὺς προσβύων ὅτι οὔτε ἡ ἠθικότης τῆς κοινῶν, οὔτε ἡ καλὴ τῶν ἀνθρώπων ἀποκατάστασις, οὔτε ἡ εὐπορία καὶ ἡ ἀνεξαρτησία αὐτῶν ἐπιτυγχάνονται ἀνευ οἰκονομικῆς παιδεύσεως, ἐργασίας καὶ οἰκονομίας, (σελ. 4) δωροδορεῖ κανόνας καὶ ἀξιώματα, τῶν ὁποίων τὸ μὲν ὄρθον καὶ τελεσφόρον μαρτυρεῖ ἡ ἐκ τῶν πραγμάτων πείρα, τὴν δὲ παραδοχὴν ἀπαιτεῖ τὸ προσωπικὸν ἐκάστου συμφέρον. Δὲν θαρρεῖ δὲ ὁ Κ. Δεσποτόπουλος ἐπὶ μόνῃ τὴν οἰκείαν ἐμπειρίαν εἰ καὶ συνεχῆ καὶ μακρὰν, ἀλλὰ προαποκρούων πάντα δισταγμὸν προσλαμβάνει καὶ τίθησι πρῶτην τὴν τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἃ τινὰ πολὺ πρὸ ἡμῶν ἀκμάζοντα, πολὺ πλέον ἡμῶν καὶ ἐσφορηλάτησαν ὡς εἰπεῖν αὐτὴν. Ὅθεν μεθερμόσας ὅσον ἐνεστὶν εἰς τὰ ἡμέτερα ἔθετο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν τὰς ἀρχὰς ὅσας διέλαβεν ὁ J. Garnier ἐν ἐπιτόμῳ τινὶ συγγράμματι, περὶ οὗ ὁ οἰκονομολόγος καὶ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν τῆς Γαλλίας ἔλεγε πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν, ὅτι σκέπτεται εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν τὴν ἐπιτόμου συγγράμματος ἀξίαν, συνιστάμενην εἰς τὴν ἀπλότητα, τὴν ἐκθεσὶν τῶν θεμελιωδῶν μόνον ζητημάτων καὶ τὴν τακτικὴν διαίρεσιν τῆς ὕλης. . . καταδεικνύει τὰς μεγάλας ἀρχὰς τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐλευθερίας, αἱ τινες δέον μόναι νὰ προεδρεύωσιν ἐν ταῖς νομοθετικαῖς ἀποφάσεσι, καὶ κατὰ πόσον ἕκαστον βῆμα τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς τὸν πολιτισμὸν, ἀποκαθιστῶν τὰς ἀρχὰς ταύτας εὐκρινεστέρως, εἶναι προωρισμένον νὰ προαγάγῃ τὴν τελείωσιν τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων. Ἐχει δὲ, κατὰ τὸν ἀκαδημαϊκὸν εἰσηγητὴν, τὸ βιβλίον τοῦ Κ. Garnier καὶ ταύτην τὴν ἀρετὴν, ὅτι «συνεγράφη προδήλως πρὸς τὸ συμφέρον τῶν κατωτέρων τάξεων,» (σελ. γ'—δ'), ὧν χάριν καὶ ὁ Κ. Δεσποτόπουλος ἐφρόντισε νὰ καταστήσῃ αὐτὸ εὐληπτότερον, προσθεὶς σημειώσεις τὰς πλείστας ἐξ ἑτέρου πονήματος τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως.

Αἱ περὶ ἐργασίας, καὶ οἰκονομίας, καὶ ἠθικῆς, καὶ καθηκόντων καὶ διαγωγῆς ἐν γένει ἀρχαὶ τῶν *Στοιχείων τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας* εἰσὶν αἱ αὐταὶ αἰ καὶ τὸ πρῶτον τῶν ἀνα χεῖρας βιβλίων περιέλαβε, διότι ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα αὐτῶν οὐδεμία οὐδαμοῦ ὑφίσταται διαφωνία· κατὰ τοῦτο μόνον διαφέρουσι τὰ δύο πονήματα ὅτι, ἐνῶ τὸ *Ἐγκόλιον* ἀποτείνεται πρὸς τοὺς χειρώναντας, τὰ *Στοιχεῖα*, εἰ

καὶ ἐξεπονήθησαν, ὡς εἶδομεν, διὰ τὰς κατωτέρας τάξεις, παρέχουσι ὁμοῦ διὰ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως, ὠφέλειαν καὶ πρὸς τοὺς ἐκ τῶν ἀνωτέρων ἀναγνώσας· διότι αἱ φυσικαὶ, λόγου χάριν, νοητικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἀνάγκαι, περὶ ὧν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πραγματεύεται, ὧν κυριώταται εἰσὶν ἡ ἀσφάλεια, ἡ καθαριότης, ἡ συντήρησις καὶ ἀνάκτησις τῆς ὑγείας, ἡ μετάβασις ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἡ ἠθικότης, ἡ μάθησις, ἡ στοργή, ἡ μεγαλοψυχία, ἡ ψυχολογία, τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ (σελ. 2), εἰσὶ πρὸς πάντας κοιναὶ, ὁμοῖοι δὲ καὶ ὁ τρόπος τῆς θεραπείας καὶ ἀσκήσεως.

Τὰ περὶ συνεταιρισμοῦ (1) ἀπαραίτητον ν' ἀναγνωσθῶσι παρὰ πάντων, καθόσον δὲν ἐνοήσαμεν ἄκριτοῦδε ἐν τῇ Ἑλλάδι ὅτι τὸ κυριώτατον ὄργανον τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ πλοῦτου εἶναι ἡ συνένωσις τῶν κεφαλαίων καὶ τῶν ἀγώνων πολλῶν. Καὶ ὁμοῦ οὐδὲν τῆς συνένωσεως ταύτης φυσικώτερον. «Ἡ κοινῶν, ἡ ἀνθρωπότης ἅπασα, λέγουσι τὰ *Στοιχεῖα*, εἶναι εἰς μέγας συνεταιρισμὸς. Ἐκαστον ἔθνος τῆς γῆς εἶναι εἰς συνεταιρισμὸς. Διάφοροι περιοχαί, αἵτινες κατὰ τοὺς τόπους ὀνομάζονται νομοί, ἐπαρχίαι, δῆμοι εἶναι ἐπίσης συνεταιρισμοί, καὶ πᾶσα οἰκογένεια συνιστᾷ ἰδιαιτέρον συνεταιρισμὸν· ἀλλ' ἅπαντες οὗτοι εἶναι συνεταιρισμοί, οἵτινες ἐπιβάλλονται τοῖς ἀνθρώποις παρὰ τῆς φύσεως.» (σελ. 51.) Διὰ τί λοιπὸν τοιαύτη δυσκολία νὰ μιμηθῶμεν ὅτι, ἡ φύσις αὐτὴ ἐπιβάλλει, καὶ τὸ ἡμέτερον συμφέρον ἐπιζητεῖ; Ἐν Ἀγγλίᾳ, ἧς τὸ παράδειγμα ἔχομεν μὲν αἰετοτε διὰ στόματος, οὐδέποτε ὁμοῦ συγκατατιθέμεθα καὶ νὰ μιμηθῶμεν, βεβαιωθέντος ἐπ' ἐσχάτων ὅτι ἡ δημοτικὴ παιδεία χωλαίνει, συνεκροτήθη *Ἐκπαιδευτικὴ εἰσαγωγή*, σκοπὸν ἰδίως ἔχουσα τὴν διάδοσιν ἐκείνης καὶ διὰ τῶν ἑπι ὑποχρεωτικῶν ἀνδρῶν ἐμπειροὶ ἐστάλησαν εἰς Γερμανίαν καὶ Γαλλίαν ἵνα μελετήσωσι τὰ ἐκεῖ ἐπικρατοῦντα ἐκπαιδευτικὰ συστήματα, καὶ μέχρι τέλους τοῦ παρελθόντος Ὀκτωβρίου εἶχον καταβληθῆ πρὸς τοῦτο ὑπὸ ἰδιωτῶν ὑπὲρ τὰς ἑξακοσίας χιλιάδας δραχμῶν. Εἴκοσι μόνον ἐκ τῶν μελῶν εἶχον συνεισφέρει τὰ τρία τέταρτα τῆς ποσότητος ταύτης. Μεταξὺ δὲ τῶν τεσσάρων περίπου χιλιάδων μελῶν ἐνεγράφησαν καὶ γερουσιασταὶ καὶ βουλευταὶ καὶ κληρικοὶ, ἀντιστρόφως πρὸς τὰ γινόμενα παρ' ἡμῖν, οἱ τινες σπανίως, σπανιώτατα, ἀνακαλύπτομεν ὄνομα βουλευτοῦ ἢ κληρικοῦ ἢ δημοσίου λειτουργοῦ εἰς τοὺς καταλόγους τῶν κοινωφελῶν ἐράνων.

(1) Ἡ λέξις ἐταιρισμὸς ἔχει ἕσμενον τὴν σημασίαν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, εἰ καὶ τὸ ἐταιρίζω ἔχει πληρὴ ταύτης καὶ τὴν τοῦ «associer» ἴσως ἄρα κρητὴ καλὸν ν' ἀντικατασταθῇ δι' ἄλλης καταλλήλου. Ἐνίοτε συμβαίνει νὰ ἐρμηνεύωμεν ἰδέας διὰ λέξεων ἑτεροσημάντων, καὶ τὸ χειρότερον νὰ καθιερώμεν αὐτάς διὰ τῆς ἕξεως. Οὕτω φέρ' εἰπεῖν λέγομεν συνεχῶς συναγωνισμὸς ἢ συναγωνισμὸς, ἀγτί διαγωνισμὸς, ἄτομον, ἀγτί πρόσωπον καὶ ἄλλα.

Καὶ τὰ *Στοιχεῖα* συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθέρως ἀνταλλαγῆς. «Πολιτικῇ, λέγουσιν, οἰκονομία, ἐπικούρος τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς φεραυγοῦς θρησκείας, ἀποδεικνύει τοῖς ἀνθρώποις ὅτι ὅσον οἱ παραγωγοὶ εἶναι πλοῦσοι καὶ πολυάριθμοι, καὶ ὅσον τὰ προϊόντα πολυπλασιάζονται, τοσοῦτον καὶ αἱ διέξοδοι πολυπλασιάζονται· ὅτι ἡ τε παραγωγή καὶ οἱ ἐργάται ἐνδιαφέρονται εἰς τὴν εὐημερίαν πάντων τῶν ἄλλων· ὅτι οἱ πλοῦσοι ἐνδιαφέρονται εἰς τὴν εὐημερίαν τῶν πενήτων, καὶ ἀντιστρόφως· ὅτι οἱ ἐν ταῖς πόλεσιν ἐνδιαφέρονται εἰς τὴν εὐημερίαν τῶν χωρικῶν, καὶ οὗτοι εἰς τὴν τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν· ὅτι ἡ εὐημερία τοῦ ἐνὸς λαοῦ ἐξαρτᾶται ἐν μέρει ἐκ τῆς εὐημερίας τῶν ἄλλων λαῶν, ὅτι τέλος εἶναι μεγίστη πλάνη καὶ βλασφημία νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅτι ἡ *ζημία τοῦ ἐνὸς εἶναι ὄφελος τοῦ ἄλλου*· τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι αἱ κοινῶν, οἱ λαοὶ, τὰ ἄτομα εἶναι ἀλλελέγγυοι, ὅτι ἡ *ζημία τοῦ ἐνὸς εἶναι ζημία τοῦ ἄλλου*, ὅτι τὸ *ὄφελος τοῦ ἐνὸς εἶναι ὄφελος τοῦ ἄλλου*.» (σελ. 63.)

Ἀλλὰ καὶ τὴν κατάργησιν τῶν τελωνείων συνιστῶσιν. «Ἡ παρὰ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, προσθέτουσιν, ἐξαιτουμένη ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου, θέλει εἶναι μία τῶν μεγίστων προόδων τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἡ ἰδέα τῆς ὀλοσχεροῦς καταργήσεως τῶν τελωνείων δὲν εἶναι παράδοξον φαντασιοκόπημα· ἀρκεῖ πρὸς πραγματοποίησιν τῆς καταργήσεως αὐτῶν, νὰ τροπολογηθῶσιν ἡ τε ἐπιβολὴ τοῦ φόρου καὶ αἱ δαπάναι, ὅπως μὴ λάθῃ τὸ κράτος ἀνάγκην τῶν τελῶν τοῦ κλάδου τούτου.» (σελ. 96.)

Μετὰ τὴν πραγματείαν τοῦ Κ. Garnier ὁ Κ. Δεσποτόπουλος δημοσιεύει ἀποσπάσματα τινὰ, σύμφωνα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ πονήματος, ἐκ τῶν τοῦ Fr. Bastiat, μετ' αὐτὰ δὲ τὴν ὑπὸ Φραγκλίνου πασίγνωστον *Ἐπιστήμην τοῦ ἀπλοῦχοῦ Ριχάρδου*, ἣν καλὸν ἦτο νὰ εἶχομεν πάντες ἀδιαχώριστον συνέκδημον (1). Ὁ Φραγκλίνος ὁμολογεῖ ὅτι παῖς ὢν, εἶχεν ἀγοράσει σφυρίκτραν ἀντὶ πολλῶν χρημάτων· κατεγγέλων δὲ αὐτοῦ πάντες οὐ μόνον διὰ τὸ ὑπέρογκον τοῦ τιμήματος, ἀλλὰ καὶ διότι συρίζων ἐξεκώφρινε τοὺς ἄλλους. «Τὸ τυχαῖον ὁμοῦ τοῦτο συμβεβηκὸς, προστίθησιν, ἐγένετό μοι ἀκολούθως μάθημα ὠφέλιμον ὥστε, ὅσάκις ἐδοκίμαζα ν' ἀγοράσω τί μὴ ἀναγκαῖον ἔλεγα κατ' ἑμαυτὸν, ἃς μὴ πληρώσω πολλὰ διὰ τὴν σφυρίκτραν μου, καὶ ὠκονόμου τὰ χρήματά μου. Ὅταν ἐφθασα εἰς ἀνδρικὴν ἡλικίαν εἶδον παρατηρῶν τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων ὅτι πολλοὶ πολλὰ ἐδίδον διὰ τὴν σφυρίκτραν αὐτῶν. Ἰδὼν ἄνθρωπον ὀρεγόμενον τὴν εὐνοίαν τῆς αὐλῆς, κατα-

(1) Ἰδε καὶ Πανδώρας τόμ. Δ', σελ. 89—93, ὅπου καταχωρήθη τὸ σχέδιον, καθ' ὃ ὁ ἀθάνατος ἐκείνος διέταξε τὰ τοῦ βίου καὶ ἐπετάχυνε τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ βελτιώσιν.

τρίβοντα τὸν καιρὸν αὐτοῦ εἰς προσλιπαρήσεις, ἀποβάλλοντα τὴν ἀνάπαυσιν αὐτοῦ, τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ, τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ, ἴσως ἀκόμη καὶ τοὺς ἐλιγκρινεῖς αὐτοῦ φίλους, ἵνα ἀπολαύσῃ προτίμησιν τινα, εἶπον κατ' ἐμαυτὸν ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίδει πολλά διὰ τὴν σφυρίκτραν αὐτοῦ. *Εἶδον καὶ ἄρθρωποι θηρεύοντα τὴν εὐνοίαν τῶν πολλῶν, ἀσχολούμενον ἀεργῶς εἰς συζητήσεις περὶ δημοσίων πραγμάτων, παραμυλοῦντα τὰς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ ὑποθέσεις, καὶ καταστρεφόμενον ἕνεκα τῆς ἀμελείας ταύτης καὶ εἶπον· πληρῶνει πολλὰ διὰ τὴν σφυρίκτραν του.* (Σελ. 175.) Ἐγραψεν ἄρα ταῦτα διὰ τοὺς Ἕλληνας ὁ Φραγκλῖνος;

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ἔταξεν ὡς συμπλήρωμα ὁ συγγραφεὺς ἀριθμητικὴν ἐφημεροσμένην εἰς ἐμπορικὸς καὶ τραπεζιτικὸς ὑπολογισμοὺς, διότι, ὡς λέγει ἐν προοίμῳ, αἱ μεθοδικὴ σπουδὴ τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν κανόνων τῶν ὑπολογισμῶν εἶναι ἄριστον μάθημα πρακτικῆς λογικῆς, ἀρμόδιον πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν ἰδεῶν, πρὸς μὲν ὁμοίως τῆς κρίσεως καὶ πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ λογιστικοῦ πνεύματος ὑπερ, συνδυαζόμενον μετὰ τῶν οἰκονομικῶν γνώσεων, παράγει τὸ προνοητικὸν πνεῦμα, ἐξ οὗ πηγάζει ἡ εὐπορία καὶ ἡ ἠθικότης τῶν οἰκογενειῶν (Σελ. γ'). Εἶναι δὲ ἴδιον πόνημα τοῦ Κ. Δεσποτοπούλου, ὅστις, διδάξας ἐπὶ μακρὸν τὴν μαθηματικὴν καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐφαρμοστικὴν αὐτὴν εἰς τὴν ἐμπορίαν, ἔμαθεν ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι ἡ τέχνη τοῦ λογαριασμοῦ ἢ κατὰ Πλάτωνα λογιστικὴ ἀναγκαιότητα καὶ καταστέλλει τῆς φαντασίας τὰς παραφοράς.

Καὶ τὰ τρία λοιπὰ πονήματα ὧν ἐπεχειρήσαμεν τὴν ἀναλυσιν εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον φέρουσιν, εἰς τὴν διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς χρηστότητος εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ. «Πλοῦτος, εὐπορία, εὐημερία σημαίνουσιν εὐδαιμονίαν, ἠθικότητα τοῦ λαοῦ· διότι ἡ εὐδαιμονία καὶ ἡ ἠθικότης αὐτὴ προκύπτουσιν ἐκ τῆς θεραπείας τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τοῦ σώματος, καὶ ἐκ τῆς θεραπείας τῶν ἠθικῶν καὶ νοητικῶν ἀναγκῶν τοῦ πνεύματος, τῆς καρδίας καὶ τῆς ψυχῆς.» (Στοιχ. πολιτ. οἶκον. σελ. 144.)

ΣΥΛΛΟΓΗ ΛΕΞΕΩΝ

ἐν χρήσει ἐν τε Αἰγύλῃ καὶ Κρήτῃ.

(Συνέχ. Ἰδε φυλ. 469.)

Περάτης, ὁ μάνταλος, ἢ ὁ μοχλός.
Μονόκυρος, ὁ ὧν μόνος εἰς μίαν οἰκογένειαν.
Βρασι, ὁ σωλὴν, ἢ λουλὸς ὅστις διαβαίνει ἀπὸ ψυχρὸν ὕδωρ εἰς τὴν ἀποστάλαξιν, ἴσως ἐκ τοῦ βρά-

κος καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ βράκω ἢ βράζω, καὶ τοῦ ἀχρήστου βράσκω. Ἰδε λεξικὸν Γαζῆ.

Ἀγωγή, ἀντὶ ἀγωγή. Ὁ καιρὸς ἀγωγῆσεν ἦτοι ὤρμησε.

Σύνεσις, ἀγάπη καὶ συνετός ἀγαπητός.

Νεῖκά, ἐπὶ καρπῶν, ἀπαρχαί

Ξεμιστεύω, ἀνακουφίζω.

Ὀλήσιμος, σημαντικός.

Ὀρμαθός, σήκων ἀρμαθιά.

Ἐπιβάλλω, ἀρχίζω, καὶ ἰδίως ὅταν τὰ πρόβατα γενοῦν.

Προσηρώτησε, ἴσον τῷ προειδοποίησε.

Ἀπόφασις, ἐπίδειξις ἐπὶ καλοῦ, π. χ. πρὸς περιποίησιν, ἐξ οὗ καὶ τὸ ῥῆμα ἀποφαίνομαι.

Καλημέρα, pourboire.

Ἐγκαλούμαι, λέξις δικαστικῆ

Ἐκτασις, προθυμία.

Πρόποροι καὶ ὑστερόποροι, οἱ πρὸ τῆς γέννας καὶ μετ' αὐτὴν πόνοι.

Ἐσυντομεύθησαν, = ἐπετάχυναν.

Συμπεριπατῶ, δηλ. περιπατῶ ὁμοῦ μετ' ἄλλον.

Διανογεῖται, διανοεῖται.

Μοχλὴ ἢ *μοχλός*, ὁ ἄζων ἢ τὸ καλούμενον βελόνι τὸ ὅποιον ἀπερνᾷ ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς χελιδόνος τοῦ μύλου.

Αἰγίδα, βοήθεια.

Καταπότης, ὑδραγωγεῖον ὅπου ποτίζουσι.

Δειλός καὶ *δειλός*, ἄνθρωπος ἢ ζῶον ἀχαμνόν, ἐπίσης καὶ ἐπὶ λαχάνων δηλ. τρυφερόν.

Πλησμορῆ, κατὰ τὴν κοινὴν σημασίαν ἢ μᾶλλον περὶ πλημμύρας ὑδάτων.

Ἀποσπερίδα, ὡς καὶ εἰς τινὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὸ αὐτὸ μετ' ὁ *soirée*.

Καμύω, κλείω τὰ ὄμματα, δὲν ἐκάμμουσα τὰ ὄμματα δηλ. δὲν ἐκοιμήθην ἕνεκα ἀγρυπνίας.

Χειρόκτερον, ἐργαλεῖον διὰ τοῦ ὁποίου ξαίνουσι τὸ λινάρι· τὰ ἀλλαχοῦ λανάρια.

Ξερόμαλλα, ὁ φέρων ξένα μαλλία ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του.

Σύτρωρα, πρὸ ὀλίγου.

Πάρωρα, ἀργά.

Στριφηλίω, βράπτω τὸ περιθώριον ἐνὸς ὑφάσματος, τὸ ἄλλου βελιάζω· στραφηρισμένον ἢ μετοχή του.

Νομάδι, τὸ αὐτὸ μετ' ὁ ἀνωειρημένον νομή.

Σάλι, ἢ *σάλος*, ὁ ἀφρός τῶν κυμάτων.

Στριφωμά, ἡ πρᾶξις τοῦ στριφηλίω ὡς ἀνωτέρω.

Γοργομανθάνω, ἐγρήγορα μανθάνω· τὸ πρῶτον συνθετικὸν μέρος προστίθεται εἰς πολλὰ ῥήματα διὰ νὰ φανερώσῃ τὸ ἐγρήγορα.

Συγκαρδίω, συγκεντρώνω τὸ αἶσθημά μου.

Αραβάλλω, δὲν σὲ ἐστοχάσθην.

Χάλαρα, μέρος ξηρὸν καὶ βραχῶδες, ἴσως ἀπὸ τὸ χαλαρόω ἐπὶ ζῶων.

Ἀπολυθωμένος, ἐπὶ ἀνθρώπου.

Χρήζει, κατὰ τὴν παλαιὰν σημασίαν.

Καταχανάδες, βουρκολάκοι.

Κληστρα, τὸ λυρὶ τῶν ὀρνίθων, ἴσως δὲν εἶναι ἑλληνικὸν ἀλλ' ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ *cresta*.

Κοῦμος, καλύβη τοῦ χοίρου ἢ ἄλλου ζώου.

Ἀθεριολόγος, δίκτυον εἰς τὸ ἄκρον μιᾶς ῥάβδου κρεμάμενον δι' οὗ ἀλιεύουσι τὴν ἀθερίνην.

Πετοριά, ἀλιευτικὸν ἐργαλεῖον ὡς καθητὴ, ἀλλὰ τὸ νῆμά της εἶναι σπάγος, ἴσως ἀπὸ τὸ πετάω πετῶ.

Ἐταιρία, μᾶλλον ὁμὰς συγγενῶν.

Γαμηλιώτης, ὁ καλεσμένος εἰς γάμον, ἐξ οὗ καὶ τὸ θηλ. γαμηλιώτισσα.

Χαλικιάς, ὁ χαλικεύς.

Χαλκιδιὸς, τὸ ἐργοστάσιόν του.

Ἐπιθέματα, γνωρίσματα τοῦ προσώπου, τὰ ἀλλαχοῦ σουσοῦμια.

Ἀνυθρον.

Ἐλείφθη, ἔλλειψε πρᾶγμα τι

Ἀήξις, λέξις τῶν μικρῶν παιδῶν τὴν ὁποίαν λέγουσι ἐπανελημμένως διὰ νὰ ὑποστούσῃ τοὺς ἄλλους παῖδας ὅταν ἀποφάγουν.

Θρομήλα, γυναῖκα εὐρωστος, ἴσως προσθέσει τοῦ ἀρχικοῦ στοιχείου θ.

Ἐξεπαράλυσε, ἐξηλώθη ἐπὶ ἐνδυμάτων καὶ ὑποδημάτων.

Γραφέας, μετέβαλε σημασίαν, βυρσοδέψης

Γνάφω, τὸ ῥῆμα.

Ἄγομεν, δὲν ἔχει ὅμως ἄλλο πρόσωπον.

Δράμω, σπεύδω.

Κερκύλι, τὰ μεταλικά κουλούρια τῶν θυρῶν.

Ἀνιμοκοκλίξει, ἐπὶ ἀνέμου στροβύλου.

Ἀποφτοήθηκα, ἀπεπτοήθη καὶ

Ἀποφτοισμένος, ἢ μετοχή.

Ἐμαλαθράκισα, ἐπὶ ξύλου σερπητότος.

Ἀποφθαλισθήκα, ἐβασκάνθη.

Πατιτὶ, βράψιμον κατὰ συνέχειαν.

Πισοκερτῶ, Γαλ. *argiere-point*, τὸ γαζί.

Βῆμα βῆμα, δρομικίως. Ἐπιρρηματικῶς.

Κατασταυλίω, βάζω τὰ ζῶα εἰς τὴν διαμονὴν τῶν ἢ καὶ εἰς τὸν σταυλόν.

Ξεροσύρης, ὁ πηγαίνων εἰς τὰ ξένα.

Σφάκελον, τὸ ὑβριστικὸν τῆς χειρὸς σημεῖον.

Ἀλληλομαχοῦσι, κατὰ τὴν κοινὴν σημασίαν.

Τοπαρχή, μικρὰ μάνδρα.

Κρουτζουνάρι, διαφορὰ τοῦ κρουναίρι, ἦτοι κρουνοῦς.

Παρακλίω, κάμνω λάθος.

Ἄυλον, ἐπὶ πραγμάτων, εὐτελῶν, ἀδυνάτων.

Μερίμω.

Ὀψιμοπῶρος, φθινόπωρον.

Βλεπάτορας, ὁ δραγάτης.

Συναλλαγή, διαφορὰ τῆς συναλλαγῆς, σχέσις.

Καλορεκτίω. *Κακορεκτίω*, κατὰ φυσικὴν καὶ μεταφορικὴν ἔννοιαν.

Ἀποφθορά, ἐπίρ. ἐν ἀφθονία

Ἀραχυμίξει, ἐπὶ φυτῶν ὅτε ἐκχέουσι τὸν χυμὸν τους.

Πλαγησερά, πάντζες τοῦ χοίρου.

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΛΑΚΩΝΙΚΑ.

(Συνέχ. Ἰδε φυλ. 468.)

Ἐν Γυθείῳ παρὰ τὴν Παλαιόπολιν, ὅπου ἐνεργοῦνται ἀνασκαφαὶ θεμελίων οἰκῶν νέας πόλεως εὐρέθησαν αἱ ἐξῆς ἐπιγραφαί·

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ
ΝΕΡΒΑΝ ΤΡΑΙΑΝΟΝ
ΚΑΙΣΑΡΑ ΣΕΒΑΣΤΟΝ
ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΝ
Η ΠΟΛΙΣ Η ΓΥΘΕΑΤΩΝ

Ἔσω δὲ τινος κήπου ἢ ἀκόλουθος.

Ι Ι Ι Ι

Ο ΠΟ

ΜΟΚΡΑΤΟ

ΤΟΥ ΑΓΑΘΟΠΟΔΟΣ

ΛΕΟΝΤΑ ΤΟΥ ΛΥΣΙΚΡΑΤΟΥΣ

ΣΩΚΡΑΤΙΔΑ ΤΟΥ ΔΑΜΙΠΠΟΥ

ΤΟ ΑΝΑΛΩΜΑ ΤΟΥ ΑΝΔΡΙΑΝΤΟΣ

ΠΡΟΣΔΕΞΑΜΕΝΟΥ ΛΥΚΟΥ ΤΟΥ

ΖΗΝΩΝΟΣ ΤΟΥ ΘΡΕΠΤΟΥ.

Ἐκ τούτων ἡ μὲν ἀποτείνεται πρὸς τὸν Καίσαρα Τραϊανὸν ἐκ τῆς πόλεως Γυθειῶν ἀνακρητούσης αὐτὸν εὐεργέτην καὶ σωτῆρα ἴσως· ὡς εἰς ἄλλας παρομοίας λακωνικῶν πόλεων ἐπιγραφάς, ἐν αἷς ἀνακρηττοῦνται οἱ Αὐτοκράτορες τῆς Ῥώμης σωτῆρες καὶ εὐεργεταὶ τῶν πόλεων τούτων. Ἀποδεικνύει καὶ αὕτη μετὰ τῶν ἄλλων ὁπόσην εὐνοίαν ἐχαίρειτο ἡ Ἑλλάς παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, καλῶς διοικήσασιν αὐτὴν, καθὸ μητέρα καὶ τροφὸν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, κατὰ Πλίνιον (Ἐπιστολ. XXII. Β. IX.) ἢ προσέφερον σέβας ἅπαντες οἱ μεγάλοι ἄνδρες τῆς Ῥώμης. Ἡ δὲ ἀναφέρεται εἰς σύστασιν ἀνδριάντος, ὅστις ἴσως εἶναι κατακεκρυμμένος ὑπὸ τὰ

χώματα, καὶ πιθανὸν προχωρουσῶν τῶν ἀνασκαφῶν νὰ προκύψῃ εἰς φῶς.

Καὶ πλείστα ὅσα ἄλλα εἶναι κατακεχωσμένα ἐν τῇ Παλαιοπόλει Γυθείου, καταστραφείσῃ, ὡς γνωστὸν, ὑπὸ τρομεροῦ σεισμοῦ ἐπενεγκόντος καταβυθισμὸν τοῦ πλείστου τῆς παλαιᾶς πόλεως μέρους ἐντὸς τῆς θαλάσσης, ἐχούσης ἐνταῦθα καθαρὸν τὸ ὕδωρ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε φαίνεσθαι τὰ ἐρείπια τῶν οἰκιῶν.

Εὐχῆς ἔργον ἢ Κυβέρνησις νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν καὶ διορίσῃ ἐπιστάτην τῶν ἀνασκαφῶν πρὸς προφύλαξιν τῶν ἐπιγραφῶν καὶ ἄλλων μνημείων· μὴ ὄντος γὰρ τούτου, ἐβλάβη ἡ δευτέρα ἐπιγραφή καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀνεγνώσθη ἡμιτελής.

1869, 24 Νοεμβρίου.

Ἐν Ἀρισπόλει.

ΔΘ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

ΦΑΡΜΑΚΟΝ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΛΥΣΣΗΣ. Ὁ ἰατρός Buisson, κληθεὶς πρὸς ἐπίσκεψιν ἀσθενοῦς κατεχομένης ὑπὸ λύσσης καὶ εὐρισκομένης ἐν τῇ τελευταίᾳ κρίσει τῆς ἀσθενείας, τὴν ἐφλεβοτόμησε καὶ ἐσπογγίσθη διὰ χειρομάκτρον ἐμβλαπτισθέντος ἐν τῷ σιέλῳ τῆς θνησκούσης. Εἰς τὸν δείκτην τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς εἶχε πληγὴν, ἧς ἕνεκα ἦτο γυμνὴ ἡ σάρξ. Εὐθὺς συνησθάνθη τὴν ἄφρονα πράξιν του, ἀλλὰ βασιζόμενος εἰς τὴν μέθοδον ἣν εἶχεν ἀνακαλύψει, ἤρκεσθη νὰ πλυθῇ δι' ὕδατος.

Πεπεισμένος ὅτι ἡ ἀσθένεια δὲν ἤθελεν ἐκδηλωθῆ εἰμὴ τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν, δὲν κατέφυγεν ἐν τῷ ἅμα εἰς τὸ φάρμακόν του, δηλαδὴ εἰς τὰ ἀτμόλουτρα. Τὴν ἐνάτην ἡμέραν ἠσθάνθη ἐξαιφνης πόνον εἰς τὸν λαίμῳ καὶ μείζονα ἔτι εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Τὸ σῶμά του τῷ ἐφάνετο ὑπερβαλλόντως ἐλαφρόν· αἱ τρίχες του εἶχον κατασταθῆ λίαν εὐαίσθητοι καὶ σιέλῳ ἤρχετο εἰς τὸ στόμα. Ἡ ἐπαφὴ τοῦ ἀέρος τῷ ἐπροξένει φρικώδη ἐντύπωσιν· ἀπέφευγε νὰ βλέπῃ τὰ στίλβοντα ἀντικείμενα· εἶχεν ἐπιθυμίαν ἀδιάκοπον νὰ τρέχῃ καὶ νὰ δάκνῃ, οὐχὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὰ ζῶα καὶ ὅ,τι τὸν περιεκύκλου.

Ἄλλ' ἀκούσωμεν τὸν κ. Buisson διηγούμενον τὴν τρομερὰν ταύτην κρίσιν.

«Μόλις ἐπινον, καὶ παρετήρησα ὅτι ἡ θέα τοῦ ὕδατος μὲ ἀπέκαμνε περισσότερον ἢ ὁ πόνος τοῦ λαίμου· νομίζω, ὅτι ὁ κατεχόμενος ὑπὸ ὑδροφοβίας δύναται ἀδιακόπως νὰ πίνῃ, κλείων τοὺς ὀφθαλμούς. Τὰ διαλείμματα τῆς πυρετικῆς καταστάσεως ἤρχοντο ἀνὰ πέντε λεπτά τῆς ὥρας, καὶ ἠσθάνομην τὸν πόνον ἀναχωροῦντα ἐκ τοῦ δείκτου δακτύ-

λου καὶ παρτεινόμενον κατὰ μῆκος τῶν νεύρων μέχρι τοῦ ὤμου.

Ἐναλογιζόμενος ὅτι τὸ φάρμακόν μου ἦτο μόνον προφυλακτικόν, ἔκαμα ἀτμόλουτρον, ὅχι ἵνα θεραπευθῶ, ἀλλ' ἵνα πνιγῶ. Ὅτε δὲ τὸ λουτρὸν ἐφθασεν εἰς θερμοκρασίαν 53 βαθμῶν τοῦ ἑκατοντάβαθμου τοῦ βαρομέτρου, ἅπαντα τὰ συμπτώματα παρῆλθον ὡς διὰ μαγείας, καὶ πλέον τίποτε δὲν ἠσθάνομην.

Ἐνοστήλευσα πλείονας τῶν ὀγδοήκοντα ἀνθρώπων, δηχθέντων ὑπὸ λυσσαλέων ζώων, ἅπαντες δὲ ἐθεραπεύθησαν διὰ τοῦ μέσου τούτου».

Ἐν συντόμῳ, ὁ κ. Buisson συμβουλεύει, ὅπταν δηχθῇ τις ὑπὸ ζώου κατεχομένου ὑπὸ λύσσης, νὰ κάμνῃ, ἐπὶ ἐπτὰ κατὰ συνέχειαν ἡμέρας ἀτμόλουτρα 57—63 βαθμῶν θερμοκρασίας τοῦ ἑκατοντάβαθμου. Τοῦτο εἶναι τὸ προφυλακτικὸν φάρμακον. Ὅταν δὲ ἐκδηλωθῇ ἡ ἀσθένεια, ἀρκεῖ ἐν μόνον ἀτμόλουτρον ἔχον θερμοκρασίαν 57 βαθμῶν, καὶ κατ' ὀλίγον ἀναβαίνουσιν ἕως 63. Ὁ ἀσθενὴς ὀφείλει νὰ οἰκουρήσῃ καλῶς κεκλεισμένους ἐν δωματίῳ, μέχρις ἐντελοῦς θεραπείας.

Ὁ κ. Buisson προστίθει ὅτι εἶχεν ἀνακοινώσει εἰς τὸν περίφημον χειρουργὸν Dupuytren τὴν εὐτυχῆ περίστασιν, ἧτις τῷ ἔκαμε ν' ἀνακαλύψῃ τὴν θεραπείαν ταύτην. Ὁ δὲ Dupuytren τῷ ἀπεκρίθη, ὅτι ἡ μέθοδος αὕτη ἦν τοσοῦτον λογικὴ, ὥστε καὶ αὐτὸς οὗτος ἤθελε τὴν μεταχειρισθῆ, ἐὰν ἐλάμβανεν ἀνάγκην.

Ἡ ὀλέθριος ἀδιαφορία ἐκώλυσε μέχρι σήμερον νὰ γνωστοποιηθῇ ἡ θεραπεία αὕτη ἐν Γαλλίᾳ, ἐνθα μεταχειρίζονται ἀκόμη κατὰ τῆς λύσσης τὴν ἀμφίβολον μέθοδον τῆς καυτηριάσεως.

Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὡς παρὰ πολλῶν βεβαιούται, εὐρίσκονται ἄνθρωποι γινώσκοντες βότανον δι' οὗ θεραπεύεται ἡ λύσσα, καὶ εὐχῆς ἔργον εἶναι καὶ εὐεργέτημα εἰς τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα, ἵνα ἐξετασθῇ ἐὰν ὑπάρχῃ τοιοῦτον βότανον πρὸς διαφώτισιν τῆς ἐπιστήμης.

ΙΑΤΡΟΥ ΑΣΤΕΙΟΤΗΣ. Λέγουσιν ὅτι ὁ ἐξοχος χειρουργὸς Dupuytren μόνην ἀστείότητα ἦν ἔκαμεν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἢν ἡ ἐξῆς.

Προσκληθεὶς ἵνα ἀνεγκύσῃ νόμισμα ἀργυροῦν πέντε φράγκων ἐκ τοῦ οἰσοφάγου τινός, ὅστις εἶχε στοιχηματίσει μετὰ τινος φίλου του ἵνα καταπῆν ἐν τοιοῦτον, ἀφοῦ ἐξέβαλε τοῦτο μετ' ἀξιοθαυμάστου τῷ ὄντι ἐπιδειξιότητος καὶ ταχύτητος·

«Παρατηρεῖς, φίλε μου, εἶπεν, ὅτι δὲν εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ ἀργύριον πανταχοῦ εἰσέρχεται».

ΔΙΚ.